

Univerzita Karlova v Praze
Filozofická fakulta
Ústav hospodářských a sociálních dějin

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Mgr. Luděk Jirka

**Příchod a usazování Čechů v oblasti
ukrajinské Volyně 1863-1880**

**Arrival and Settling of the Czech in the Area
of Ukrainian Volhynia 1863-1880**

Poděkování

Na tomto místě bych chtěl poděkovat všem, kteří mi pomohli se vznikem této práce. Především bych chtěl poděkovat prof. PhDr. Jiřímu Štaifovi, CSc. za vedení práce, cenné rady a inspiraci. Velké poděkování patří všem, kteří se stali součástí výzkumu a projevili svůj zájem o danou problematiku. Všem patří můj upřímný dík.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval/a samostatně, že jsem řádně citoval/a všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

Ve Strakonících dne

.....
Luděk Jirka

Abstrakt

Tato práce se zabývá příchodem a usazováním Čechů na Volyni v letech 1863-1880. Věnuje se analýze písemných pramenů o odchodu Čechů z českých zemí a jejich příchodu na Volyni a problematice jejich usazování v této oblasti. Dále budou použity teorie migrací a teorie identity a etnicity. Cílem práce bude upřesnění příčin odchodu Čechů a analýza jejich příchodu do oblasti Volyně. Z uvedeného vyplývá otázka proměny socioekonomického postavení v Čechách a na Volyni, které bude dále zkoumáno v komparaci s většinovým maloruským (ukrajinským) obyvatelstvem. Autor bude vycházet z tisku, zejména z Národních listů, z Čechoslovanu a z Věrné stráže, dále z archivních fondů Národního archivu v Praze (Svaz Čechů z Volyně, Žatec 1946-1958, Československý ústav zahraniční 1928-1941) a z kronik sepsaných samotnými volyňskými Čechy.

Klíčová slova

Panslavismus – emigrace – příchod – usazování – identita

Abstract

This work is dealing with arrival and settlement of the Czech in Volhynia. It considers to analyse about Czech from czech countries and their arrival to Volhynia, about their settlement in this area. Theories of migrations a theories of ethnicity and identity will be also used. Aim of this work will be specification of reasons about Czech departure and their analysis of their settlement in Volhynia. From this resulted question about changes of socio-economic position in Czech and in Volhynia, which will be investigated with comparison to ukrainian majority. Author will come out from the press, especially from Národní listy, Čechoslovan and Věrná stráž, and so on from archive fonds of Národní archiv in Prague (Svaz Čechů z Volyně, Žatec 1946-1958, Československý ústav zahraniční 1928-1941) and from chronicles writed by volhynian Czechs.

Keywords

Panslavism – emigration – arrival – settlement - identity

Obsah

1. Úvod.....	8
2. Historie volyňských Čechů.....	11
2.1. Příčiny odchodu.....	11
2.2. Vystěhovalectví Čechů do oblasti Volyně.....	12
2.3. Vývoj v letech 1868-1914.....	13
2.4. Válečné období 1914-1921.....	15
2.5. Vývoj na západní Volyni v letech 1921-1939.....	17
2.6. Sovětský režim ve východní Volyni v letech 1921-1939.....	18
2.7. Spojení obou částí Volyně 1939-1944.....	20
2.8. V 1. československém armádním sboru.....	23
2.9. Reemigrace do Československa.....	24
2.10. V Československu.....	26
3. Příčiny vystěhovalectví.....	28
3.1. Panslavismus a rusko-rakouské vztahy v letech 1866-1868.....	28
3.2. Vystěhovalectví a imigrace v 19. Století.....	31
3.3. Odklon k vystěhovalectví do Ruska.....	36
3.4. Agitace pro stěhování do Ruska.....	41
4. Vystěhovalectví na Volyň.....	46
4.1. Cesta a příchod.....	46
4.2. První roky usazování.....	48
5. Vztah s místním obyvatelstvem.....	52
5.1. Střet odlišných kultur.....	52
5.2. Rozdílná mentalita.....	56
5.3. Neasimilovaná elita.....	59
6. Závěr.....	67
7. Dodatek.....	69
7.1. Carská snaha o asimilaci skrz školství a náboženství.....	69
8. Zdroje.....	73

Seznam použitých zkratk

C.k. – Císařsko královský

ČSR – Československá republika

Dr. – Doktor

JOPO – Judexova odbojová protikomunistická organizace

Např. – Na příklad

NEP – Nová ekonomická politika

P. - Pan

Popř. – Po případě

R. – Roku

RAF – Royal Air Force

SČzV – Svaz Čechů z Volyně

T.m. – Tohoto měsíce

Tzv- Tak zvaný

UPA – Ukrajinská povstalecká armáda

USA – United States of America

1. Úvod

Volyňští Češi tvořili v letech 1868-1947 v oblasti Volyně početnou národnostní enklávu. Jejich příchod do zmiňované oblasti předznamenával jak panslavismus, řetězová migrace, pauperizace, tak i Prusko-rakouská válka v roce 1866. Všechny zmíněné příčiny měly svůj dopad na obyvatelstvo a díky jednání na Národopisné výstavě v carském Rusku v roce 1867 došlo k částečnému odklonu vystěhovalecké vlny od Spojených států amerických k carskému Rusku. Nová přistěhovalecká země skýtala řadu výhod pro vystěhovalce, jednou z největších byla absence Atlantického moře.

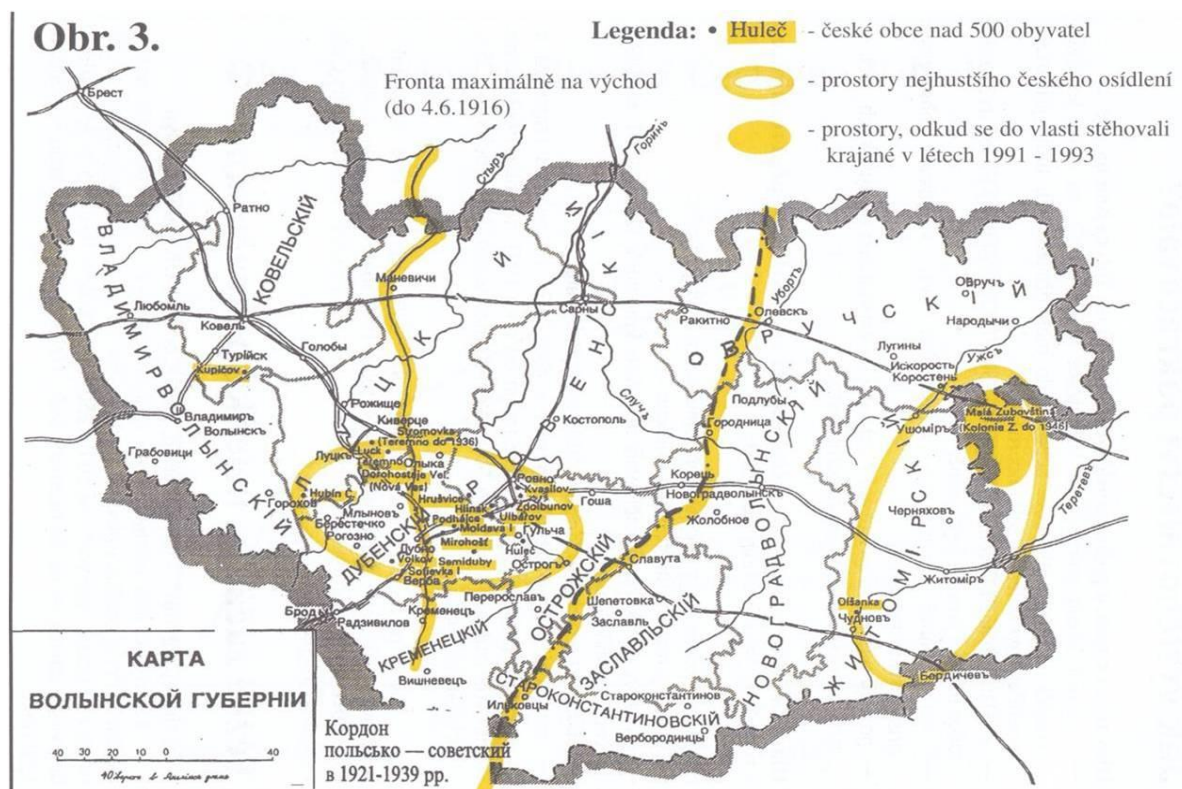
V nové zemi se usazovali díky zplnomocněncům, kteří uměli rusky. Nové počátky byly velice těžké, imigranti museli bydlet v zemljankách a tvrdě pracovat. Nakonec se však usadili a vytvářely samostatné české obce, kde budovali školy nebo kulturní budovy. Carská vláda žádala zlepšení hospodářské úrovně v oblasti Volyně a potom úkoly se měli volyňští Češi skrze náboženství a školství plně asimilovat. K tomu však nedošlo.

Konfrontace s majoritním maloruským obyvatelstvem však přinesla neočekávané zjištění, na která musela obě etnika reagovat, a díky odlišné mentalitě a kulturním predispozicím docházelo ke konstrukci vlastní identity. Asimilace tak nebyla uskutečněná a to dokonce ani po násilném přestoupení Čechů na pravoslavnou víru a po zrušení samostatnosti českých škol.

Převzato z: HOFMAN, Jiří. *Češi na Volyni: Základní informace*. Praha: Sdružení Čechů z Volyně, 2007. Oblast Volyně se nachází v tehdejším carském Rusku, na současné Ukrajině, v těsném sousedství Rakousko-Uherska.

Převzato z: HOFMAN, Jiří. *Češi na Volyni: Základní informace*. Praha: Sdružení Čechů z Volyně, 2007. Přerušovaná čára rozděljuje Volyni na polskou západní část a sovětskou

východní část podle Řižského míru z roku 1921. V západní části bylo nejvíce Čechů v centru tří měst Luck-Rovno-Dubno, ve východní kolem města Žitomir.

2. Historie volyňských Čechů

2.1. Příčiny odchodu

Zřejmě nejvýraznější příčinou odchodu Čechů na ruskou Volyň byla bída pauperizovaných vrstev v českých zemích. České země se přelidňovaly a industrializovaly, což mělo za následek stahování lidí z vesnic do měst a rostoucí ekonomickou sílu měst na úkor samozásobitelské vesnice. Proces vystěhovalectví byl celoevropským problémem a české země byly pouze jednou z oblastí procesu, směr vystěhovalectví pak směřoval zejména do Spojených států amerických. Svou úlohu tak sehrály i faktory zasahující do mezinárodních procesů.

V 60. letech, tedy v období částečného odklonu vystěhovalectví do carského Ruska, byl významným činitelem také panslavismus, idea vzájemnosti všech Slovanů reflektovaná spíše vyššími vrstvami české společnosti. Tato idea se objevuje ve významných novinách v českých zemích a vytvořila odrazový bod proti politice Rakousko-Uherska i pangermanizačním tendencím. V českých zemích se v otázce panslavismu angažovali zejména političtí činitelé, přesto se dá usuzovat, že jejich myšlenky a názory měly svůj dopad také na nižší vrstvy obyvatelstva, ze kterých se vystěhovalci na Volyň rekrutovali. V samotném carském Rusku byl panslavismus do jisté míry reakcí na mezinárodní politickou izolaci největšího slovanského státu. K Rusku pak ostatní Slované vzhlíželi, neboť se sami ocitali pod nadvládou neslovanských národů. Carské Rusko, jak se udává v tiskovinách, vnímalo svou nízkou hospodářskou úroveň a uvědomovalo si politické a kulturní oživení, které mohou styky se západními Slovany přinést.

Samotná idea panslavismu by nestačila, byly zapotřebí také ekonomicko-politické příčiny v carském Rusku, respektive na Volyni, aby mohla být imigrace provedena. Ty přišly v 60. letech 19. století. Volyň spadala pod carské Rusko již od třetího dělení Polska v roce 1795, a proto existovala iredentistická činnost zdejších Poláků, kteří se nakonec sjednotili a v letech 1863-1864 proběhlo velké protiruské tzv. Lednové povstání. To však bylo poraženo a roku 1864 byly zavedeny zákony, které znamenaly pro katolíky zákaz nákupu půdy. Jelikož byli Poláci velkostatkáři a patřili k majetnější vrstvě, byl pro ně tento zákon spolu se zrušením nevolnictví v roce 1861 téměř likvidačním. V důsledku těchto událostí tak začali prodávat půdu případným zájemcům.

2.2. Vystěhovalectví Čechů do oblasti Volyně

Češi se začali do oblasti Volyně stěhovat již v roce 1863, kdy založili první vesnici Luthardovka. Organizované vystěhovalectví však probíhá až od roku 1868, kdy se po jednání politických činitelů na Národopisné výstavě v carském Rusku otevřel českým vystěhovalcům prostor pro cestu do Ruska. Průkopníkem vystěhovalectví byl František Příbyl, který na Volyni zakoupil množství půdy a podal inzerát do Národních novin. Informoval tak obyvatele českých zemí o možnosti koupě levné půdy. Příbylovi se ozvalo několik zájemců o půdu a společně založili vesnici Hlinsk. Spolu s dalším průkopníkem, Josefem Oličem, se stal čelním představitelem vystěhovalectví na Volyň.

Samotná oblast Volyně nebyla jedinou cílovou destinací pro vystěhovalce. Původním záměrem bylo kolonizovat Kavkaz, Dálný východ nebo Samarskou gubernii¹. Oblast Volyně byla vystěhovalci vybírána pro její blízkost k Rakousko-Uhersku, pro příznivé zemědělské podmínky díky kvalitní černozemi a pro možnost levného zakoupení pozemku. Oproti vystěhovalectví do Spojených států amerických spočívala výhoda Volyně v možnosti návratu do českých zemí.

Majetnější Češi odjížděli vlakem do vesnice Brody, která byla hraniční oblastí Rakousko-Uherska s carským Ruskem, a z této vesnice se na Volyň dostávali pomocí koňských povozů. Chudí Češi museli celou cestu absolvovat jen pomocí povozů. Na nich si vezli nejnnutnější věci pro začátky osídlování.

Pozemek byl pro celou skupinu přistěhovalců zakupován od polských velkostatkářů prostřednictvím zplnomocněnců, kteří uměli rusky nebo polsky. Nejdříve se bydlelo v provizorních zemljankách a hospodařilo se komunálně, poté byl pozemek rozdělen podle výše vložených financí. Často si ovšem zplnomocněnci ponechávali více půdy, navíc vztah skupiny a zplnomocněnce by se dal charakterizovat jako vztah nájemců a nájemníka, což kulminovalo skutečností, že se zplnomocněnci často stávali starosty obcí². V následujících letech docházelo k vybudování obydlí, které však bylo značně provizorní, spočívalo v kuchyni, ve společenské místnosti (světnici) a v přístřeší pro dobytek³. Jelikož si Češi kvůli nižší ceně často zakupovali zalesněnou půdu, museli stromy postupně vykloučit, než mohli začít pěstovat. Často také vynaložili veškeré své finance na zakoupení půdy a poté byli nuceni žít ve značně pauperizovaném postavení.

¹ VACULÍK, Jaroslav. *Dějiny volyňských Čechů I*. 1. vyd. Praha: Sdružení Čechů z Volyně a jejich přátel, 1997.

² MARTINOVSKÝ, Josef Alois, ŠIRC, Václav. *Kronika Českého Malína*. VI. náklad: 1983

³ ORNST, Jaroslav. *Kronika Malé Zubovštiny*. Praha: Sdružení Čechů z Volyně a jejich přátel, 2009.

2.3. Vývoj v letech 1868-1914

Carská vláda si přála příchod hospodářsky vyspělejších Čechů, proto jim byly slibovány počáteční výhody v podobě neplacení daní po dobu pěti let, náboženské svobody a osvobození od vojenské služby pro osídlenec usazené do roku 1874. Do poloviny 70. let 19. století tak měli Češi lepší postavení než zdejší Malorusové (Ukrajinci). Hlavními oblastmi osídlení byl lutský, rovenský a dubenský újezd, ovšem v poměru k ostatním národnostem tvořili pouze nepatrné množství obyvatel. V roce 1897 proběhlo první sčítání lidu, které stanovovalo: Malorusové (Ukrajinci) 70%, Židé 13%, Poláci 6%, Němci 5,7%, Velkorusové (Rusové) 3,5%, Češi 0,92%⁴.

Carské Rusko neslo nelibě usazené Němce, kteří sice přinesli hospodářské inovace a kulturní rozkvět, ale pro nedostatečnou asimilaci vytvářeli samostatné enklávy. Češi byli vybráni jako vhodní přistěhovalci také pro svou minulost – carské Rusko se domnívalo, že jsou potomci husitů a že mají vysokou hospodářskou úroveň, což vytvářelo základ pro zlepšení hospodářství a díky údajné blízkosti k pravoslaví i pro pozdější asimilaci. Zároveň měli vnést rozkol mezi homogenní katolické Poláky.

Vylepšení hospodářského života se skutečně projevilo již v prvních letech příchodu. Češi s sebou přinášeli znalost zemědělských technik pro Malorusy naprosto neznámé. Mezi ně patřilo zejména střídavé hospodářství, které v oblasti Volyně postupně nahrazovalo nemoderní trojpolní systém. Další techniky byly také inovativní, např. vyvážení hnoje na pole, pěstování chmele a s tím související výstavba chmelnic a vaření piva, výroba oleje nebo mlynářství. Novým technikám pomáhaly přivezené zemědělské nástroje z českých zemí (mlátičky, fukary, řezačky, žací stroje). Na pozemcích si pak Češi zakládali ozdobné zahrady a pěstovali ovocné stromy.

Čechům bylo vzhledem k jejich minulosti vnucováno ustanovení husitské církve, čemuž se podřídili a zmiňovanou církev ustanovili. Ruští panslavisté totiž poukazovali na husitství jako na náboženskou odnož blízkou pravoslaví (či zastánce pravoslaví), která se v českých zemích usadila již od doby Cyrila a Metoděje a jejichž vzájemnou blízkost je třeba obnovit, anebo jako na zřeknutí se katolického i protestantského náboženství. V obou případech se ruští panslavisté snažili vykonstruovat blízkost Čech a Ruska, zatímco František

---

⁴ VACULÍK, Jaroslav. *Dějiny volyňských Čechů I*. 1. vyd. Praha: Sdružení Čechů z Volyně a jejich přátel, 1997.

Palacký propojení husitského hnutí s pravoslavím odmítal⁵. V době příchodu Čechů na Volyň však již byly argumenty ruských panslavistů v carském Rusku literárně rozšířené, a tak Češi vytvořili další náboženskou enklávu, neboť zde již byli usazení luteránští Němci, pravoslavní Malorusové a Velkorusové (Rusové) a katoličtí Poláci. Zpočátku měli být Češi nábožensky homogenní a poté měli sami přestoupit na pravoslavnou víru. Na Volyň se postupně dostali tři čeští kněží – Jan Saska, Václav Hrdlička a později František Kašpar. Češi byli nábožensky indiferentní, a tak např. křty či svatby vykonávali kněží jiných náboženských směrů.

Náboženství se později rozdělilo na tři proudy: starokatolictví (Jan Saska), českobratrskou církev (Václav Hrdlička) a protestantství (František Kašpar). V letech 1880 a 1881 se konalo Kvasilovské shromáždění, které mělo urovnat všechny znesvářené strany. Carským přáním bylo přijetí pravoslaví a nejbližší k tomuto směru měl zřejmě Jan Saska, který navazoval na učení Cyrila a Metoděje a který zároveň obviňoval Hrdličku a Kašpara z udržování homogenity a zabraňování asimilace české menšiny⁶. Kvasilovské shromáždění sice souhlasilo s českobratrskou církví Václava Hrdličky, ale rusifikační opatření nedovolovalo tento směr přijmout. Nakonec byly carským výnosem z roku 1888 všechny tři české farnosti zrušeny, Hrdlička s Kašparem byli vyhoštěni z volyňské gubernie a Jan Saska mohl zůstat s doživotní rentou. Následkem zákona z roku 1884 o zákazu půdy pro nepravoslavné obyvatelstvo a pozdějšího zákona o zákazu vlastnictví půdy nepravoslavným obyvatelstvem přijímali Češi ruské náboženství. V roce 1897 bylo na Volyni 66% pravoslavných, 29% katolických a 5% protestantských Čechů⁷. Náboženství bylo jedním z důležitých aspektů rusifikace české menšiny.

V roce 1905 přišla rusko-japonská válka a porážka carského Ruska vedla k protestům proti jeho způsobu vládnutí. Reformami byl zaveden i zákon o svobodě náboženského vyznání, volyňští Češi tak mohli opustit pravoslaví a vrátit se ke své původní víře. Nutno ovšem dodat, že velká spousta zůstala u pravoslaví.

Dalším aspektem rusifikace byla likvidace samostatného českého školství. Ačkoliv byly pro Čechy zaváděny školy spadající pod správu státního ministerstva se dvěma třídami, první českou a druhou ruskou třídou, Češi už po svém příchodu na Volyni budovali vlastní školy s českým vyučovacím jazykem. Udržovali si školskou samosprávu a učitelé, často

---

⁵ LAPTĚVOVÁ, Ludmila Pavlovna. *František Palacký a Rusko*. In František Palacký 1798-1998: dějiny a dnešek. Praha: Historický Ústav AV ČR, 1999. Protestantstvím jsou v tomto případě myšleny reformované náboženské směry z Francie a Německa.

⁶ ROBEK, Antonín. *Češi v cizině 3*. Praha: Ústav pro etnografii a folkloristiku ČSAV, Československý ústav zahraniční, 1988.

⁷ VACULÍK, Jaroslav. *Dějiny volyňských Čechů I*. 1. vyd. Praha: Sdružení Čechů z Volyně a jejich přátel, 1997.

přizvaní z Čech, dostávali plat přímo od obyvatel vesnice. Někdy se mezi učiteli objevovali i průměrní jedinci bez patřičného vzdělání. Ve školách se vyučovalo 3-4 roky, ale školní rok trval pouze 4-5 měsíců⁸. Češi skutečně měli zájem pouze o české vyučování, neboť do druhé ministerské školy děti už neposílali. Rusifikační opatření přišlo v roce 1887, kdy carská vláda projevila potřebu změnit české školství. Tak byl započat plán k rusifikaci, české školy byly likvidovány a zaváděly se školy s ruským vyučovacím jazykem. V roce 1888 proběhly pedagogické kurzy v Ostrogu, kde byla přijata ruština jako jediný možný vyučovací jazyk a podmínkou pro vyučování bylo kromě znalosti státního jazyka také přijetí pravoslaví.

Češi se i přes likvidaci školství snažili své děti učit českému jazyku a historii ve vlastních domácnostech. Přesto se pro neznalostí ruského jazyka snižovala gramotnost. Podobali se tak spíš maloruským rolníkům než Čechům⁹. Děti nerozuměly azbuce a učitelé často neměli pedagogické vzdělání. Ovšem díky rodinnému vyučování se český jazyk udržel a po prohrané rusko-japonské válce opět mohlo být zavedeno české samostatné školství.

Češi s sebou přinášeli i vyspělou kulturu, kromě škol se zřizovala divadla, kulturní domy a knihovny, konaly se hudební zábavy a učitelé se starali o divadelní a další kulturní představení. V pozdějších letech se na Volyni objevila tělovýchovná jednota Sokol, hasičské spolky a kapely. V roce 1907 byl založen časopis Ruský Čech a v roce 1911 časopis Čechoslovan kyjevského vydavatele Věnceslava Švihovského.

2.4. Válečné období 1914-1921

První světová válka narušila poklidný život volyňských Čechů. Nejprve měli být z carského Ruska vyhoštěni všichni držitelé rakousko-uherského občanství, přičemž mezi volyňskými Čechy bylo poměrně mnoho držitelů občanství své původní domoviny, nakonec však bylo od vyhoštění upuštěno. Z řad volyňských Čechů byli naopak držitelé ruského státního občanství nasazeni do vojenských operací. I tak ve svých domovech zůstalo hodně volyňských Čechů, kteří nějakým způsobem chtěli v rámci Dohody bojovat proti Ústředním mocnostem. Svou činnost zaměřovali zejména proti Rakousko-Uhersku a Německu bojujících na nejbližší frontě.

---

⁸ VACULÍK, Jaroslav. *Dějiny volyňských Čechů I.* 1. vyd. Praha: Sdružení Čechů z Volyně a jejich přátel, 1997.

⁹ VACULÍK, Jaroslav. *Dějiny volyňských Čechů I.* 1. vyd. Praha: Sdružení Čechů z Volyně a jejich přátel, 1997.

Již v srpnu 1914 byla založena tzv. Česká družina, vojenský útvar složený z dobrovolníků české a slovenské národnosti žijících v carském Rusku. Cílem bylo osvobození českých zemí z nadvlády Rakousko-Uherska. Jak válka postupovala, byli do České družiny začleňováni i čeští a slovenští váleční zajatci z ruských věznic, jejichž propuštění muselo být předem vyjednáváno. Někteří z propuštěných zajatců pracovali jako učitelé ve školách volyňských Čechů, neboť zde chyběly kvalifikované síly.

Česká družina tvořila základ československých legií na východní frontě bojujících proti Rakousko-Uhersku a Německu. Počátkem roku 1914 se v ní soustředilo na 992 vojáků, z toho 191 volyňských Čechů. Později měla Česká družina až 1099 volyňských Čechů¹⁰. Někteří nemohli do České družiny vstoupit ze zdravotních důvodů či pro své stáří, proto odváděli do Fondu České družiny finanční obnosy (které však byly právně vymahatelné, tedy povinné). V lednu roku 1916 byla Česká družina přeměněna na Československou střeleckou brigádu se třemi pluky: Mistra Jana Husa, Jiřího z Poděbrad a Jana Žižky z Trocnova. Češi se otevřeně přihlásili k Československé národní radě a založili Svaz československých spolků na Rusi, který měl sdružovat Čechy a Slováky v carském Rusku v boji proti společnému nepříteli. Čelním představitelem svazu byl volyňský Čech Václav Vondrák. Dalšími významnými činiteli z řad volyňských Čechů v období první světové války byli Věnceslav Švihovský a Václav Girsá.

V srpnu 1915 se fronta ustálila u měst Luck, Rovno a Dubno, v oblasti s nejhustším osídlením volyňských Čechů. Luck a Dubno obsadila rakousko-uherská armáda, zatímco Rovno měla v držení carská armáda. Až díky Brusilovově ofenzivě v květnu 1916 získala tato střediska volyňských Čechů do svého držení opět carská armáda. Vinou frontových podmínek byly usedlosti volyňských Čechů poničené a někteří Češi byli evakuováni před blížící se frontou.

Dne 3.3. 1918 byl podepsán tzv. Brestlitevský mír, separátní mír mezi Ruskem a Ústředními mocnostmi. Důsledkem dohody přešly značné části bývalého carského Ruska do držení Rakousko-Uherska a Německa, mezi kterými byla i Volyň. Dne 29.4.1918 svěřily stále ještě válčící státy Rakousko-Uherska a Německa oblast Volyně pod vládu generála Pavla Skoropadského. Po podepsání jejich kapitulace dne 11.11.1918 v Compiègne byl Skoropadský dne 14.12.1918 sesazen a na jeho místo nastoupilo Direktorium s ústřední postavou Symonem Petljurou. I po podepsání míru nezavládl v Evropě klid a v únoru 1919

---

¹⁰ VACULÍK, Jaroslav. *Dějiny volyňských Čechů II*. 1. vyd. Praha: Sdružení Čechů z Volyně a jejich přátel, 1998.

propukla válka mezi bolševiky, kteří se mezitím ujali vlády v Rusku, a Poláky. V květnu 1919 tak do oblasti Volyně přišla bolševická vojska, ovšem hned v srpnu 1919 byla Volyň Poláky osvobozena. Koncem dubna 1920 byla vláda nad Volyní svěřena do rukou Symona Petljury a Poláci odjeli bojovat dále na východ. Volyň si však Poláci nedokázali udržet, v srpnu 1920 proběhl bolševický útok a byli zatlačeni až k Varšavě. Na konci léta 1920 opět přišly na Volyň polské vojenské jednotky. Nakonec byl v roce 1921 podepsán tzv. Rižský mír mezi. Smlouva stanovovala rozdělení Volyně na západní polskou část a východní bolševickou část. Města Dubno, Luck a Rovno s okolními českými vesnicemi tak spadala pod polský režim a město Žitomir s přilehlými českými vesnicemi spadal pod sovětský režim. Rozdělení trvalo až do 17.9. 1939.

2.5. Vývoj na západní Volyni v letech 1921-1939

Polský režim je hodnocen jako nejpříznivější pro život volyňských Čechů. Smlouvy Polska s Československem o ochraně národnostních menšin vyplývaly z Versaillského mírového systému, ovšem některá práva nebyly pro Čechy na Volyni určeny. Na příklad menšinové školství bylo sice podporované polským státem, neboť jej zaručoval při 25% počtu menšiny v dané vesnici či městě, ovšem Češi takového počtu v daných lokalitách často nedosahovali. Zakládáním polsko-českých, česko-polských, polsko-ukrajinský či ukrajinských škol a zavedením polského úředního jazyka se Češi na Volyni částečně polonizovali či ukrajinizovali, což ovšem nebylo vzhledem ke krátkému trvání polského státu příliš zjevné.

To však nevadilo celkovému kulturnímu rozvoji, neboť se zakládaly české spolky, česká divadla, hasičské spolky, sokolské jednoty i české školy se samosprávou samotných Čechů. V roce 1923 byla v Lucku vytvořena Česká Matice školská, která zakládala české knihovny i české školy. „Kola“ Matice školské figurovala v jednotlivých vesnicích a prostředky na jejich udržování se vybírali od Čechů dobrovolně i při mimořádných příležitostech, jakými byly pohřby nebo svatby. Česká Matice školská rovněž rozvíjela kontakty s Československem.

Původní domovina se k Čechům stavěla pozitivně, přijížděli etnografové z Československého ústavu zahraničního, z nichž k popularizaci a k vědeckému zkoumání volyňských Čechů přispěl zejména Dr. Jan Auerhan. Kromě vědeckého pole se Československo zaměřovalo na Volyň jako na oblast hospodářského odbytí. Polský stát

připouštěl náboženskou svobodu, čehož využívaly československé církve, které se snažily udržet a rozšířit mezi volyňskými Čechy svůj vliv. Jelikož katolíci neměli z rusifikačních důvodů své vlastní kněze, přijížděli katoličtí kněží díky tzv. Akce našim z Ústředního Apoštolátu Sv. Cyrila a Metoděje, k evangelíkům jezdili kněží z Kostnické jednoty a Misijní jednoty, zatímco pravoslavní věřící své kněze na Volyni měli. K vážnějším konfliktům mezi náboženskými směry nedocházelo. V roce 1938 se navíc evangelíci a katolíci spojili v tzv. Svatováclavskou jednotu. Někteří Češi z Volyně odjížděli do Československa a časté byly školní výlety nebo cesty za vzděláním. Volyňští Češi se mimo jiné účastnili Vsesokolského sletu v roce 1938. Ke slavným volyňských Čechů, kteří se v meziválečném období ve vlasti usadili, patřil operní pěvec Eduard Haken.

Mezi válkami se zde na rozdíl od sovětské části Volyně formoval i tisk. V roce 1926 bylo založeno periodikum s názvem Hlas Volyně vydavatele Antonína Perného z Kvasilova, který se dostával do sporu s Českou Maticí školskou. Ta od roku 1928 vydávala periodikum Buditel, později Náš buditel. Hlas Volyně měl silné postavení a udržel si ho až do roku 1937, kdy Antonín Perný zemřel a kdy byl jeho tisk nahrazen Krajanskými listy.

Oblast Volyně byla ovšem nejzaostalejší oblastí polského státu a zdravotní péče nebo vzdělání nebylo samozřejmostí. K lékaři se muselo docházet i do vzdálenějších oblastí a některé děti nemohly mít středoškolské nebo vysokoškolské vzdělání. Pochopitelně se změnilo i územní členění, carský pojem gubernie se změnil na vojvodství.

Významnými osobnostmi z řad volyňských Čechů byli Antonín Perný, vydavatel Hlasu Volyně, Vladimír Messner, ředitel České Matice školské, Vladimír Meduna, poslanec polského sejmu, a Dr. Václav Girska, vyslanec československé vlády ve Varšavě, a v Dembrovce se narodila spisovatelka Marie Stryjová. Řada volyňských Čechů ze západní Volyně po reemigraci do Československa vystudovala a proslavila se ve svých oborech, např. Vladimír Dufek nebo Miloslav Šatava.

2.6. Sovětský režim ve východní Volyni v letech 1921-1939

Po Řižském míru připadla východní část Volyně pod režim Sovětského svazu. Podobně jako na západní Volyni byla centrem českého osídlení města Rovno, Dubno a Luck, bylo ve východní Volyni centrem město Žitomir. Češi byli nejvíce koncentrováni kolem města, zejména ve vesnicích Vysoká, Česká Krošna nebo Olšanka. Bylo jich však

kvantitativně mnohem méně, Jaroslav Vaculík uvádí 3704 Čechů ve volyňském okruhu, 2041 Čechů v korostěnském okruhu a 1721 Čechů v šepetovském okruhu v roce 1926¹¹. V celkovém počtu volyňských Čechů, kterých bylo na 40 000 obyvatel, se tak jednalo o necelou čtvrtinu.

Kvalitativně se Čechům na východní Volyni žilo hůře. Ihned po podepsání Řižského míru propukla obrovská bída a hlad, Československo však poskytlo potraviny, a tak byla nouze částečně zažehnána. Zpočátku se Čechům dařilo poměrně dobře i díky programu NEP (Nová ekonomická politika), který zaváděl částečnou liberalizaci obchodu. Jelikož Češi na Volyni pěstovali především chmel, angažovali se i Češi v sovětské části Volyně v prodeji chmele.

Česká menšina se rozvíjela podobně jako na západní Volyni, prosperovalo školství a zakládaly se pěvecké a divadelní kroužky. Běžný život tak nepodléhal nedemokratickým formám, ačkoliv se komunistická propaganda objevovala v listech *Kronika* a *Volyňská Pravda*. Tato periodika ovšem nebyla úspěšná a časem zanikla.

Pohroma přišla v roce 1928, kdy byl program NEP ukončen a kdy se zavedlo plánované hospodářství. Veškerá půda byla rozkulačena, vytvářely se sověty, organizované rady složené z vojáků, zemědělců nebo dělníků se správní funkcí, a kolchozy, sovětské kolektivistické zemědělské jednotky. Pětiletý plán zaměřený na kolektivizaci venkova ovšem nebyl úspěšný a vyvolal hladomor. Domy obcházely tzv. chlebové komise, které braly obyvatelům poslední zbytky jídla, které zároveň nebyly pro uzavření obchodů k dostání. Za práci se navíc nedostávalo zapláceno. Nedostatečná organizace hospodářského života, špatná správa kolchozů a nedostatek jídla způsobily v Sovětském svazu hladomor nebývalých rozměrů. Docházelo i ke kanibalismu. Celkový počet obětí se odhaduje na tři miliony. Sovětský svaz ovšem i nadále exportoval veškeré naturálie do zahraničí v původních hodnotách. Navíc nebylo zahraničí kvůli izolovanosti Sovětského svazu o hladomoru informováno. O krutém životě v Sovětském svazu se lidé dozvídali např. od utečenců právě z východní Volyně. Až v roce 1934 byly otevřeny některé obchody s potravinami.

Pětiletý plán předznamenal nedemokratické směřování sovětské politiky. Přestože již předtím působila propaganda sovětského režimu, po roce 1928 docházelo k násilným excesům pro původ či vzdělání. Tak byl např. profesor Evžen Rychlík, etnolog zabývající se

---

¹¹ VACULÍK, Jaroslav. *Dějiny volyňských Čechů II*. 1. vyd. Praha: Sdružení Čechů z Volyně a jejich přátel, 1998.

dějiny volyňských Čechů, odvezen do sibiřských gulagů, kde zanedlouho zemřel. Na třetím sjezdu učitelů v Kyjevě roku 1930 byli přítomní zatčeni a odvezeni na Sibiř. Deportací na Sibiř byly ohroženy všechny vrstvy obyvatelstva, podobný osud se nevyhnul ani komunistickým představitelům z řad české minority. Úplná rusifikace českého školství přišla v roce 1938, od tohoto roku musely české děti docházet do ruských či ukrajinských vzdělávacích zařízení.

Československo vnímalo i východní Volyň jako nárazníkovou oblast, původní domovina pomáhala Čechům hospodářsky a na Volyň přijížděli vyučovat či kázat českoslovenští učitelé, respektive kněží. Československo se prostřednictvím utečenců dozvíдалo i o sovětském teroru, ale z důvodu slabého politického postavení ve třicátých letech nebylo schopno reagovat.

2.7. Spojení obou částí Volyně 1939-1944

Známý pakt Ribbentrop-Molotov z 23.8. 1939 směřoval k napadení Polska a k válečnému konfliktu v celé Evropě. Západní část polského státu byla Německem napadena už 1.9. 1939 a východní část napadl Sovětský svaz dne 17.9.1939. Jelikož pod východní část Polska spadala i západní část Volyně, byly obě části spojeny pod režimem Sovětského svazu. Byly však spojeny pouze formálně, obyvatelé jednotlivých částí se nemohli stýkat¹².

Na západní Volyni tak probíhaly represivní akce podobně jako na východní Volyni v meziválečném období. Byla zestátněna veškerá půda a zaváděly se kolchozy. Probíhalo také odvážení lidí do sibiřských gulagů. Transporty dobytčím vagonem na Sibiř se ovšem týkaly spíše polských obyvatel Volyně, kterých bylo odvezeno přibližně 200 000. Na nucené práce byl odvezen také ředitel České Matice školské Václav Messner a rodina konzula Svárovského, kterým sám zemřel na neznámém místě. Byli odváženi především továrníci, průmyslníci, učitelé, úředníci, velkostatkáři, vojáci, policisté nebo kulturní a političtí činitelé nesouhlasící s režimem. Určitá míra angažovanosti zpravidla znamenala potíže s nově nastoleným režimem. Deportace měly také národnostním kritériem, proto bylo vyvezeno nejvíce Poláků (u nichž ovšem byli statkáři držitelé politické či společenské moci). Deportace měly v létě 1941 proběhnout také u Čechů, z toho naštěstí důsledkem válečného vývoje

---

¹² VACULÍK, Jaroslav. *Dějiny volyňských Čechů II*. 1. vyd. Praha: Sdružení Čechů z Volyně a jejich přátel, 1998.

sešlo¹³. Na Volyni žila před válkou i početná německá menšina, která byla dohodou stažena z Volyně zpět do Německa.

Dne 22.6. 1941 došlo k napadení Sovětského svazu nacistickým Německem a obě části Volyně taky byly spojeny pod nacistickým režimem. Komisařem pro celou oblast byl Erich Koch. Pro Čechy z Volyně znamenal německý režim řešení nových otázek. Signifikantním pro německou politiku byla správa větších měst a hlavních komunikací, zatímco v ostatních částech Volyně panovalo bezvládí. V těchto oblastech se tak objevilo několik partyzánských organizací či regulérních vojenských i polovojenských útvarů. Organizace ukrajinských nacionalistů působila již za režimu Sovětského svazu a v roce 1940 se rozdělila na umírněné tzv. melnykovce nazývané podle Andreje Melnyka, a radikální tzv. banderovce nazývané podle Stepana Bandery. Na Volyni v období nacistického režimu dále působily ukrajinské partyzánské skupiny bulbovců nazývané podle Tarase „Bulby“ Borovce a petljurovců nazývané podle Symona Petljury; sovětské partyzánské oddíly mědvedovci a kovpakovci nazývané podle plukovníka Dmitrije Nikolajeviče Medvědova, respektive plukovníka Sydora Kovpaka, které měly organizaci regulérních armád; polská Armija Krajowa a další menší partyzánské skupiny. Nacistický režim zpočátku podporoval ukrajinské nacionalisty, neboť v nich viděl podporu proti Sovětskému svazu.

Už v roce 1943 vznikla Ukrajinská povstalecká armáda, ve které se shromáždili nejen banderovci, ale také melnykovci, bulbovci a petljurovci. Ukrajinská povstalecká armáda (tzv. UPA) se stáhla do lesů a vedla partyzánský způsob boje. Je proslulá násilnostmi vůči neukrajinskému obyvatelstvu, neboť požadovala etnicky čistou Ukrajinu, a má na svědomí také 376 zabitých Čechů¹⁴. Zároveň působila proti nacistickému režimu sabotážními akcemi, zabraňovala např. vyvážení obilí z Ukrajiny nebo převážení válečného materiálu na válečnou frontu. Bezvládí dobře dokumentuje také činnost domobrany jednotlivých vesnic, které si Češi a Poláci zřizovali zejména proti Ukrajinské povstalecké armádě, neboť nacistický režim nedokázal hlídat partyzánské skupiny. Přesto byli někteří Ukrajinci obětmi ukrajinských nacionalistů, pokud nesouhlasili s jejich politikou¹⁵.

---

¹³ VACULÍK, Jaroslav. *Dějiny volyňských Čechů II*. 1. vyd. Praha: Sdružení Čechů z Volyně a jejich přátel, 1998.

¹⁴ HOFMAN, Jiří, ŠIRC, Václav, VACULÍK, Jaroslav. *Volyňští Češi v prvním a druhém odboji*. 2. vyd. Praha: Český svaz bojovníků za svobodu, 2004.

¹⁵ TERLES, Mikolaj. *Ethnic cleansing in Volhynia and Eastern Galicia 1942-1946*. Toronto: Alliance of the Polish Eastern Provinces, 1993.

Dne 13.7. 1943 došlo k vypálení vesnice Český Malín. Záminkou pro vypálení byl přechod partyzánů Sydora Kovpaka, ačkoliv není o důvodu vypálení dosud zcela jasno¹⁶. Vesnice byla ze všech stran obklíčena a obyvatelé nahnáni do vesnického stavení, kde byli zaživa upáleni. Ženy, starci a děti byli odvedeni do vedlejšího Ukrajinského Malína, kde je čekal podobný osud. Z hromadných vražd uniklo pouze několik mladých chlapců, kteří byli vybráni pro odvádění dobytka a kterým se díky nepříznivému počasí podařilo utéct do místních polí. Dalším třem lidem se podařilo zachránit z hořících stavení. Celkově zahynulo celkem 374 Čechů¹⁷. Podobně dopadly také vesnice Michna-Sergejevka a Svatá u Buderáže, vypálení díky šťastným náhodám unikly vesnice Niva Hubínská a Moskovščina.

Známou se stala také likvidace židovského obyvatelstva. Na Volyni byli Židé početnou menšinou a většinou žili ve větších městech, jakými byly Rovno, Dubno a Luck. Už na podzim roku 1941 byli Židé nahnáni do ghatt a následně masově likvidováni a vhažováni do hromadných hrobů. Na přípravě masových hrobů se pod nátlakem podíleli místní obyvatelé, mezi nimi i Češi. Na druhou stranu právě Češi zachránili několik židovských obyvatel.

Bezvládí zavdalo k vytvoření organizací zastřešujících celé národnostní minority. V případě volyňských Čechů byla vytvořena odbojová organizace Blaník, která měla za úkol Čechy sjednotit a dodat jim společný cíl. Vzhledem k blížící se 1. československé samostatné brigádě byla cílem Blaníku mobilizace Čechů na Volyni a jejich hromadný vstup do armády. Dalším úkolem bylo udržet českou menšinu v neutrálním poměru k ostatním národnostem na Volyni. Češi totiž sympatizovali s Poláky, což mohlo způsobit násilnosti ze strany ukrajinských nacionalistů, kteří byli s Poláky v otevřeném boji. Někteří Češi vnímali vstup do budoucího československého armádního sboru jako možnost reemigrace z nesnesitelných životních podmínek, které na Volyni panovaly¹⁸. Vedoucím Blaníku byl Vladimír Knop, dalšími představiteli byli Josef Rejzek, Dimitrij Somol, Jiří Lízálek (nebyl Čechem z Volyně, ale emigrantem z Československa), Mikuláš Khol a Antonín Boček. Blaník byl na Volyni důležitou organizací a Ukrajinská povstalecká armáda dokonce měla v úmyslu s Blaníkem spolupracovat¹⁹.

---

¹⁶ VACULÍK, Jaroslav. *Dějiny volyňských Čechů II*. 1. vyd. Praha: Sdružení Čechů z Volyně a jejich přátel, 1998.

¹⁷ HOFMAN, Jiří, ŠIRC, Václav, VACULÍK, Jaroslav. *Volyňští Češi v prvním a druhém odboji*. 2. vyd. Praha: Český svaz bojovníků za svobodu, 2004.

¹⁸ Reemigrace nebyla v letech 1943/1944 slíbená, zato široce proklamovaná.

¹⁹ VACULÍK, Jaroslav. *Dějiny volyňských Čechů II*. 1. vyd. Praha: Sdružení Čechů z Volyně a jejich přátel, 1998.

2.8. V 1. československém armádním sboru

Po příchodu Rudé armády na území Volyně byla zásluhou Blaníku známa 1. československá samostatná brigáda pod vedením Ludvíka Svobody. Ten už v únoru 1944 žádal sovětské velení, aby byli Češi z Volyně přiděleni k brigádě, někteří Češi z východní Volyně již totiž byli mobilizováni do řad Rudé armády. Češi masově vstupovali do tvořícího se 1. československého armádního sboru, nejnižší možný ročník ke vstupu do armády byl 1926, vstupovaly ale také mladší ročníky, starší Češi, veteráni z první světové války, i ženy. Masovost vstupování způsobila, že do armády často vstupovaly celé rodiny, např. otec se synem nebo s dcerou.

Mobilizace probíhala v Rovně a celkově bylo v 1. československém armádním sboru 10 526 vojáků, z toho 424 žen²⁰. V době příchodu měla československá brigáda 6847 vojáků, z čehož vyplývá téměř dvoutřetinová část volyňských Čechů v celkovém počtu příslušníků armádního sboru. V poměru k celkovému počtu Čechů žijících na Volyni vstoupilo 26,3% obyvatel do armády, což je nejvyšší číslo všech národů i národnostních menšin účastnících se vojenských operací v druhé světové válce²¹. Někteří volyňští Češi už ovšem byli v bojích nasazení, např. u Sokolova, odkud na Volyň přišly československé jednotky, bojovalo 75 volyňských Čechů z celkového počtu 763 vojáků²².

Tvořící se 1. československý armádní sbor musel být nutně reorganizován, vytvořily se tři brigády, přičemž nejvíce Čechů z Volyně bylo ve třetí brigádě. První brigáda se zúčastnila bojů o město Torčín, který leží západně od města Lutsk, druhá brigáda se zúčastnila Karpatsko-dukelské operace a díky výsadku i Slovenského národního povstání, třetí brigáda se po výcviku v Besarábii zúčastnila bitvy u Krosna, Karpatsko-dukelské operace a dalších osvobozovacích bojů na území předválečného Československa. Mimo tyto zmíněné brigády bojovali volyňští Češi také v tankové brigádě, která bojovala u Jasla a v Karpatsko-dukelské operaci, a v československé smíšené letecké divizi. Poslední boje s účastí volyňských Čechů proběhly v Holešově. Z přibližného počtu 16 000 příslušníků zahraničního

---

²⁰ HOFMAN, Jiří, ŠIRC, Václav, VACULÍK, Jaroslav. *Volyňští Češi v prvním a druhém odboji*. 2. vyd. Praha: Český svaz bojovníků za svobodu, 2004.

²¹ HOFMAN, Jiří, ŠIRC, Václav, VACULÍK, Jaroslav. *Volyňští Češi v prvním a druhém odboji*. 2. vyd. Praha: Český svaz bojovníků za svobodu, 2004. .

²² VACULÍK, Jaroslav. *Dějiny volyňských Čechů II*. 1. vyd. Praha: Sdružení Čechů z Volyně a jejich přátel, 1998.

východního odboje bylo 11 856 zabito nebo zraněno, v případě volyňských Čechů bylo 1537 mrtvých²³.

Někteří volyňští Češi se v bojích druhé světové války proslavili, např. v tankových jednotkách bojoval pozdější generál Emil Cilc. Někteří volyňští Češi bojovali i na Středním Východě nebo na západě v RAF či u Dunkerque. Někteří bojovali v jiných složkách Rudé armády nebo v polských jednotkách. Celkový počet volyňských Čechů účastnících se zahraničního odboje tak může být ještě vyšší. Češi z Volyně často byli řadovými vojíny, neboť jako zemědělci neměli se službou v armádě zkušenosti, na což mnozí z nich také doplatili.

2.9. Reemigrace do Československa

Z volyňských Čechů byla po válce vytvořena tzv. Vojenská skupina Žatec operující na Žatecku, Podbořansku, Lounsku a Postoloprtsku. Díky této skupině se usadilo v uvedených oblastech nejvíce Čechů z Volyně a postupně tak nahradili odsouvané sudetské Němce. Narůstaly však konflikty mezi zdejšími Čechy a Čechy z Volyně. Reemigrující krajané poznali režim Sovětského svazu, a tak byl pro ně příznačný antikomunismus, otevřený nesouhlas s politikou Komunistické strany Československa, která proklamovala blízkost k Sovětskému svazu. Spousta zdejších Čechů byla spíše prokomunisticky naladěna, neboť měli v živé paměti zradu západních spojenců během Mnichovské konference. Vznikaly tak konflikty mezi Čechy z Volyně a zdejšími Čechy, což nelibě vnímala Komunistická strana Československa, která chtěla volyňské Čechy od sebe co nejvíce separovat. To si ovšem Češi z Volyně nepřáli, neboť nechtěli zprerhat původní susedské vazby²⁴.

Z toho vyplývá i konflikt s tzv. národními správci, které dosazovala Komunistická strana Československa do průmyslových podniků nebo živností v pohraničí, přičemž Čechům z Volyně byly přidělovány právě ty budovy, které už byly spravovány národními správci. Konflikty mezi znepřátelenými stranami se tak museli řešit, stejně jako problémy vzniklé z tzv. přednostního práva²⁵. K tomu všemu se objevovali tzv. zlatokopové – Češi přijíždějící

---

²³ VACULÍK, Jaroslav. *Dějiny volyňských Čechů II*. 1. vyd. Praha: Sdružení Čechů z Volyně a jejich přátel, 1998.

²⁴ Příbuzní na druhou stranu byli v určitém regionu stmelováni

²⁵ Přednostní právo znamenalo přednostní zabránění určitého majetku po odsunutých Němcích účastníky odboje před obyvateli neúčastnících se odbojové činnosti. Právo se týkalo vojáků z armádního sboru s velkým počtem volyňských Čechů, ale také vojáků ze západní armády a z domácího odboje.

z vnitrozemí do pohraničí a odvázející si zpět do vnitrozemí nábytek nebo jiné věci. Volyňští Češi pak nacházeli přidělené domy bez nábytku.

Už v květnu 1945 zorganizoval Rostislav Hlaváček vytvoření Prozatímního volyňského akčního výboru a téhož měsíce i roku vytvořil Jindřich Dušek Kruh přátel volyňských Čechů. Byl vytvořen také Malínský fond pro oběti malínské tragédie, určený mimo jiné pro vzdělávání malínských dětí. Nejvýznamnější institucí však byl Svaz Čechů z Volyně (SČzV), který zařizoval zájmy volyňských Čechů. V říjnu 1946 pak začal Svaz vydávat časopis *Věrnou stráž*.

Touha reemigrovat rostla kvůli nesnesitelným životním podmínkám na Volyni v období bezvládní, konkrétněji pak kvůli násilnostem ze strany ukrajinských nacionalistů. Už 6.7. 1943 tak byl sepsán tzv. Pamětní list, ve kterém volyňští Češi prosili Edvarda Beneše o poválečnou reemigraci do Československa. Další prosba volyňských Čechů o reemigraci přišla v dubnu 1944 během sjezdu československých politiků v Košicích.

První reemigrační vlna proběhla hned v květnu 1945, kdy se ve vlasti usazovali volyňští Češi ze zahraniční armády. Pouze 2336 Čechů odešlo zpět na Volyň, velká většina zůstala v Československu v souladu s přáním reemigrovat. V Československu usazení volyňští Češi pochopitelně požadovali příjezd svých příbuzných, a tak po válce kontaktovali mimo jiné také Jana Masaryka, aby se zasadil o reemigraci. Na Volyni mezitím dále panovaly nesnesitelné poměry - sovětský režim po vyhnání nacistů nedokázal zabezpečit místní obyvatelstvo od ukrajinských nacionalistů a jiných partyzánských oddílů. Na Volyni tak panovalo bezvládní, které bylo podobné bezvládní za nacistického režimu. A jelikož na frontě bojovali především muži, jejichž manželky a potomci zůstali na Volyni, je pochopitelné, že kvůli obavám požadovali brzkou reemigraci. Prodlužování reemigrace tak přinášelo zklamání a někteří volyňští Češi dokonce hrozili návratem zpět na Volyň²⁶.

Důvodem časové prodlevy bylo především stanovisko Sovětského svazu, který se k reemigraci stavěl líně. Nakonec byla smlouva o reemigraci Čechů z Volyně dohodnuta a dne 10.7. 1946 podepsána. Do Československa měli odjet volyňští Češi a z Československa do Sovětského svazu odjížděli Ukrajinci, Bělorusové a Rusové. Tato výměna národnostní menšin se však protahovala až do roku 1947.

---

²⁶ VACULÍK, Jaroslav. *Dějiny volyňských Čechů III*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2001.

Vytvořila se tzv. Smíšená československo-sovětská komise, která projednávala postup reemigrace. Na Volyni pak působili českoslovenští tzv. rajónní zplnomocněnci a ruští tzv. rajónní zástupci. Jejich úkolem bylo sepsat nemovitý majetek a pořídit seznam volyňských Čechů. Někteří Češi z Volyně byli z reemigrace vyňati, týkalo se to smíšených ukrajinsko-českých manželství, pokud byl manželem Ukrajinec a manželkou Češka (v opačném případě jim bylo dovoleno reemigrovat), kolaborantů s nacistickým režimem, deviantů či kriminálních živlů, kteří by v Československu mohli ohrožovat poklidný život. Někteří Češi odmítli podepsat revers o dodatečné smlouvě o náhradě majetku zanechaného na Volyni nebo revers, že jim v Československu nemůže být slíbena zemědělská půda či živnost. K tomu se někteří volyňští Češi prostě nedostavili k místu odjezdu vlaků nebo nechtěli reemigrovat z osobních důvodů, např. odmítli opustit vybudované statky či příbuzné neschopné reemigrace kvůli zdravotním důvodům.

Sovětské vlaky byly přistaveny pro celkem 34 122 osob žádajících reemigraci a z určených stanovišť odjížděly přes Mukačevo do Čopu, kde přesedali na československý vlak, a z Čopu se dostávali na československé území²⁷. Cesta trvala přibližně dva týdny, přičemž sovětské vlaky byly pro delší jízdu nedostatečné. V Košicích dostali cestující kapesné a průkaz reemigranta. První vlak přijel do Žatce v únoru 1947.

V Československu se o reemigranty staraly příslušné osidlovací orgány. Pro zemědělce byla vytvořena Osidlovací komise ministerstva zemědělství a pro živnostníky, řemeslníky, úředníky, dělníky a jiné nezemědělské pracovníky byl vytvořen Osidlovací úřad. Volyňští Češi chtěli i po válce zůstat pohromadě, chtěli vytvořit homogenní prostředí, ale vládní politika Národní fronty a potažmo politika Komunistické strany Československa měly zájem na asimilaci volyňských Čechů do majoritní československé společnosti. Komunistické straně vadil zejména antikomunistický postoj volyňských Čechů. Přesto se vytvořila místa s velkým zastoupením volyňských Čechů, např. Žatecko, Horšovskotýnsko nebo Šumpersko. Paradoxem poválečné situace je skutečnost, že Češi z Volyně byli sice proti komunistické vládě, ale po Únoru 1948, kdy si většinová společnost uvědomila praktiky Komunistické strany, byli právě volyňští Češi obviňováni z přivážení kolektivizace a prokomunistických či prosovětských nálad ze Sovětského svazu.

2.10. V Československu

---

²⁷ VACULÍK, Jaroslav. *Dějiny volyňských Čechů III*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2001. .

Důležitým pro volyňské Čechy v Československu byla ztráta výjimečného postavení. Zatímco na Volyni platili za hospodářskou, kulturní a vzdělanostní elitu, v Československu bylo na ně nahlíženo jako na zaostalé zemědělce²⁸. Tato diskrepance byla způsobena rozdílným vývojem obou zemí. Mezi zdejšími Čechy a volyňskými Čechy se navíc vytvářely předsudky. Volyňští Češi byli například hodnoceni jako násilničtí vojáci, zatímco volyňští Češi zdejší majoritu odsuzovali pro nedostačující vztah k půdě. Jana Nosková rozdíl mezi volyňskými Čechy a československou majoritou rozděluje na ekonomické (např. zlatokopectví), kulturní (prostředí Volyně a ČSR) a politické aspekty (antikomunistický postoj volyňských Čechů)²⁹.

Právě antikomunistický postoj formoval další historii volyňských Čechů. Byly zkonstruovány dva velké politické procesy s většinovým zastoupením volyňských Čechů, tzv. JOPO (Judexova odbojová protikomunistická organizace) a tzv. Mostecká špionážní aféra. Byly připraveny i podklady pro politický proces s tzv. Organizací B, u které však byly přípravy procesu zastaveny. Písmeno B v názvu Organizace B označovalo banderovce – Státní bezpečnost se bála nelogického spojení volyňských Čechů s ukrajinskými nacionalisty, kteří se chtěli po válce probojovat na západ. Dále byli někteří volyňští Češi obžalováni z úmyslného zapalování stodol ve Staňkovicích u Žatce v 50. letech.

Z protistátní činnosti byl obviněn i Svaz Čechů z Volyně, který se již dříve přizpůsoboval, např. v jehož časopisu Věrná stráž se objevovaly články prodchnuté komunistickou ideologií. Svaz byl obviněn z reakčních tendencí a roku 1957 byl i s časopisem Věrná stráž úplně zrušen. Státní bezpečnost si mezi volyňskými Čechy nacházela i své spolupracovníky. Valná většina volyňských Čechů se však velice negativně stavěla ke komunismu a ke kolektivizaci, přestože se nakonec musela podřídít.

V roce 1948 stále ještě probíhalo usazování volyňských Čechů, ovšem někteří z volyňských Čechů se pro nesouhlas s politikou KSČ rozhodli odejít do zahraničí, do Anglie, Austrálie, Kanady nebo do USA. Mezi významnými volyňskými Čechy působícími v zahraničí byl např. básník Josef Václav Toman – Tománek nebo lékař Vladimír Dufek. V USA se volyňští Češi zapojovali i do třetího protikomunistického odboje.

---

²⁸ ŠATAVA, Leoš. *Charakteristické rysy materiální a duchovní kultury volyňských Čechů na Podbořansku a Žatecku a celkové postavení skupiny po roce 1947*. In: *Materiály k problematice novoosídleneckého pohraničí*. Sv. 2, Charakteristické rysy jednotlivých osídleneckých skupin, jejich civilizační a kulturní úroveň v době příchodu do pohraničí. ZKSVI č. 2, 1982. Praha: Ústav etnografie a folkloristiky ČSAV: 50-52. In: NOSKOVÁ Jana. *Reemigrace a usídlování volyňských Čechů v interpretacích aktérů a odborné literatury*. Brno: Ústav evropské etnologie, 2007.

²⁹ NOSKOVÁ Jana. *Reemigrace a usídlování volyňských Čechů v interpretacích aktérů a odborné literatury*. Brno: Ústav evropské etnologie, 2007.

3. Příčiny vystěhovalectví

3.1. Panslavismus a rusko - rakousko-uherské vztahy v letech 1866-1868

V sekundární literatuře o volyňských Čechách je dosud málo reflektován panslavismus či rusko – rakousko-uherská³⁰ politika a jejich dopad na obyvatele českých zemí. Ačkoliv byl panslavismus filozofickou ideou vyšších vrstev obyvatelstva, zatímco vystěhovalci na Volyň pocházeli z dolního konce sociální stratifikace, měl svůj vliv zejména pro implementaci názorů z horních vrstev na nižší. Tak se např. všichni odběratelé dozvídali o ideálech svých elit prostřednictvím *Národních listů*.

České politické elity vystupovaly proti vyrovnání Rakouska s Uhrami z 21.12. 1867, jelikož sami požadovali potřebnou samostatnost a svobodu. Právě s politikou vládních kruhů čeští politici nesouhlasili. Hlásili se k ideji slovanské vzájemnosti v čele s Ruskem, ačkoliv se v *Národních listech* objevují i diametrálně odlišné názory, že by Rusko nemělo prosazovat vůdcovství, že panslavismus je pouze zastřešující ideou osvobozujících se slovanských národů nebo že panslavismus je pouhou obrannou proti vzrůstající se německé vzájemnosti (neboli pangermanismu). Z toho vyplývaly i další úvahy, např. úvaha nad rozdělením Evropy na slovanskou a románskou část³¹. Tyto interpretace panslavismu se objevovaly v českých zemích, ale i ruský časopis *Ruskij Invalid* píše o panslavismu a konstruuje Rusko jako ochránce Slovanů ve střední a jižní Evropě.

Rusko si díky slovanské vzájemnosti částečně kompenzovalo svou politickou osamělost, neboť státy Evropy se od Ruska odkláněly a mezinárodně ho izolovaly. Nepřívětivost evropských států k carskému Rusku je vidět na příkladě Berlínské smlouvy z roku 1878, která upravovala podmínky Sanstefanského míru. Smlouva byla označována za ruskou porážku, neboť se evropští politici spojili, aby společně vystoupili proti Rusku. Nicméně politická izolovanost nebyla přílišným problémem pro panslavismus, ačkoliv se česká i ruská strana shodovaly na skutečnosti, že všeslovanské propojení v jeden stát není z objektivních mezinárodních a vnitropolitických důvodů uskutečnitelné. Ruské deníky přiznávaly politickou a hospodářskou zaostalost své země v komparaci s vyspělejšími západními zeměmi, české země zase vyznávaly podporu slovanským zemím. Tak se v *Národních listech* objevuje podpora bulharskému osvobozovacímu hnutí a výzvy k podpoře Bulharů jako zájmu všech Slovanů. Polské obyvatelstvo je pak v *Národních listech* osočováno za kritiku bulharské snahy o samostatnost i za boj v turecké armádě proti

³⁰ Ačkoliv je označení Rakousko-Uhersko platné až po vyrovnání s Uhrami ze dne 21.12.1867 a dobové prameny pochází z období před vyrovnáním i po vyrovnání, v práci je pro lepší strukturovanost užíváno pouze označení Rakousko-Uhersko.

³¹ *Rusko a rakouští Němci* (1867). In *Národní listy*. 18.1.1967. 18 (7). s.1-2.

Bulharům: „*Nerozumíme tudíž těm, kteří ač rodem a krví jsou Slované, buď chovají se k zápasu lhostejně a nečinně, neb se dokonce na žold proti tomuto, za svobodu a neodvislost národní zápasícímu národu. K oněm počítáme Srby a Černoherce, k těmto Poláky.*“³² Poláci jsou dobrým příkladem, že Slovanství nepramenilo pouze na základě společného původu, ale slovanskou vzájemnost si musel každý národ nejdříve zasloužit.

Tyto dva aspekty je nutné vzájemně oddělovat, neboť Rakousko, respektive Rakousko-Uhersko, se od panslavismu odkloňovalo a dokonce jej i hanělo. Tato situace vznikla – jak by se dalo vydedukovat z výše uvedeného – z politické izolovanosti Ruska a z antipatií k tomuto státu ze strany ostatních evropských zemí. Na dalším příkladu bude vidět, jak se problematika všeslovanství promíchávala s politikou. V Haliči byli za majoritu označeni Poláci, a tak byli zdejší Rusové bez sněmu a bez vzdělanostních institucí v rodném jazyce. Museli se tak podřítit polskému školství s polským vyučovacím jazykem, přičemž vzdělání má pak velký vliv na identitu a příslušnost k etnické skupině. Nebyli to ovšem pouze Rusové v Haliči, na jejichž utlačování poukazovali ruské panslavistické časopisy, ale všichni Slované v Rakousko-Uhersku. Rakouská vláda tak byla označována za perzekuuující³³. Dále byl např. na slovenských školách dosazen maďarský správce, a tak Slováci – jako Slované – podléhali po zavedení promaďarských opatření maďarizaci. Tyto a další vlivy hrály velkou úlohu. Ruské časopisy požadovaly pro Slované rovnoprávnost a slibovaly za to Rakousko-Uhersku své sympatie. Rakousko-Uhersko přání Ruska dementovalo s prohlášením, že všechny národnosti mají své sněmy a ruské ohlasy jsou pouze agitací proti habsburské říši³⁴.

Významným bodem politického sporu spojeného se slovanstvím byly dále balkánské země se značným počtem slovanských obyvatel, kde si Rakousko-Uhersko udržovalo vliv, ale kde své zájmy mělo také Rusko. Vídeňský tisk psal, že v Turecku bylo blaho a pouze Rusko mohlo za jeho problémy. *Národní listy* pak psaly, že kdyby pod vládou Turecka byli Němci, mluvilo by se o Turecku jinak, zatímco na Slovanstvu se může štípat dříví. Rusko je tak neprávem vino za nepokoje v Turecku a v Rakousko-Uhersku:

„Kdyby pod sveřepým panstvím trpěli a hynuli Němci, což by jinak mluvilo a jednalo se ve Vídni. Ale Slované, ti jsou tu jen proto, aby sloužili své milostivé vrchnosti od Podmokel až po Galac: Němcům, Maďarům a Turkům. Na Slovanech každý z těchto pánův může štípat dříví: Čech, Moravan, Slovák, Rusín, Slovenec, Horvat, Srb, Bulhar, Bosňan, ani by nevěděli, že jsou lidé, a že Němec, Maďar, a Turek na nich páchají křivdy a nepravosti, kdyby Rus jim k tomu vědomí nepodplácel. Na té dlouhé čáře od Podmokel až po Černé moře Němci,

³² *Boj Slovanstva za samostatnost* (1867). In *Národní listy*. 18.8.1867. 137 (7). s.1.

³³ „Slovo“ *o poměrech slovanských v minulém roce* (1868). In *Národní listy*. 14.1.1868. 13 (8). s.2.

³⁴ *Otázka slovanská mezi Rakouskem a Ruskem* (1868). In *Národní listy*. 29.1.1868. 28 (8). s.1.

*Maďaři a Turci sestupují se co nejtěsněji v jediný řetěz na roztrhání a různé sevření světa slovanského. Němec, Maďar a Turek, tak rozliční původem a jazykem, velmi dobře a slušně mohou spojovati a podporovati se proti Slovanstvu; zášť proti Slovanům a touha panování nad nimi velmi dobře může činiti a z nich jeden národ politický; ale Čech nesmí mluvit ani s Moravanem, Slovák s Rusínem, Slovenec s Horvatem, Srb s Bulharem a s Bosňanem, aby nebyli velezrádci tu proti Němci, tam proti Maďarovi, onde proti Turkovi; ještě méně směji mluvit všichni spolu, aby nebyli obžalováni za zhoubce Rakouska a Turecka; a nejméně směji mluvit s Rusem, aby proti nim, co rušitelům míru a pořádku evropského nebyl hlásán kříž, meč a oheň. Ano, Rus, ten vinen jest vším nepořádkem a nepokojem v Turecku a v Rakousku. Kdyby nebylo jeho, byl by svatý pokoj a blažené panování tu a tam.*³⁵ Nicméně Rusko jistě sledovalo v balkánských zemích také své cíle a podle nich intervenovalo ve svůj prospěch.

Rakousko-Uhersko se tak ocitalo v politickém sporu s Ruskem a zavádělo také vojenská protiruská opatření. V Haliči tak byl například vystaven pás pevností, který byl vybudován z obav před vpádem Ruska do zemí Rakousko-Uherska oslabeného po neúspěšné Prusko-rakouské válce. Protiruský duch se projevoval nejen ve vojenské správě, stávalo se, že byli lidé perzekuováni za zpěv ruské hymny a za jiné projevy sympatie k Rusku.

Je tedy nanejvýš patrné, na jaké pozici se nalézal panslavismus. Čeští političtí činitelé s neskrývaným obdivem k Rusku jako k jedinému slovanskému státu se slovanskou vládnoucí vrstvou byli v očích Rakousko-Uherska zrádci, což umocňovaly i fyzická setkávání mezi českými a ruskými intelektuály. Někteří ruští historici, muzikanti, politici i jiné veřejné angažované osobnosti přijížděli na zimní měsíce do Prahy a scházeli se zdejšími politickými i intelektuálními špičkami³⁶. Veřejné sympatie k Rusku byly v opozici k rakouským a maďarským protiruským náladám. Dobře to dokumentuje soud s českými politickými činiteli, kteří byli deníkem *Volskzeitung* označováni jako buřiči. Údajně jeli na Národopisnou výstavu do Moskvy upevnit pozici Čechů a Slovanů a jejich primárním cílem prý nebylo vědecké zkoumání, jak se oficiálně uvádělo, nýbrž proklamace slovanské vzájemnosti. Dalším projevem zrady bylo připsání na zdraví cara³⁷.

Rakušané tvořili vládnoucí garnituru a zastávali mocenskou pozici, zatímco Slované, kterých bylo v soustátí většina, byli zcela závislí na rakousko-uherském zákonodárství a výkonné moci. Příklon ke slovanstvu tak vyplýval z politického pnutí, reprezentace slovanských států naznačovala spojení Slovanů a vyjadřovala se tak vzájemná opora ve

³⁵ *Pikle ruské v Uhrách* (1867). In *Národní listy*. 23.11.1867. 233 (7). s. 1

³⁶ Např. *Ruští hosté v Praze*. In *Národní listy*. 2.7.1867. 121 (7). s. 2. V *Národních listech* je uvedeno hned několik podobných návštěv, mezi kterými jsou i ruští šlechticové.

³⁷ *Pouť slovanská do Ruska před soudem* (1868). In *Národní listy*. 31.8.1868. 30 (8). s.2-3.

slovanské identitě i v mezinárodních vztazích, které z ní vyplývaly³⁸. Carská politika i ruské deníky viděly ve slovanstvu možnost navázání vzájemných společenských vztahů kvůli své politické osamělosti. Z Národních listů vyplývá, že se Rusko silně zasazovalo za Slováky a kvůli perzekucím ostře kritizovalo Rakousko-Uhersko.

V letech 1866-1868 tak byla překonána alternativa slovanské vzájemnosti, ze které by vyplývalo nové státní uspořádání. Identita jednotlivých národů se jasněji profilovala a slovanská identita byla postupně překonávána vírou v národnostně homogennější celky. Hlavním cílem panslavismu bylo koncem 60. let 19. století vytvořit protiváhu narůstajícímu německému internacionalismu a upevňovat oporu ve slovanských národech v čele s Ruskem. Vytvářel tak potřebnou zastřešující identitu, neboť v letech 1866-1868 už tvořil vyhraněnější koncept a pokud mezi sebou bojovala identita národní a internacionální v podobě panslavismu³⁹, byla už národní identita mnohem zřetelněji profilovaná. Panslavistická identita ovšem stále tvořila koncept, ke kterému se Slované v případě perzekuce uchýlovali⁴⁰. Ruské časopisy tento koncept nazývají jako duchovní sjednocení:

„Není tedy boj, k němuž za těchto poměrův pod praporem nejmocnější myšlenky našeho věku odhodlal se národ bulharský, pouze místním povstáním, zájmův ostatního Slovanstva nijak se nedotýkajícím. Idea národnosti učinila v theorii z různých a od sebe odloučených národů slovanských jediný, nerozlučný mravní a národní celek, a každý zápas, který podniká jeden nebo druhý národ krve slovanské, směřuje k tomu, aby tato theoretická mravní a národní jednota stala se skutkem. Nesmí a nemůže být lhostejný žádnému z rodných národův slovanských výsledek, s kterým potká se zbraň bratří zápasících, ať již na severu nebo na jihu. Boj Bulharův, tohoto národa ze všech slovanských ratolestí nejvíce utištěného, skončí-li se vítězně, bude velikým obratem na prospěch celého velkého Slovanstva.“⁴¹

Češi putující do Ruska v prvních letech osídlení tak měli představu slovanské vzájemnosti a mnozí z nich Inuli k největšímu slovanskému státu, přestože si neuvědomovali případná rizika. Společnou myšlenkou pak byla kromě panslavismu také protislovanská politika Rakousko-Uherska a vymezování Čechů vůči mocnářství. V myslích emigrantů tyto aspekty vytvářely příznačné podhoubí pro rozhodnutí opustit svou zemi a odjet do carského Ruska.

3.2.Vystěhovalectví a imigrace v 19. století:

³⁸ WOLLMAN, Frank. *Slavismy a antislavismy za jara národ*. Praha: Academia, 1968.

³⁹ HROCH, Miroslav. *Na prahu národní existence*. Praha: Mladá fronta, 1999.

⁴⁰ Srov. DOUBEK, Vratislav. *Česká politika a Rusko*. Praha: Academia, 2004.

⁴¹ *Boj Slovanstva za samostatnost* (1867). In Národní listy. 18.8.1867. 137 (7). s.1.

Ještě před odchodem Čechů na Volyň byly i české země ve vleku celoevropského narůstání rozdílů mezi bohatnoucími a industrializujícími se městy a chudnoucím venkovem. S rozvojem techniky, strojní a tovární výroby docházelo k zániku tradiční domácí výroby, která byla pro samozásobitelský venkovský lid zdrojem obživy. Na počátku 19. století se tak zvyšovala chudoba vesnic, vzrůstala bída, docházelo k hladomoru a dokonce i k hladovým bouřím. Docházelo k pauperizaci venkova, jelikož většina výroby byla směřována do měst. Industrializace tak měla svůj negativní důsledek v podobě likvidace tradičních hodnot i tradičního života.

Novým pojetím se pracovní technika i morálka řadila spíše do velkovýroby a celkovou uspořádaností vytvářela monopolizované pracovní zaměření a zároveň volné pracovní pozice pro pracovníky, kteří pocházeli z řad chudnoucího obyvatelstva. Jednalo se o sezónní práce pro chudé venkovany, kteří, jak dále píše Klaus Bade, neodjeli z venkova do měst natrvalo, jak se mylně uvádí, ale byl to pulzující a rotující děj neustálého cestování, který se až později transformoval v trvalé usazení v urbanizované městské aglomeraci⁴². Rostoucí města měla lepší zdravotní a hygienické podmínky (což ovšem nebylo pravidlem), a tak docházelo k demografickému růstu obyvatelstva. Skutečným vrcholem pak byla emigrace, která byla pokusem o přežití.

V tradiční historiografii se emigrace označuje za důsledek demografického a ekonomického růstu obyvatelstva v 19. století kvůli nedostatečné obživě všech hladovějících lidí. Byla také determinována vlivy, které si samotní emigranti nebyli schopni uvědomovat. Prvním z nich je mentální mapa emigrantů, která zřídka byla schopna reflektovat relevantní informace o skutečných vzdálenostech i o poměrech v cílové oblasti. Vzhledem k původu a nízkému vzdělání emigrantů se dá usuzovat, že mentální mapa byla na nízké úrovni. Ovšem již v době emigrace existovala regionální mobilita, kdy různé pracovní či obchodnické proudy - navíc související s pulzující či rotující migrací z vesnic do měst a naopak - vytvářely prostor pro předemigrační aktivitu⁴³. Tuto skutečnost můžeme chápat jako předstupeň skutečné zámořské emigrace, neboť sezónní práce znamenaly shromažďování kapitálu.

Paradoxně pomáhala regionální mobilitě i bída: „*Musím začít tam, kde se nás to nejcitlivěji dotýká, ne oť každému národovci jet dobře povědomo, jakou pohromu a zhonbu naše milá země česká minulou válkou utrpěla, takže ubohý lid z oněch zpustošených krajů takřka houfně tlačí se do těch krajů, kde pruskými rekvisicemi a všelijakými jinými válečnými*

---

⁴² BADE, Klaus J. *Evropa v pohybu*. Praha: Nakladatelství lidové noviny, 2005.

⁴³ BADE, Klaus J. *Evropa v pohybu*. Praha: Nakladatelství lidové noviny, 2005.

opatřeními méně vysílení jsou. Jmenovitě v okolí nimburském byli jsme tak šťastni, že nás ony zhoubné pohromy válečné nezastihly, avšak docela prostí pánů Průšáků jsme přece nebyli, an nás aspoň na zpáteční cestě k domovu navštívili, ač mimo to že sobě chutnati nechali, ještě dosti mírně sobě počínali. Co se oněch nešťastných lidí týče, kteří ve své bídě k nám se utíkají, tož slyšíme od nich velké nářky. Práví, že jich k tomuto kroku velká bída, ba i hlad dohání a že posud mnohým té nejmenší podpory od vlády se nedostalo, takže jsou nuceni k dobrým a soucitným lidem o podporu se obrátiti. Avšak ač naše krajina zmrznutím mnoho utrpěla, jmenovitě žito a pšenice velmi málo, ba někde nic nesype, tož přece dosti značná část obilí v naší obci byla sebrána a přímo do Králové Hradce po vlastních našich povozech dodána. Než oběti tyto nás přece valně tíží, neb musím připomenouti, že naše obec minulého roku dvě požáry postižena, kde při prvním čtyry čísla, při druhém 7 čísel i se všemi obilními zásobami byla strávena. Snadno tudíž pochopitelně, že stahování se lidí z pustošených krajín nemůže nám býti lhostejné, tím více, an přistěhovalci slibují, že až ještě lepší cesty a počasí nastane, velká síla nešťastníků, kteří dosud na cestu se vydati nemohli, k nám se přihrne.“⁴⁴

Vystěhovalectví do jiné země bylo od roku 1784 zakázáno, každý emigrant byl považován za zločince a jeho jmění bylo konfiskováno. Tento zákon byl v roce 1832 zrušen a práva emigrantů byla navíc v roce 1865 rozšířena. I tak se vystěhovalectví dělilo na dva proudy, na legální, kdy se emigrant ohlásil u úřadů, a nelegální, kdy emigrant prostě odešel. Druhý způsob vystěhovalectví byl považován za nezákonný, jeho dílčími atributy bylo přijetí cizí příslušnosti, tedy občanského nebo vojenského úřadu v cizí zemi, vstoupení do jiného náboženského sboru, než je poplatný ve vlastní zemi, a pětileté přebývání v cizině⁴⁵. Rakousko-Uhersko mělo tedy zájem na udržení obyvatel ve vlastním soustátí.

Samotná emigrace do Spojených států amerických probíhala za špatných životních podmínek, neboť se cestující na lodi často tísnili, řada z nich prodělala nemoci a mnozí dokonce cestou zemřeli. Navíc vynaložili veškeré finance na cestu a na život v cílové oblasti již neměli potřebné výlohy. Až do roku 1820 mohli vycestovat i nejhudší emigranti, neboť slíbenou částku za převoz mohli zaplatit až ve Spojených státech amerických. Emigranti ovšem často nemohli dostát svých závazků a stávali se skutečnými otroky svých nových pánů⁴⁶. Tento systém byl kritizován, a tak museli emigranti platit předem, což zabezpečovalo jejich osud. Nicméně chudé vrstvy si takovou cestu nemohly dovolit.

V 19. století byla migrace skutečně už masovou záležitostí a docházelo i k tzv. řetězové migraci, k časté emigraci z původní oblasti, kdy měli obyvatelé vysoké povědomí o

⁴⁴ Z *Bobnic od Nymburka* (1867). In *Národní listy*. 5.3.1867. 64 (7). s.3.

⁴⁵ FOŘT, Josef. *O stěhování se našeho lidu do ciziny*. Praha: J. Otto, 1876.

⁴⁶ BADE, Klaus J. *Evropa v pohybu*. Praha: Nakladatelství lidové noviny, 2005.

vystěhovalectví, až vystěhovaleckou identitu. Tento typ je velice rozšířený v oblastech, kde se cílová země idealizuje a kde se vytváří nepoměr mezi realitou a fikcí. Lidé mají strukturovanou mentalitu na tento typ migrace a jakýkoliv vnější aspekt stačí k jejímu uskutečnění. Tak se stávalo, že každá nová pozitivní zpráva – ať už o životě v cílové zemi nebo o jejích výhodách - vedla k migraci jednotlivých obyvatel.

Řetězové migraci tak napomáhali i agenti verbující obyvatele Čech: *„Vypadá to u nás, jako by celý kraj náš přestěhovati se chtěl přes moře do Ameriky. Nákaza vešla do lidu našeho; žádný nemluví o jiném než o Americe, žádný nestará se o jiné, než kterak by svůj majetek speněžil a opustil navždy zem, kde zrodil se a ztrávil svůj čas chvílemi tu šťastnými tu trapnými. Štěstí, že není s dostatek kupcův, kteří by skupovali všechn ten majetek prodajný. S hořem díváme se na toto zhoubné hnutí v lidu našem, a vynesli bychom kletbu nad těmi, kteří opouštějí vlast svou a hroby otců a předků svých, kdybychom neznali, s jakou bídou, s jakými trampotami zápasiti musí lid v krajinách našich, chce-li i sebe nuzněji život svůj obhájit. Za mnohaletou bídu vstoupila do chatrčí venkovských nedůvěra v lepší budoucnost v Čechách. – A vláda a četné orgány její, zdaž to vidí a zdaž nejmenší krok učinily, aby ulevily lidu našemu? Nuž ovoce toho zraje již, a jest třeba jen stopovati nynější smýšlení lidu, jest třeba naslouchati stížnostem, hrozbám a .... Jeho, abychom hnedle přesvědčili se, jak veliký obrat stal se v smýšlení tohoto až dosud věru holubičímu lidu .... Političtí úředové ovšem svalují veškerou vinu na „agenty, kteří potloukají se v zemi a lid k vystěhován svádí.“ Páni úředníci mívají obyčejně zrak někde jinde, než kde jej míti mají, a mohli by sami sobě dáti vytisknout stálé formuláře na své politické raporty, neboť vždy a ve všech zprávách starší ti proklatí „agenty“ a „svádějí“ ten ubohý „nevědomý“ lid. Ovšem že tu na venkově četných agentův vystěhovaleckých. Prohánějí se mezi lidem, nabízejí jim lodě a Bůh ví jaké výhody při plavbě do Ameriky. Agenti tito nezvedou sice žádného k vystěhování, avšak natropí dost neštěstí mezi těmi, kteří na vystěhování již se odhodlali. Většina těchto agentův pochází od přepravníkův nesprávných. Cizí Židé uchopili se záležitosti vystěhovalské, vydávají české cirkuláře, ačkoliv sami jsou Němci a namlouvají pomocí svých jednatelův a náhončích ubohému lidu našemu, aby od nich dal se přepravit do Ameriky. Dostane-li se rodina venkovská do rukou některého tohoto židovského agenta, jest již jako by na polo ztracena. Z ruky do ruky podává ji jeden agent druhému po celé cestě z Čech až do Brém nebo dokonce až do Hamburku, a každý hledí z vystěhovalce těžiti, každý jen číhá na příležitost, jak by ji o několik tolarů oloupil. (...) Neméně nařikají sobě čeští vystěhovalci na českého dopravovatele v Brémách pana Buška a na německého žida Arnošta Meyera též v Brémách. Oba mají české nápisy, rozesílají české listy; však p. Arnošt Meyer nerozumí slova česky a*

*kouká jen, jak by z našeho ubohého českého lidu ještě poslední tolar vymáčkal. (...) Ve prospěch svých krajanův radím těm, kteří opustili domovy své ubírajíce se již cestou do Ameriky, aby vystříhajíce se všech židovsko-německých agentův, uchýlili se přímo do Brem do kanceláře pana Kareše, aby neupadli již zde v Evropě do rukou nepravých.*⁴⁷

Podobným spouštěcím katalyzátorem napomáhající řetězové migraci byly jistě i *Národní listy* Julia Grégra, ve kterých se zpráva o emigraci do Spojených států amerických objevuje velice často: „*Do Ameriky těchto dnův opět několik rodin ubíralo se přes Prahu. Pocházely z Kralovic kraje plzeňského a vypravovaly, kterak v tamějším okolí mocná touha dřívější po Americe značně ochábla a kterak mnozí již na cestu se strojivše na radu rozšafných sousedů svých raději oželeli závdavků do Brém zaslaného a zůstali doma.*“⁴⁸

O životě ve Spojených státech amerických se objevovaly pozitivní ohlasy, přestože v *Národních listech* lze číst i negativní ohlasy a zklamání z uposlechnutí k emigraci: „*Z Ameriky vrátil se včera večer sedlářský mistr p. Ml. pobyv po 6 měsícův za Oceánem. Trpce zklamán v nadějích svých, vrací se dnes do Kolína a lituje, že stal se obětí rozhlášovaného blahobytu zaoceánského.*“⁴⁹

V oněch ohlasech se neobjevovala pouze diskrepance mezi představou zidealizované Ameriky a realitou zbídačelého českého venkova, ale také mezi odlišnou představou a realitou v oblasti pracovních příležitostí. Do Spojených států amerických se totiž často odcházelo s vidinou zemědělské práce, zatímco ve skutečnosti museli emigranti pracovat jako levná námezdní síla ve městech. Pouze několik málo příchozích si dovedlo vytvořit zemědělské zázemí.

Cestující museli mít dostatek financí nejen na cestu, ale také pro počátky příchodu. Na některé emigranty čekala ve Spojených státech amerických jistota díky příbuzným, kteří je dokázali zaopatřit. Jiná situace nastala v případě, kdy vynaložené prostředky nepokryly cestu, anebo pokud se v Nové zemi nedokázali vystěhovalci uplatnit. Pověstný „*melting pot*“ neboli tavící hrnec jednotlivých národností, ze kterého vznikla americká populace, sice neustále fungoval, ale s přibývajícimi imigranty došlo k zavedení protiimigračních nařízení a tamější obyvatelstvo – byť složené ze všech evropských národností – již s takovou samozřejmostí nové přistěhovalce nepřijímalo. Tvořily se tak diference v sociální stratifikaci, které pramenily z etnického základu. Málo propustná bariéra nedovolovala nově příchozím, aby se stali členy vyšší (nebo střední) sociální vrstvy a tato distinkce tvořila rozdíl mezi starousedlíky a novousedlíky. Jelikož novousedlíci byli často homogenní, popřípadě smíchaní

⁴⁷ *O Bechyně* (1867). In *Národní listy*. 18.8.1867. 137 (7). s. 2.

⁴⁸ *Do Ameriky* (1867). In *Národní listy*. 1.8.1867. 120 (7). s. 3.

⁴⁹ *Z Ameriky* (1867). In *Národní listy*. 5.10.1867. 184 (7). s. 3.

z národů Evropy, dostávalo etnikum označení nízké sociální vrstvy, které se dále rozšiřovala na nejrůznější hanlivosti, např. „smradlavého Poláka“ a posléze „smradlavých Poláků“ apod⁵⁰.

Emigrace do Spojených států amerických byla v 19. století opravdu masovou záležitostí, na které se mohli přizívat nejrůznější skupiny i jednotlivci. Mezi takové se řadí nejen samotní agenti verbující Čechy, ale také tiskoviny či ústně podávané zprávy propagující cestu do Ameriky. Cílová oblast byla představována jako zaslíbená země se spoustou možností a skutečnost, že většina emigrantů skončí v podřadném postavení nízké sociální vrstvy, nebyla obyvateli českých zemí dostatečně reflektována. Medializační vlna, patrná také v *Národních listech*, byla, ať už vědomě nebo nevědomě, pozitivně konstruována a kolektivní vědomí Čechů vnímalo život v Americe pozitivně. Hlavním katalyzátorem byla percepce českých zemí jako symbolu bídy a hladu. Tato skutečnost napomáhala k odsuzování zdejších poměrů, v tiskovinách se např. objevovala prohlášení, že se vládnoucí garnitura nezajímá o život svých poddaných. Svůj dopad mělo také zlepšení zdravotní péče a hygieny a zejména demografický růst, který zvyšoval rozdíly mezi počtem obyvatelstva a objemem jídla a způsobil, že Češi často neměli ani chléb pro svou rodinu. Zdejší poměry tak byly vnímány jako nesnesitelné a touha po vystěhovalectví narůstala. Cílová oblast byla vytoužená a taková percepce cílové oblasti jen napomáhala k vytvoření zidealizovaného obrazu. Idealizace cílové oblasti by se dala vysvětlit jako neustálé zušlechťování představy, až po dosažení takové hodnoty, která překoná potřebu zůstat a vyvolá potřebu se vystěhovat⁵¹.

Nutno dodat, že zmíněné zprávy propagující život v Americe podávaly osoby, kterým záleželo na pozitivním povědomí o vystěhovalectví a které nenáležely k nejchudší vrstvě. Navíc, jak bylo uvedeno výše, do Spojených států se nestěhovaly úplně nejchudší vrstvy, neboť musely výjezdní výlohy zaplatit již předem.

3.3.Odklon k vystěhovalectví do Ruska

Vystěhovalectví do Ruska mimo jiné zapříčinilo válečné utrpení způsobené Prusko-rakouskou válkou z roku 1866. Ačkoliv nebyla obzvláště pustošivá, boje se odehrávaly především na území severních Čech, Moravy a Slezska, kde decimovaly už tak hladem a bídou poznamenané zdejší obyvatelstvo. Válku nakonec vyhrálo Prusko, a tak se upevnila jeho pozice a oslabila se moc Rakouska.

---

⁵⁰ BADE, Klaus J. *Evropa v pohybu*. Praha: Nakladatelství lidové noviny, 2005.

⁵¹ V sociologii označované jako tzv. push a pull faktory.

Válka ještě zvětšila bídu zdejších obyvatel a chudé venkovské vrstvy se tak stávaly ještě chudšími. František Josef I. sice nařídil plnění válečných náhrad, které by pomohly obyvatelstvu postiženému válkou, ovšem náhrady se podle Národních listů dostavily pouze částečně a někdy dokonce vůbec. Stávalo se, že náhrady byly určené spíše pro chudé lidi a bohatým se dávalo méně peněz, časem ovšem vyplácená částka došla a úředníci habsburské monarchie neměli pro konkrétní region dostatek peněz, a tak se museli chudým peníze sebrat⁵². Tyto „omyly“ byly zaviněny lidským faktorem a měly pouze regionální dopad. Ovšem i u distribuce válečných náhrad se podle *Národních listů* projevilo lnutí k Němcům. Dolní Rakousy podle *Wiener Zeitungu* dostaly do 3.3.1867 1, 825 377 zlatých a 76 krejcarů, Čechy dostaly 437 611 zlatých a 38 krejcarů, Morava 280 507 zlatých a 56 krejcarů, Slezsko 12 978 zlatých, 12 krejcarů. Dne 11.1.1867 dostaly Dolní Rakousy 1, 485 481 zlatých, 27 krejcarů náhrad definitivních, Čechy do 11.1. 124 381 zlatých, 96 krejcarů, Morava 81 689 zlatých 21 krejcarů, Slezsko 8729 zlatých, 51 krejcarů. Od 11.1.1867 do 11.2.1867 dostaly Dolní Rakousy 242 701 zlatých, 85 krejcarů, Čechy 160 442 zlatých, 24 krejcarů, Morava 198 818 zlatých, 34 krejcarů, Slezsko 4257 zlatých, 68 krejcarů. Do 11.2.1867 dostaly Dolní Rakousy čtyřikrát více náhrad, než Čechy.⁵³

Finančními částkami pomáhali českým zemím nejen úředníci monarchie, ale i vesnice nepostižené válkou a dokonce i samotný císař⁵⁴. To ovšem nestačilo k dostatečnému pokrytí škod pro obyvatelstvo v českých zemích. Získané náhrady stačily pouze k pokrytí několika dnů. Navíc české země trpěly špatnými komunikacemi – v *Národních listech* se píše o stížnosti na stržené mosty Clamem-Martincem během Prusko-rakouské války, což brání cestování, průmyslu, obchodu i školství⁵⁵. Náhrady tak byly příliš nízké a dobrovolné příspěvky v prvním pololetí roku 1867 docházely. Nedostatek chleba a neúroda přiměly některé obyvatele českých zemí k sepsání prosebnému dopisu anglické královně, jejíž kancelář odmítla financovat zubožené Čechy⁵⁶.

Některé regiony byly skutečně ve zbídačelém stavu: „*Sdělili jsme onehdy vlastní list císařský k místodržiteli království českého, jímžto se opětně nařizuje, aby krajinám válkou nejvíce schudlým ihned udělena byla pomoc žádoucí. K čemuž úřední listiny z dobrých příčin také ihned doložily, že vlád vydala již potřebné rozkazy, aby toto nařízení císařské bez prodlení se provedlo. Věříme úředním listům na slovo, ano doufáme, že při zdejším c.k. místodržitelství již pilně se pracuje o provedení císařského toho nařízení, však nicméně*

⁵² *Ku kronice bídy v českých krajích* (1867). In *Národní listy*. 5.3.1867. 64 (7). s. 3.

⁵³ *Vyplácení náhrad za škody válečné* (1867). In *Národní listy*. 3.3.1867. 62 (7). s. 5.

⁵⁴ *Z bojiště českoskalického* (1867). In *Národní listy*. 10.3.1867. 69 (7). s. 3.

⁵⁵ *Z Mnichova Hradiště* (1867). In *Národní listy*. 18.2.1867. 49 (7). s. 2.

⁵⁶ *Čtyři obce české válkou postižené* (1867). In *Národní listy*. 26.3.1867. 85 (7). s. 2.

*nebojíme se při rychlosti našich c.k. úřadů, že přijdeme snad již pozdě se zprávami z dvou rozličných krajin severních Čech, kterých aby si povšimli příslušní orgánové vládní, vřele žádáme: V okresu novopackém jest chudinská obec, sotva 80 čísel se 690 obyvateli čítající, jménem Choteč. Obec ta za poslední války trpěla ukrutně. Zaplavena ještě nesmírným přívalem vojska pruského a vyhubena tak, že obyvatelům v pravém slova smyslu nezbylo ani sousta suchého chleba, ani hrstky píce, ani kusa dobytka. Poznati lze nejlépe, jak ukrutná byla rána stihnuvši tuto osadu, jejíž obyvatelé skorem vesměs živili se jen děláním dříví, uvážíme-li, že vyšetřovací komise odhadla škody v jediné obci té na deset tisíc zlatých, k tomu pak netřeba ničeho více dodati, nežli že ubědovaným osadníkům podnes nedostalo se ani halěře náhrady, ani jakés podpory! Bída v Chotči panující tudíž dosáhla stupně nejstrašnějšího. Z hladu již tyfus tam propukl v některých rodinách a ubozí lidé jedí burák, aby nemřeli hladu.*⁵⁷

I kvůli Prusko-rakouské válce se vytvářel koncept vystěhovalectví. Vidina cesty do Ruska slibovala nejen možnost zakoupení levnější půdy, neboť v carském Rusku bylo mnoho neobydlených oblastí, ale také možnost případného návratu, neboť emigranti nemuseli cestovat přes Atlantický oceán, ale pomocí železnic, popřípadě pěšky. Cesta navíc skýtala možnost vystěhování i pro chudé vrstvy obyvatelstva, jelikož nemuseli skládat peníze na lodní dopravu. Již v roce 1863 byla v oblasti Volyně založena první obec považovaná za vesnici volyňských Čechů. Jmenovala se Luthardovka a spadala pod dubenský újezd. Nejednalo se ovšem o velikou vesnici a v době reemigrace Čechů zpět do Československa v roce 1947 měla pouhých 214 obyvatel⁵⁸. Jednalo se ovšem o ojedinelou českou vesnici a nespadá do organizovaného odchodu Čechů na Volyň.

V Rusku již pobývali čeští kapelníci, muzikanti nebo podnikatelé. Emanuel Vávra se v dopisech adresovaných Karlu Sabinovi z období návštěvy Národopisné výstavy v roce 1867 zmiňuje o velké spoustě českých muzikantů působících v Rusku, kteří jsou národně činní⁵⁹. V *Národních listech* se pak objevují informace o situaci českých muzikantů v Rusku. Píší např. o Abelu Lukšičovi, agentovi verbujícím české muzikanty do Ruska s touhou pořádat hudební a pěvecké zábavy ve městech nejen za účelem vydělávání, ale také cestování po ruských krajinách⁶⁰. Z podnikatelů působil v Rusku např. Ing. Hugo Jelínek s Ing. Mikoleckým, kteří řídili v letech 1876-1880 v Kyjevě technicko-obchodní oddělení Škodových závodů, Hugo Jelínek pak dohlížel na stavbu cukrovarů.

⁵⁷ *Ku kronice náhrad za škody válečné* (1867). In *Národní listy*. 22.2.1867. 53 (7). s. 2-3.

⁵⁸ HOFMAN, Jiří - DRAHOKOUPIL, Ludvík. *Historická mapa českého osídlení na Volyni*. Praha: Sdružení Čechů z Volyně a jejich přátel, 1995.

⁵⁹ KAZBUNDA, Karel. *Pouť Čechů do Moskvy 1867 a rakouská diplomacie*. Praha: Orbis, 1924.

⁶⁰ *Státu nebezpečná pouť českých hudebníků do Ruska*. In *Národní listy*. 17.8.1867. 136 (7). s. 2.

Samotná organizace vystěhovalců se však diskutovala až na Národopisné výstavě v Moskvě a v Petrohradě v roce 1867. Sešli se zde Slované z jižní, střední i východní Evropy a společně hovořili o tématu panslavismu. Spojení všech Slovanů do jednoho státního celku bylo i zde naprosto odmítáno, ale stále převažovala duchovní idea vzájemného přátelství a solidarity. Mimo obecná prohlášení o Slovanech a poezii vystoupil člen společenstva selského hospodářství Žerebcov a požadoval, aby se Češi nestěhovali do Ameriky, ale do Ruska: „*Ukazuje tu tomu, že veliké události poslední doby způsobily, že selské hospodářství ruské počíná opouštět zastaralé formy hospodaření a přizpůsobuje se novým dobovým potřebám. A je mnoho prostoru volného v Rusku. Od severních lesnatých krajů až po Krym může s nevelikým kapitálem nabyti majetku a dobrého živobytí.*“⁶¹

Nicméně už na Národopisné výstavě byli Češi označováni jako husité a nikoliv jako katolíci, navíc někteří z nich nesli nelibě zhoršené polsko-ruské vztahy.⁶² Nicméně čeští vlastenci se také zasadili o možnost odchod Čechů do carského Ruska: „*Zasedání zeměpisné společnosti dne 12. t. m., na němž byli i slovanští hosté, velmi bylo oživeno. Po uvítání hostů jménem členův čteno pojednání, jež mělo slovanským navštěvovatelům představit všeobecný zemědělsko-statistický přehled Ruska. Ale trestí zasedání byly rozhovory mezi ruskými členy společnosti a slovanskými hosty. Mluvili mimo jiné Palacký, Rieger⁶³ a Subotič. Palacký dotknul se minulých i nynějších osudů Novgorodu. Rieger tázal se: v jaké míře bylo by možno obrátit české stěhování se místo do Ameriky – do jižního Ruska. Otázka tato mnohé zajímajíc vedla k více méně věcným dokladům. Ostatně byla už jednou pojednávána o p. Žerebcova při zasedání moskevské university. Tentokrát shodovali se mnozí, že k osazování takovému dobře hodila by se gubernie samarská a krajiny na úpatí Kavkazu.*“⁶⁴

Rieger na Národopisné výstavě v roce 1867 uvažoval o vystěhování na Kavkaz nebo do samarské gubernie, dalšími oblastmi možné imigrace byl Dálný východ a oblast Volyně⁶⁵. Rusko požadovalo obyvatele i jiných státních celků ke kolonizaci neobydlených území, a protože panovala slovanská vzájemnost a Němci, kteří již byli na Volyni usazení, se neosvědčili, padla volba na Čechy. Uvedený část pojednává o možnosti zalidnění Kavkazu: „*Kdežto někteří účastníci byli proto, aby zalidnění bylo dílem samotných, povstal jeden řečník jménem Ivanickij a pominuv mlčením pověsti o přivábení na černomořský břeh Kavkazu rozličných evropských a asiatických cizinců, učinil výjimku jen stran Slovanů, pravil:*

⁶¹ FOLPRECHT, Josef. Dějiny české Volyně. Rukopis, 1950.

⁶² FOLPRECHT, Josef. Dějiny české Volyně. Rukopis, 1950.

⁶³ František Rieger v některých svých projevech zastupoval Palackého.

⁶⁴ GRÉGR, Edvard. *Pout' Slovanův do Ruska roku 1867 a její význam*. Praha: Edvard Grégr, 1867.

⁶⁵ VACULÍK, Jaroslav. *Dějiny volyňských Čechů I*. 1. vyd. Praha: Sdružení Čechů z Volyně a jejich přátel, 1997.

„Navrhuje-li se, aby některá část těchto zemí dána byla slovanským osadníkům z Čech a Moravy, Bulharska a Srbska, nuceným nyní hledati si novou vlast na půdě svobodné Ameriky a tam nenahraditelně v druhém nebo třetím pokolení traticím svou národnost uprostřed cizích národů: tož takové národů těch na Kavkaz přestěhování, zachraňujíc tyto osadníky před opuštěním národnosti své, bude velmi prospěšné i ruským sousedům. Lidé tyto, zvláště Čechové, přinesou s sebou vyšší, ale nám příbuznou kulturu, snadno slejí se s příbuznou slovanskou ruskou rodinou a nebudou na mapě Evropy činit těch pestrých skvrn, jimiž strakatí se dolina řeky Volgy a stepi nového Ruska.“⁶⁶

Uvedený úryvek pochází z doby před vystěhováním Čechů na Volyň a uvádí zajímavé aspekty, totiž asimilaci příchozích slovanských národů a kultivaci cílových oblastí vystěhovalectví. V této době nebyla jasně profilovaná představa o osídlovacím národu a mluví se o Srbech, Bulharech a Češích (a Moravanech). Všechny národy byly slovanského původu, což přinášelo pro příchozí obyvatelstvo pocit vzájemnosti a pro carské Rusko možnost rychlé asimilace. Carské Rusko nemělo dobré zkušenosti s příchozími německými imigranty, jelikož byli sice označováni za ekonomicky a kulturně prospěšné, ale zároveň jazykově, kulturně i náboženské natolik rozdílné, že se neasimilovali⁶⁷. Paradoxně zřejmě napomáhaly české emigraci i zprávy a nářky českých představitelů o rychlé asimilaci Čechů ve Spojených státech amerických. Z tohoto pohledu byli Češi považováni za rychle integrovatelné a asimilovatelné.

Ztráta českého etnického vědomí však nebyla u Čechů v Americe zdaleka tak zřejmá. *Národní listy* podávaly zprávy o životě vystěhovalců ve Spojených státech amerických, např.: *„Čechové američtí uspořádali dne 8. t.m. v Saint Louis ve „Washington Hall“ slavnost a ples jehož čistý výnose určen ve prospěch české školy a českého kostela zasvěceného sv. Janu Nepomuckému v řečeném městě.“*⁶⁸ Přestože lze očekávat jisté změny v jazyce i v identitě, což bude časem postupovat, podle uvedeného úryvku je zřejmé, že si Češi ve Spojených státech utvářeli vlastní instituce. Češi ve Spojených státech amerických si tak své „češství“ částečně udržovali.

Rozhodnutí o české kolonizaci vyplývalo nejen ze slovanské „blízkosti“, ale také díky náboženství, neboť Rusové smýšleli o Češích jako o husitech⁶⁹. Husitská protestantská víra měla být bližší ruskému pravoslaví a díky této skutečnosti se měli Češi rychleji asimilovat.

⁶⁶ *Stran stěhování se na Kavkaz* (1868). In *Národní listy*. 7.3. 1868. 66 (8). s.2.

⁶⁷ VACULÍK, Jaroslav. *Dějiny volyňských Čechů I*. 1. vyd. Praha: Sdružení Čechů z Volyně a jejich přátel, 1997.

⁶⁸ *Čechové američtí* (1867). In *Národní listy*. 11.1.1867. 11 (7). s.2.

⁶⁹ VACULÍK, Jaroslav. *Dějiny volyňských Čechů I*. 1. vyd. Praha: Sdružení Čechů z Volyně a jejich přátel, 1997.

Zmíněný předpoklad se později ukázal jako mylný. Hlavním důvodem české kolonizace však byla vyspělejší vzdělanostní a hospodářská struktura, neboť si carské Rusko uvědomovalo svou zaostalost oproti západním Slovanům a Češi měli pozvednout ruské hospodářství i kulturu. Právě rozdíl v kulturní úrovni byl zřejmě hlavním důvodem pro volbu Čechů, neboť jihoslovanské národy byli carskému Rusku bližší jazykově (azbuka Bulharů) i nábožensky (pravoslavní Bulhaři i Srbové). Představitelé českých zemí si však spíše stěžovali na opouštění českého živilu v době národního uvědomění. Josef Fořt si stěžuje, že se národní uvědomění dosud nerozšířilo do všech vesnic českých zemí a obyvatelé odcházejí především z periferních oblastí⁷⁰.

3.4. Agitace pro stěhování do Ruska:

V květnu 1867 byla při Moskevské zemědělské společnosti ustavena komise pro uvedení českých emigrantů do Ruska a na společných besedách s Palackým, Riegerem a Braunerem jednali její členové o přestěhování Čechů do Ruska. Komise měla zájem na stěhování bohatých Čechů kvůli možným finančním problémům spojených s usazováním. Česká politická reprezentace ovšem neměla přílišné pochopení pro stěhování bohatých Čechů - proč by se měli stěhovat, když se jim v Čechách žije dobře? - ani pro stěhování Čechů vůbec, neboť taková situace oslabuje české národní zájmy v době, kdy je potřeba národního živilu v českých zemích⁷¹. Emanuel Vávra v dopisech Karlu Sabinovi z Národopisné výstavy z Moskvy a z Petrohradu psal, že není potřebné rozšiřovat český živel do dalších krajín a ubírat vlastních sil tam, kde je jejich potřeba⁷². Komise také agitovala, aby nebyly ruské země z emigrace vylučovány, protože cestou do Ameriky se oslabuje slovanských duch. Zároveň ujišťovala, že pro českého vystěhovalce bude zajištěno místo, které mu bude nejvíce vyhovovat⁷³. V dubnu 1868 byla v *Národních listech* otištěna výzva, ve které komise oznamuje „*svou ochotnost býti prostředníkem oněm statkářům, kteří chtějí do služby přijmout české hospodářské úředníky, aneb chtějí prodati pozemky českým osadníkům. Komise se své strany nabyla přesvědčení, že by nejvýhodnějším bylo, kdyby Čechové v menších neb větších skupeních usazovali se v místnostech, majících k takovému osídlení dostatečné prostranstvo pustých gruntů, jež potřebují pravidelné vzdělávání. Kdo by vstoupiti chtěli s komisí ve vyjednávání o věci té mají podati potřebné zprávy o pozemcích ustanovených pro české*

⁷⁰ FOŘT, Josef. *O stěhování se našeho lidu do ciziny*. Praha: J. Otto, 1876.

⁷¹ VACULÍK, Jaroslav. *Dějiny volyňských Čechů I*. 1. vyd. Praha: Sdružení Čechů z Volyně a jejich přátel, 1997.

⁷² KAZBUNDA, Karel. *Pouť Čechů do Moskvy 1867 a rakouská diplomacie*. Praha: Orbis, 1924.

⁷³ FOLPRECHT, Josef. *Dějiny české Volyně*. Rukopis, 1950.

osídlení. Komise si přeje, aby v ohledu tom jí zodpovídáno bylo následujících dvanáct otázek.⁷⁴“

Následují otázky ohledně ruských gubernií – ve které gubernii a v jakém újezdu se pozemky nacházejí; která je nejbližší železnice a splavná řeka, kolik stojí cesta ke stanici železnice nebo ke splavné řece a jak je blízko nejbližší obilní tržiště; po čem se prodávala v poslední době erární desjatina gruntů na ozim a na jař⁷⁵; jaká je průměrná cena koně, krávy, vody a ovce; kolik se platí z desjatiny daní a dávek, pozemních i jiných; jaké topiva se používá v místnosti a jaká je jeho cena; kolik stojí desjatina při koupi a výminky, kdyby se platila ve lhůtách; jaké je množství a jakost země pro prodej; jaká voda se tam nalézá; je možné se spoléhat na prozatímní ubytování přistěhovalců; kolik by stálo vystavení selského dvora prostřední velikosti⁷⁶.

Komisi se ozvali z Petrohradské, Tverské, Pskovské, Moskevské, Poltavské, Jekatěrinoslavské, Voroněžské a Orenburské gubernie a nabízeli přibližně 500 000 desjatin půdy k prodeji nebo k pronájmu. Tato nabídka byla poslána *Národním novinám* a na nabídky zareagovalo mnoho českých zájemců⁷⁷. Někteří z nich posílali do carského Ruska dopisy a dotazovali se na možnost přesídlení⁷⁸, zatímco někteří se jeli přesvědčit na vlastní oči. Jedním z nich byl i František Příbyl, který již před odjezdem na Volyň jednal s Palackým i s Riegrem. Ti dali souhlas ke stěhování do této oblasti⁷⁹. František Příbyl se přijel podívat do volyňské gubernie, seznámil se s místními podmínkami a poté podal inzerát do *Národních listů*: „*Velké a malé statky jsou na prodej za velmi levnou cenu. Statky ty nalézají se v císařském Rusku, v okresu volínském, osm mil od hranic rakouských vzdálené, a jsou při nich sdělaná a zasetá pole. Bližší zprávu podá na frankované dopisy František Příbyl, (poste restante Tábor). Opisy výtahů katastrálních map, za jichž spravedlivou výměru se ručí, lze nahlednouti u výše jmenovaného v Horách ratibořských u Tábora. Jitro rakouské míry nejlepší pšeničné půdy stojí 30 zlatých rakouské měny, žitné půdy 16 zlatých rakouské měny. Ohledně koupi statků*

⁷⁴ *Ku stěhování do Ruska* (1868). In *Národní listy*. 7.4.1868. 97 (8). s. 2-3.

⁷⁵ Jedná se o tzv. trojpolní zemědělský systém ozim – jař – úhor, kdy se jedna část pole nechá před určité období ladem.

⁷⁶ *Ku stěhování do Ruska* (1868). In *Národní listy*. 7.4.1868. 97 (8). s. 2-3.

⁷⁷ VACULÍK, Jaroslav. *Dějiny volyňských Čechů I*. 1. vyd. Praha: Sdružení Čechů z Volyně a jejich přátel, 1997.

⁷⁸ DOUBEK, Vratislav. *Cesty na Východ: Češi v korespondenci M.F. Rajevského*. Praha: Masarykův ústav – Archiv AV ČR, 2006.

⁷⁹ KRIŽANOVSKIJ, J.J. *Čechi na Volyni*. Sankt Peterburg, 1867. Datum vydání publikace je údajně 1867, přestože organizovaný odchod Čechů na Volyň probíhal až od roku 1868.

*těch bud' v celosti nebo na díly nechť se páni koupě žádostiví (s kapitálem 4 až 10 000 zlatých) přihlásí u téhož.*⁸⁰“

František Příbyl tak byl spolu se svým známým Josefem Oličem prvním agitátorem pro vystěhovalectví na Volyni. Zřejmě právě blízkost volyňské gubernie k rakousko-uherským hranicím ovlivnila agitační činnost Františka Příbyla pro tuto oblast. Nebyl ovšem prvním ze všech zájemců o půdu v Rusku, neboť se někteří odjeli podívat na pozemky i do jiných gubernií a ve stejném období byly osidlovány i jiné oblasti tehdejšího carského Ruska. Mezi tyto města a vesnice osídlená českým obyvatelstvem v 60. letech 19. století spadá např. Oděsa (Chersonská gubernie), Mikolajivka (Podolská gubernie), Čechohrad (ukr. Novhorodkivka, Tauridská gubernie), Kyjev (Kyjevská gubernie)⁸¹. V Čechohradě, v Bohemce a v Alexandrovce bylo už před rokem 1867 celkem 1962 Čechů a Slováků⁸². Propagace vystěhovalectví do Ruska tak měla dopad i na další krajany ochotných emigrace.

František Příbyl a Josef Olič se stali průkopníky vystěhovalectví na Volyň. Výše uvedený inzerát zapůsobil na spoustu Čechů a např. jedna z pamětnic příchodu na Volyni vzpomíná: „*Někteří podnikavější pustili se napřed do Ruska, aby se osobně přesvědčili, je-li pravda, co tvrdí noviny a co v dopisech sděloval F. Příbyl, jenž se stal apoštolem myšlenky stěhování na Rus. Po návratu do Čech neskrblili pochvalou a vynášeli Volyň jako zaslíbenou zem, kde za laciný peníz jsou obširné lány žírné černé půdy. Následek toho byl, že v některých českých krajích vypukla „stěhovací horečka“. Mnozí na rychlo prodávali své dílce a spěchali do Ruska, aby si tam za utržené peníze koupili velké statky.*“⁸³

V *Kronice Českého Kvasilova* od Jaroslava Velenského, sepsanou podle paměti Josefa Náhlovského, se uvádí, že „*Národní listy šly z ruky do ruky, každý dychtivě četl o tom povolení vystěhovat se do té zaslíbené země. V každém hostinci, v každé trafice, kde se lidé scházeli, vypravovali si o tom a radili se, jakým způsobem se dostat do Ruska. Každý myslel na tu výhodu, jak si lacině pomůže k vlastnímu hospodářství.*“⁸⁴

Rusofilství jako jeden z důsledků Národopisné výstavy v Moskvě a v Petrohradě zmiňuje i Karel Kazbunda ve své monografii: „*Česká žurnalistika snažila se postavit ruské poměry do nejpříznivějšího světla a budila horlivě sympatie pro Rusko. Psalo se tehdy mnoho*

⁸⁰ PŘIBYL, František. *Velké a malé statky jsou na prodej za velmi levnou cenu*. In *Národní listy* 25.2.1868. 55 (8). s. 4. (Inzerát)

⁸¹ KOKAISL, Petr a kol. *Krajané: Po stopách Čechů ve východní Evropě*. Praha: Za hranice: Společnost pro rozvojovou spolupráci při Provozně ekonomické fakultě ČZU v Praze. 2009.

⁸² AUERHAN, Jan. *České osady v tauridské gubernii*. In *Sborník menšinový I*, 1914.

⁸³ ŠVIHOVSKÁ, F., *Hrstka vzpomínek*. In *Čechoslovan*. 21.1./3.2.1911. 1 (1).

⁸⁴ VELENSKÝ, Jaroslav. *Kronika obce Kvasilova*. Kvasilov: Hlas Volyně, 1929.

o politické svobodě v Rusku, doporučovalo se, aby ti, kdož miní vystěhovati se do Ameriky, odebrali se raději na Rus.“⁸⁵

Jelikož na Volyni již usídlení Němci vytvářeli německé kolonie podobné ostrovům v jinak homogenním prostředí, udržovali si vůči původním Malorusům i Polákům odlišnost. Z pohledu carského Ruska měli přinést vyspělejší zemědělství a hospodářské techniky, ale po implementaci těchto prvků do zdejší společnosti měli splynout s ruským či maloruským obyvatelstvem. Vzhledem k těmto skutečnostem poskytlo carské Rusko Čechům značné výhody – trvalou svobodu náboženského vyznání, úlevu od daní a nenastoupení vojenské služby po dobu pěti let. Tyto výhody však platily pouze pro Čechy, kteří se přistěhovali do roku 1874. Právě nenarukování do armády bylo trnem v oku Rakousko-Uherska, neboť se jednalo o významnou úlevu lákající stále více Čechů. Rakousko-Uhersko se odvolávalo na smlouvu s Ruskem z 5.6. 1815 o výdeji osob utíkajících před vojenskou povinností, carské Rusko však na výtky Rakousko-Uherska nereagovalo⁸⁶.

Území kolonizace Čechů nebylo vybráno záměrně, otázka stěhování na Kavkaz se sice objevovala v Národních listech, nicméně příchozí Češi si vybírali oblast volyňské gubernie pro její blízkost k Rakousko-Uhersku. Češi odjížděli vlakem až do vesnice Brody, která byla na hranici Rakousko-Uherska a carského Ruska. Dále pokračovali do oblasti Volyně s povozy, na kterých měli všechn svůj majetek. Chudí Češi museli celou cestu až na Volyn cestovat s povozy bez využití železniční dopravy. Josef Náhlovský absolvoval celou cestu bez využití vlaku na trase Nymburk – Poděbrady – Chlumeck nad Cidlinou – Vysoké mýto – Litomyšl – Moravská Třebová – Litovel – Mohelnice – Olomouc – Hranice – Přerov – Frýdek-Místek – Bělá (Bielsko-Biala) – Vadovice (Wadowice) – Tarnov (Tarnów) – Řešov (Rzeszów) – Přemyšl (Przemyśl) – Lvov – Brody⁸⁷. Češi se tak usazovali v blízkosti hranic s Rakousko-Uherskem, protože slibovaná levná půda se nalézala již zde. Přesto se v několika případech vrátili zpět do českých zemí.

Do carského Ruska se tedy vystěhovali obyvatelé v pauperizovaném postavení, ovšem stále museli mít dostatek financí na zakoupení půdy. Heslo vystěhovalců znělo „*za chalupu grunt*“, neboť půda v carském Rusku byla levnější než v českých zemích⁸⁸. Idealizace cílové oblasti pak hrála velkou roli v otázce vystěhovalectví do Ruska.

---

⁸⁵ KAZBUNDA, Karel. *Pouť Čechů do Moskvy 1867 a rakouská diplomacie*. Praha: Orbis, 1924. s. 71.

⁸⁶ VACULÍK, Jaroslav. *Dějiny volyňských Čechů I*. 1. vyd. Praha: Sdružení Čechů z Volyně a jejich přátel, 1997.

⁸⁷ VELENSKÝ, Jaroslav. *Kronika obce Kvasilova*. Kvasilov: Hlas Volyně, 1929.

⁸⁸ VACULÍK, Jaroslav. *Dějiny volyňských Čechů I*. 1. vyd. Praha: Sdružení Čechů z Volyně a jejich přátel, 1997.

Odklon vystěhovaleckého proudu byl paralelní s vystěhovalectvím do Spojených států amerických, směřování do Ruska ovšem znamenalo výhodu pro méně majetné. I v tomto aspektu se objevuje rozdíl mezi vystěhovalci do Ruska a českými politickými činiteli. Národopisná výstava v roce 1867 v Moskvě a Petrohradě sice stmelila panslavisty, ale zároveň byly české elity zklamány z podoby ruského venkova. Největší slovanská země byla zaostalejší oblastí, než na jakou byli zvyklí. Tento kulturní šok způsobil vůči Rusku jistou zdrženlivost, a tak lze konstatovat, že zatímco v Rusku vzrostl po Národopisné výstavě zájem o slovanskou vzájemnost, u českých politických činitelů naopak zájem poklesl. Nicméně se i tak v tisku projevilo provolání k vystěhovalectví do Ruska s možnostmi koupě levné půdy⁸⁹. Různě majetné sociální vrstvy spatřovaly ve vystěhovalectví do carského Ruska své zájmy, a pokud byla požadavkem nižších vrstev půda a hospodaření, mohly vyšší vrstvy bez výčitek předávat informace o možnosti emigraci do Ruska. V *Moravské Orlici* se psalo o existenčních výhlídkách v Rusku pro mládež se znalostí ruského jazyka.⁹⁰

Na druhou stranu právě vzdělanost a zkušenosti – za předpokladu, že se osobní zkušenosti z cesty české reprezentace do Ruska šířily spíše horizontálně ke stejně sociálně postaveným a nikoliv vertikálně shora dolů – utvářely sociální základnu emigrace, neboť odcházely nízké vrstvy, přestože údajně odcházeli i někteří řemeslníci či obchodníci. Josef Fořt uvádí, že se vystěhovávali zpravidla rolníci, zatímco řemeslníci a obchodníci byli mezi nimi „po zřídku“⁹¹. Samotné vystěhovalectví ovšem řemeslnickou a obchodnickou vrstvou nevyklučuje, protože i ta se může bez bližší specifikace v sociální hierarchii nalézat na různém postavení v podobě bohatých a chudých obchodníků, stejně jako bohatých a chudých řemeslníků. Emigrovat však nemohly zcela pauperizované vrstvy, neboť se musel složit patřičný obnos na koupi pozemku.

Vzdělanostní a sociální hierarchii jako kritérium odchodu popisuje Jaroslav Velenský, když popisuje samotnou cestu odchodu: „*Pan lékárník seděl právě před domem; přišel k nám, dal se do řeči a povídá: „Prosím vás, lidé, proč opouštíte českou zem?“ Neděla mu odpověděl: „Pane lékárníku, kdyby nám bylo aspoň částečně jako je vám, nikdy bysme naši vlast neopustili; ale nemám ani tolik země, abych se na ni postavil, tak co mě tady má těšit? Musíme si kousek chleba v země hledat.*“⁹²

⁸⁹ PŘIBYL, František. *Velké a malé statky jsou na prodej za velmi levnou cenu* (1868). In *Národní listy*. 25.2.1868. 55 (8). (inzerát)

⁹⁰ KAZBUNDA, Karel. *Pout' Čechů do Moskvy 1867 a rakouská diplomacie*. Praha: Orbis, 1924.

⁹¹ FOŘT, Josef. *O stěhování se našeho lidu do ciziny*. Praha: J. Otto, 1876.

⁹² VELENSKÝ, Jaroslav. *Kronika obce Kvasilova*. Kvasilov: Hlas Volyně, 1929.

4. Vystěhovalectví na Volyň

4.1. Cesta a příchod

Agitaci Františka Příbyla nesly úřady Rakouska-Uherska velice nelibě, a tak byl zatčen a vypovězen z monarchie. Odjel tak na Volyň a založil v prvním pololetí roku 1868 s dalšími čtrnácti osídlenci včetně Josefa Oliče vesnici Hlinsk. Za prvními osadníky pak přijížděli další krajané a v roce 1868 byly založeny další vesnice - Česká Kolonie, Hlinsk, Podcurkov, Podhájce, Podlísky, Pokosy a Nový Račín. V roce 1869 byly založeny vesnice Dědkovice, Horynhrad, Jezírko (Ozerko), Mirohošť, Radzivillov, Teremno, Ulbárov a Vladimír Volyňsk a v roce 1870 vesnice Buderáž, Buršovka, Dembrovka, Velké Dorohostaje, Hrušvice, Jaloviči, Kněhyninky (Kněhinky), České Kneruta, Kochanka, Kupičov, Kvasilov, Kyčarovka, Lipiny, Malá Zubovština (Kolonie Zubovština), Český Malín, Martinovka, Moskovština, Mstěšín (Ládovka, Motyšín), Nikolajevka, Nikytiči, Niva Hubínská, České Noviny, Staré Novosilky, Malé Ozerany, Ploska, Semiduby, Stovec, Svatá u Budráže, Verba, Volkov a Zálesí⁹³. U většiny dalších vesnic není známý datum založení a velká část českých vesnic byla založena až po roce 1880. Některé vesnice byly zakládány až na počátku 20. století.

Vytvořený způsob získávání pozemků se pro vystěhovalce do Ruska standardizoval a neměnil. Nejdříve se jezdili do Ruska podívat na levné pozemky jednotlivci, kteří často byli skupinou možných emigrantů vysláni, a poté se vraceli zpět do českých zemí, aby zagitovali, popř. uvědomili ostatní o výhodách vystěhování. Ti tak byli pravděpodobně mladšího nebo středního věku, starší lidé již neměli potřebu vystěhování a cestu možná ani nechtěli absolvovat kvůli stáří nebo kvůli zdravotnímu stavu.

Čechoslovan uveřejnil vzpomínky F. Švihovské o stěhování do Ruska: „*Bratr Václav (Faltys) nechal se též unésti. Lákala jej na Rus netoliko laciná půda a naděje na skvělé hospodářské zaopatření, nýbrž také myšlenka slovanské vzájemnosti, pro niž odedávna horoval. Takových idealistů bylo mezi prvními vystěhovalci více. Já jsem si od Ruska mnoho pro nás neslibovala a nechtělo se mi z mého rodného města Holic, kde jsme měli malou, slušnou živnost. Laciná půda mohla lákat rolníka, člověka, jenž umí pracovat na poli, ne však řemeslníka, který se narodil a žil pouze ve městě. Ale Václav nás přemluvil.*⁹⁴ „⁹⁵

⁹³ HOFMAN, Jiří, KLICPERA, Jaroslav, PELCOVÁ, Věra. *Historická mapa českého osídlení na Volyni*. Praha: Sdružení Čechů z Volyně, 1995.

⁹⁴ ŠVIHOVSKÁ, F., *Hrstka vzpomínek*. In Čechoslovan. 21.1./3.2.1911. 1 (1).

⁹⁵ Švihovská také patřila k prvním vystěhovalcům z českých zemí na ruskou Volyň. Na její vzpomínce je názorně vidět, jak se sociální stratifikace odrážela ve vystěhovalectví. Na Volyni se vystěhovali především jedinci, kteří neměli dostatečné finance nebo majetek. Paní F. Švihovská a její rodina zřejmě patřila k „movitějším“ vystěhovalcům do Ruska, neboť v dalších vzpomínkách uvádí cestu do Lvova vlakem.

Přijíždějící Češi měli ve svém středu vlastní zmocněnce, kteří uměli rusky či polsky a sjednávali nákup pozemků. Skupina vystěhovalců se složila různě velkými obnosy peněz, dva nebo tři zmocněnci peníze sebrali a vyjednávali s prodejcem o nákupu půdy. Obvykle s sebou měli seznam zájemců i množství požadované půdy. Jelikož se jednalo o polské⁹⁶ velkostatky, měli Poláci v držení také stará šlechtická sídla. Zmocněnci půdu zakoupili a podle výše investovaných financí rozdělili pozemky celé skupině. Často se podobná transakce neobešla bez konfliktů, neboť si zmocněnci ponechávali větší část pozemků, než na jakou měli podle své investice právo⁹⁷. Tak na příklad Jaroslav Ornst v *Kronice Malé Zubovštiny* uvádí, že kupní smlouva o odkupu půdy uzavřená 20. února 1873 obsahovala prodání 958 desjatín (1033 hektarů) českým kolonistům za 9884 rublů, přičemž byl odkup půdy usmlouván velmi výhodně. Hektar stál méně než deset rublů, což je třikrát levněji než na západní Volyni⁹⁸.

V *Kronice Českých Novin* se o založení vesnice uvádí, že byl František Lešák s Janem Vokáčem a Františkem Volfem zvolen, aby odjel do Ruska zjistit podmínky pro emigraci. Společně vzali vybrané peníze a v roce 1869 odjeli do Ruska. Přes Dubno odjeli do Velkých Dorohostajů a od polského šlechtice Skarczewského odkoupili několik pozemků, protože se jim půda velice zamlouvala. Poté se všichni tři vrátili do českých zemí a vedoucí výpravy František Lešák společně s dalšími odjel v roce 1870 do Ruska. František Lešák byl údajně jediný, který uměl rusky. Od Skarczewského odkoupili 665 morgů, přičemž za jeden morg (0,67 hektaru) zaplatili 16 rublů ve zlatě⁹⁹.

Samozřejmostí jsou konflikty mezi zmocněnci a původními polskými majiteli, mezi zmocněnci samotnými i mezi zmocněnci a ostatními českými přistěhovalci. Jaroslav Ornst uvádí, že zmocněnec Václav Karásek usmlouval původního majitele Štama k odkupu jeho statku a domu s tím, že až se vrátí zpět z Čech, tak odkoupí zmíněné pozemky. Nic takového se však nestalo, neboť jej „předběhl“ Čeněk Volf a majitele Štama přemluvil k okamžitému odkoupení statku i domu. Václav Karásek tak po příjezdu z českých zemí musel odkoupit strážnici, aby měl se svou rodinou vůbec kde bydlet. Mezi oběma zmocněnci a prvními obyvateli Malé Zubovštiny tak byla dlouhé roky velká nevraživost¹⁰⁰.

Konflikty mezi zmocněnci a ostatními přistěhovalci spočívaly především v nesprávném a nepoctivém přerozdělování zakoupené půdy mezi přistěhovalce, neboť zmocněnci si nechávali více půdy, než jaká jim podle práva náležela. Ačkoliv někdy mohlo jít

⁹⁶ Nemusela se jednat pouze o Poláky, ale také o Ukrajince či Rusy. S prodávajícími posledních dvou zmiňovaných národností se však autor práce nesetkal.

⁹⁷ VACULÍK, Jaroslav. *Dějiny volyňských Čechů I*. 1. vyd. Praha: Sdružení Čechů z Volyně a jejich přátel, 1997.

⁹⁸ ORNST, Jaroslav. *Kronika Malé Zubovštiny*. Praha: Sdružení Čechů z Volyně a jejich přátel, 2009.

⁹⁹ LIBOVICKÝ, Vladimír, FICEK Vladimír. *Kronika obec České Noviny na Volyni*. Rukopis, 1950.

¹⁰⁰ ORNST, Jaroslav. *Kronika Malé Zubovštiny*. Praha: Sdružení Čechů z Volyně a jejich přátel, 2009.

o závist či nepochopení ze strany přistěhovalců, někteří zmocněnci si skutečně více půdy nechávali. Tak např. v Hlinsku, kde vyjednávali Příbyl, Olič a Svoboda se šlechticem Weselowským, bylo zakoupeno 1638 hektarů půdy, na 126 rodin připadlo průměrně 13 hektarů půdy, ale Příbyl, Olič a Svoboda si každý ponechal 65 hektarů půdy¹⁰¹.

Lichvářské praktiky Františka Příbyla ještě vzrostly po založení Společnosti pro nákup půdy v jihozápadním kraji Čech dne 24.7. 1869 společně s majiteli varšavské zprostředkovatelný prodeje a práce Wilkońským a Bordaszem a soudcem v Rovně Boguckým. Kupci se tak podřizovali společnosti a její polští a židovští agenti provázeli vystěhovalce přímo do míst osídlení, kde na zakoupených pozemcích zůstávaly dluhy, církevní povinnosti, věcné platy i jiné platby, o nichž nebyli vystěhovalci informováni. Společnost pak odmítla nést zodpovědnost a vznikaly spory. Rozdmýchávala spory také smiřováním osídlenců ve věci přerozdělování půdy pomocí zeměměřičů, za což získávala poplatky nejen od samotných přistěhovalců, ale i od zeměměřičů, kteří platili společnosti za své zakázky u českých přesídlenců. Společnost tak cíleně vyvolávala konflikty mezi samotnými českými osídlenci, aby získala další finance za své služby skrze zeměměřiče¹⁰².

Tento princip stavěl zmocněnce i Společnost do nadřazeného postavení, kterému se museli příchozí Češi podříditi. Vzhledem k dalším faktorům, mezi které by se dala zařadit neznalost ruského jazyka a místních poměrů, se pak stávali na zmocněncích závislí. Ti pak získávali velké pozemky, ale nesnášenlivost vůči nim nebyla bezprostřední, neboť si Češi byli vědomí jejich potřeby. Navíc zmocněnci měli často funkci starosty založených obcí či funkci starešiny volosti¹⁰³, a tak byli nejen výše sociálně postavení, ale udržovali si určitou moc vůči obyvatelům dané obce. Na druhou stranu se stávali objektem sociální kontroly.

4.2. První roky usazování:

I přes uvedené výhody a levné pozemky vynaložili příchozí Češi všechny své prostředky právě na koupi půdy a pak neměli dostatek financí na ostatní životní potřeby. I *Národní listy* upozorňovali na nebezpečí cesty do Ruska v případě nedostatku financí, neznalosti ruského jazyka a poměrů v Rusku¹⁰⁴. V *Čechoslovanu* se o založení Českého Boratína píše: „*Takto každý z nich, stav se svým vlastním pánem na koupeném pozemku, byl*

¹⁰¹ VACULÍK, Jaroslav. *Dějiny volyňských Čechů I*. 1. vyd. Praha: Sdružení Čechů z Volyně a jejich přátel, 1997.

¹⁰² VACULÍK, Jaroslav. *Dějiny volyňských Čechů I*. 1. vyd. Praha: Sdružení Čechů z Volyně a jejich přátel, 1997.

¹⁰³ Volost byla nejnižší jednotka carské územní administrativy. Češi měli čtyři volosti v Dubně, Kupičově, Hlinsku a Lucku.

¹⁰⁴ *Krajanům našim cestujícím do Rus* (1867). In *Národní listy*. 22.10.1867. 201 (7).

té naděje, že mu tento pozemek ihned celou jeho výživu poskytne; protož nechal sobě jen něco málo, neb dokonce žádných peněz na zařízení hospodářství, jsa toho mínění, že si potřebný inventář jakž takž s pomocí Boží, poznenáhlu opatří.“¹⁰⁵

Přestože se objevovaly názory o blízkosti Čechů s Rusy díky společnému slovanskému původu, čeští přistěhovalci nebyli skutečně na nové podmínky připraveni. Nedostatek vody, navíc špatné, potřeba namáhavého klučení lesů, drsné zimy, horká léta, špatná strava a nemoci ničili Čechy na Volyni. Někteří se proto odhodlali pro cestu zpět do českých zemí a někteří - zejména kvůli nemocem - zemřeli. O Českém Boratínu dále *Čechoslovan* píše, že „počal každý chýši budovati, arcit' jen prozatimní, jak kdo s to byl: někdo z prken, někdo ze špalíčků, z chrastí a t.p.; a tak ponenáhlu povstala vesnice dle sousední maloruské vesnice Borjatín zvaná „Český Borjatín.“¹⁰⁶

První roky usazování tak byly těžké, většina příchozích žila v zemljankách, které byly zahloubány napůl v zemi a napůl nad zemí, pokryty roštím či větvemi a zasypané zeminou. I velikost zemljanek nebyla velká. Zpočátku žili Češi v komunálním uspořádání, měli společnou stodolu, kde skladovali svou úrodu, obilí se sklízelo, společně se mlátilo a pak se dělilo podle množství zakoupené půdy¹⁰⁷. Toto zřízení zavdalo ke vzniku konfliktům.

Už po prvním roce společného hospodaření se začala stavět obydlí s místnostmi pro zvířata, případně se prodávala obydlí po Polácích. Prvními stavbami byly stodoly a hospodářské budovy, přičemž se stále bydlelo v zemljankách¹⁰⁸. O několik let později si Češi vybudovali obytné budovy, které byly spojeny s hospodářskou budovou, a někdy i stodola. Jaroslav Ornst uvádí, že v Malé Zubovščině měly takové budovy tři hlavní místnosti, první byla světnice, kde se Češi scházeli na jídlo, či na návštěvy, měla tedy funkci společenské místnosti, uprostřed byla kuchyně s tradiční pecí a českými kamny, a v poslední místnosti byla spižírna. Dveřmi se vcházelo přímo do kuchyně, takže napravo byla světnice a nalevo spižírna. K tomu byl přistavěn chlív pro hospodářská zvířata, případně i stodola. Celá stavba byla ze dřeva, světnice měla i dřevěnou podlahu, ale kromě ní byla všude udusaná hlína. Střecha byla slaměná¹⁰⁹. Později se používaly i cihly, tvárnice nebo kameny. České osídlení se vyznačovalo domem se sklepem, studnou a suchým záchodem. Češi zakládali také ovocné zahrady, z českých zemí si přiváželi rouby a poté fungovalo ovocnářství i jako zdroj jídla a příjmů.

¹⁰⁵ *Český Borjatín* (1911). In *Čechoslovan*. 27.8./7.9. 1911. 29 (1).

¹⁰⁶ *Český Borjatín* (1911). In *Čechoslovan*. 27.8./7.9. 1911. 29 (1).

¹⁰⁷ VELENSKÝ, Jaroslav. *Kronika obce Kvasilova*. Kvasilov: Hlas Volyně, 1929.

¹⁰⁸ VACULÍK, Jaroslav. *Dějiny volyňských Čechů I*. 1. vyd. Praha: Sdružení Čechů z Volyně a jejich přátel, 1997.

¹⁰⁹ ORNST, Jaroslav. *Kronika Malé Zubovščiny*. Praha: Sdružení Čechů z Volyně a jejich přátel, 2009.

Aby si Češi mohli postavit obydlí, museli si shánět peníze na jeho stavbu. V době příchodu se totiž ocitali ve značně pauperizovaném postavení, někteří se uchýlovali i k žebrání¹¹⁰ a někteří k pracím pro Malorusy¹¹¹. V kronikách a pamětech se uvádí zadlužování Židům na vyšší či menší lichvu, např. v *Čechoslovanu* se o založení Českého Boratína píše: „*V naději, že se jim přece podaří půjčku na delší dobu obdržeti, začali sobě vypomáhati od jednotlivých židů – lichvářů v Lucku na „neveliký“ procent 3 kopějky z ruble za týden (150 %%)!!“*¹¹². Češi se u Židů zadlužovali i na několik let, což někdy vedlo i k projevům antisemitismu¹¹³. Pauperizované postavení ovšem s sebou přinášelo bídu i přes skutečnost, že Češi znamenali skutečné hospodářské a vzdělanostní vylepšení.

Důležité bylo v místech osídlení vykopat studnu, aby se voda nemusela pracně dovážet ze vzdálených oblastí. Studna byla jednou z nejdůležitějších aspektů osidlování: „*Začalo se kopat na t. zv. Rybníčku, kde se předpokládalo, že bude voda v přiměřené hloubce. Tam také měla být později vystavěna obec. Když pak ani v hloubce 30 sáhů¹¹⁴ voda nebyla, muselo se hledat místo pro studnu jinde. Voda však nebyla nikde v přijatelné hloubce. Po dlouhém hledání byla na podzim roku 1870 objevena voda v hloubce 9 sáhů právě uprostřed Vlčího údolí. Zde byla pak vybudována obec.*“¹¹⁵

Stavění studní tak bylo jednou z hlavních podmínek osídlení. Ovšem Češi také museli klučit lesy - navíc byl lesní pozemek levnější než ostatní pozemky¹¹⁶ a Češi si tak často kupovali výhradně lesnaté pozemky. Na příklad obec České Novosilky stála z jedné třetiny na polích a lukách, z jedné třetiny na orné půdě a z jedné třetiny v lese. Češi se tak odhodlali ke klučení lesa, aniž by dřevo hospodářsky využívali: „*V této části pozemků Nových Novosilek jsou nejdivočejší doliny a strže, do nichž přistěhovalci svalovali kmeny dubů, když mýtili okolní les. Část dřeva také spalovali.*“¹¹⁷

Navíc se na tomto území, které by se dalo nazvat nehostinným, proháněli vlci a divoká prasata. Ještě v době před vystavěním obydlí ve dne tvrdě pracovali a v noci své území museli hlídat před samotnou přírodou: „*Po celodenní morné práci musel hospodář místo zaslouženého klidného odpočinku bdít a hájit svůj dobytek a pole proti dravým vlkům a*

¹¹⁰ *Krajanům našim cestujícím do Rus* (1867). In *Národní listy*. 22.10.1867. 201 (7)

¹¹¹ VACULÍK, Jaroslav. *Dějiny volyňských Čechů I*. 1. vyd. Praha: Sdružení Čechů z Volyně a jejich přátel, 1997.

¹¹² *Český Borjatín* (1911). In *Čechoslovan*. 27.8./7.9. 1911. 29 (1).

¹¹³ *Český Borjatín* (1911). In *Čechoslovan*. 27.8./7.9. 1911. 29 (1).

¹¹⁴ 1 sáh = 1,7928 metru.

¹¹⁵ LIBOVICKÝ, Vladimír, FICEK Vladimír. *Kronika obce České Noviny na Volyni*. Rukopis, 1950.

¹¹⁶ VACULÍK, Jaroslav. *Dějiny volyňských Čechů I*. 1. vyd. Praha: Sdružení Čechů z Volyně a jejich přátel, 1997.

¹¹⁷ PŮLPTYTEL, Karel. *Kronika obce České Novosilky na Volyni*. Rukopis 1950.

*divokým prasatům. Vody v osadě nebylo, musela se přivážet ze sousední vesnice. Krátce stačí říci, že poměry byly tak nesnesitelné, že mnozí krajané utýráni a zmučeni sebrali, co mohli a vrátili se zpět do Čech. Je tomu již hodně dávno, lépe ani nevzpomínat na zažité útrapy.*¹¹⁸

Dne 6.10.1870 skládali nově příchozí Češi v Dubně slavnostní přísahu věrnosti ruskému carovi a novému domovu. V roce 1870 bylo nevelké město Dubno střediskem volyňských Čechů, během následujících 40 let se však obraz města proměnil: *„Je jaksi kolébkou českého osadnictví v západní Rusy, a první léta po našem příchodu na Rus tolik zajímavých a pro nás vysoce důležitých událostí se v něm odehrály, že jsme si zvykli považovat je za své hlavní město. Zel, že slibné začátky spějí k tak smutným koncům. Dubno přes to, že je újezdním městem „nejčestějšího“ újezdu, ztrácí čím dál tím více svůj význam pro české osadnictví na Rusi a mlčky přepouští své staršinství jiným volyňským městům, které ničím nevyňikly v dějinách českého osadnictví na Rusi. V Dubně byla založena první česká škola, první česká fara, první česká volost (starešinství), odsud čerpaly živné šťávy všechny nové české osady a dnes, kdy po celé Volyni český živel se hlásí k životu – u nás v Dubně není českého spolku, sebemenšího střediska, kde by se dubenští Češi scházeli.*¹¹⁹

---

¹¹⁸ B. J. Niva (1911). In Čechoslovan. 5.3./17.3. 1911. 4 (1).

¹¹⁹ Dubno (1911). In Čechoslovan. 12.8./25.8. 1911. 27 (1).

5. Vztah s místním obyvatelstvem

5.1. Střet odlišných kultur

Oproti Čechům používali Malorusové zaostalejší techniky hospodářství, zůstávali v prostředí vesnice odloučeného od okolního světa a od větších měst, zatímco zemědělství jim slibovalo samozásobitelskou a spotřební funkci. Na Volyni nebyly rozšířené komunikace, např. železnice ze Šepetovku přes Rovna do Zdolbunova se začala budovat až v roce 1871 a železnice ze Zdolbunova do Brodů až v roce 1876. Do jiných míst se obyvatelé dostávali pěšky, popřípadě povozy. Vzdělání bylo také na nízké úrovni, nebylo rozvinuté školství a chyběla vlastní univerzita¹²⁰. Děti musely pracovat u rodičů na hospodářství a málokdy je podporovali ve vzdělávacím procesu. Tyto skutečnosti byly příčinou, že Malorusové zůstávali vzdělanostně na nízké úrovni a byli prostorově izolováni. Maloruskou neznalost pocíťovali i samotní Češi, když přijížděli na ruskou Volyn: „*Poměr náš k místnímu obyvatelstvu byl z počátku hodně neurčitý, Malorusové nás považovali za nebezpečné vetřelce, chovali se k nám s nedůvěrou a nechtěli nám ani přístřeší poskytnout.*“¹²¹

Tento úryvek odráží kognitivní vybavení Malorusů, kteří zřejmě o Čechích vůbec nevěděli a považovali je za cizorodý prvek. Vzpomínky F. Švihovské odráží etnocentrismus i xenofobii, totiž upřednostňování vlastní kultury a strach i nenávisť k jiné kultuře. Tyto faktory ještě umocnila rozdílná zemědělská technika. Zatímco Malorusové stále hospodařili starým trojpolním systémem ozim-jař-úhor, kdy se třetí část pole nechávala ladem, Češi přinesli znalost střídavého hospodářství. Tento systém byl nejenom propracovanější, ale z ekonomického hlediska i výnosnější. Další technikou byla znalost hnojení pole. Ve vzpomínkách volyňských Čechů je hnojení jedním z nejdůležitějších inovačních aspektů. Malorusové zpočátku Čechům nevěřili, dokonce se smáli, že bude Čechům zelenina zapáchat, nicméně nakonec jim museli dát za pravdu. Dokonce se stávalo, že Malorusové dávali Čechům vlastní hnůj a pokud jej Čechům nedali, vyváželi ho jako neužitečný odpad na pole: „*Přišel ke mně Kuťuk – začal vyprávět Skarčevský, když se už dosyta nasmál – a se sepjatýma rukama prosil, abych ho šel vysvobodit od naléhání toho hajdamáka. Zaklínal se, že toho Čecha na vyvezení hnoje nejednal, že mu za to dal najíst i napít, ale on že se nechce hnout ze stavení a stále naléhá, aby mu za práci zaplatil.*“ Čechovi se po řeči Skarčevského rozbřeslo v hlavě a rovněž srdečně se zasmál. Když pak i Kuťukovi Skarčevský věc vysvětlil, dali se do smíchu všichni tři. Pochopitelně, že Kuťuk za hnůj nic nechce a byl rád, že mu ho vyvezl ze

¹²⁰ PAVLÍKOVÁ, Eva, SLÁDEK, Karel. *Sociální situace a religiozita ukrajinských migrantů v ČR*. Červený Kostelec: Nakladatelství Pavel Mervart, 2009.

¹²¹ ŠVIHOVSKÁ, F., *Hrůstka vzpomínek*. In *Čechoslovan*. 21.1./3.2.1911. 1 (1).

dvora. Libovický z radosti, že tak dobře pořídil, koupil ještě „kvatyrku“ a v družném přátelském duchu se pak rozešli. Čas utíkal a Čech začal pole po druhé přeorávat a začal sít pšenici. Ukrajinci bedlivě pozorovali počínání „hajdamáka“ a měli z toho velkou legraci, když viděli sít na pole, kde nerostl ani oves, pšenici. Potvrdilo se tím jejich domnění, že Čech se zbláznil. Pšenici dozrála. Byla jako břeh! A tu denně chodili na ta místa domorodí Ukrajinci, čichali ke klasům, zda není cítit z nich hnůj a jejich údiv neměl konce. Blahodárný vliv však nepřisoudili zbytečnému hnoji, který zasvinuje pole, nýbrž svorně usoudili, že Čech umí – čarovat.“¹²²

Díky využití hnoje byly prostory pro dobytek čisté a uklizené a zvířata tak mohla stát ve chlévech téměř po celý rok, zatímco Malorusové nechávali hnůj ve chlévech, o zvířata se nestarali a v letním období je nechávali stát venku. Brzy se po celé Volyni rozhlášovalo, že český dobytek je silnější, užitečnější a potřebnější než maloruský¹²³.

Skutečným přínosem bylo pěstování chmelu, jehož sadbu si Češi dováželi ze své vlasti. Chmel byl pěstován na způsob žatecké výroby a Češi se brzy proslavili díky zakládání chmelnic. Mezi nejproslulejší obce v oblasti pěstování patřil Kvasilov, Volkov a Mirohošť. Efektivita dokonce předčila očekávání samotných Čechů. Celkový výnos volyňského chmele pokrýval 3/5 celkového výnosu chmele v carském Rusku. Dokonce státní дума označovala chmelnice na Volyni jako exemplární příklad, který nebude možné překonat¹²⁴. Pěstování chmele přineslo Čechům obrovskou slávu, která jim pomáhala také finančně, neboť za vydělané peníze si mohli rozšířit či vylepšit svá obydlí či zemědělství. Češi si sice do oblasti Volyně odnášeli na tehdejší dobu moderní techniku chmelaření, ale s postupem času a celkovým vývojem zaostávali za českými zeměmi i za zbytkem Evropy.

Češi si do carského Ruska s sebou brali také nejnútnejší zemědělské nástroje, lopaty, vidle nebo hrábě, ale z českých zemí si přiváželi i zemědělské stroje, pro Malorusy naprosto neznámé. Byly to ruchadla od bratranců Veverkových z Pardubic, mlátičky, fukary, řezačky a secí stroje od Adolfa Exnera z Brandýsa nad Orlicí, zatímco chudí Malorusové orali toporem a mlátili obilí cepy. Dále se Češi na Volyni věnovali pěstování cukrovky. Tato značně rozšířená činnost byla ovšem velmi neoblíbená, pěstování a dovážení do sběrů bylo pracné a

¹²² LIBOVICKÝ, Vladimír, FICEK Vladimír. *Kronika obec České Noviny na Volyni*. Rukopis, 1950.

¹²³ VACULÍK, Jaroslav. *Dějiny volyňských Čechů I*. 1. vyd. Praha: Sdružení Čechů z Volyně a jejich přátel, 1997.

¹²⁴ VACULÍK, Jaroslav. *Dějiny volyňských Čechů I*. 1. vyd. Praha: Sdružení Čechů z Volyně a jejich přátel, 1997.

často museli ve sběrnách stát na rampě až hluboko do noci, než na ně přišla řada. Domů se tak dostávali pozdě v noci, ráno pak opět odcházeli na pole¹²⁵.

Češi na Volyni zakládali také pivovary, mezi nejvýznamnější patřil Zemanův pivovar v Lucku, Albrechtův pivovar v České Krošně a Linhartův pivovar v Mirohošti, dále cihelny, cementárny, strojírný, mlékárny, mlýny, finanční ústavy (např. Českoboratské úvěrní družstvo) i pojišťovny. Sami si vyráběli vlastní nářadí a některé jednodušší stroje, první česká strojírna a slévárna byla založena v České Hulči Josefem Stárkem v roce 1874, vyráběla především mlátičky, řezačky a pluhy. Známy je rovněž zámečník Jindřich Svárovský z Kvasilova, zakladatel slévárny, strojírný a kotlárný. Vzdělanostní úroveň Čechů se projevila také zakládáním českých škol a knihoven.

Elektrifikace proběhla na Volyni až po roce 1907, do té doby se svítilo petrolejkami a svíčkami. První elektrifikovanou vesnicí se stal Český Volkov. Češi na Volyni také zakládali mlýny – mlýnů bylo několik druhů, od vodních, parních, větrných až po mlýny poháněné dřevoplynem. Zakládali také kulturní domy, sokolovny, hasičské zbrojnice a pily.

Češi nezůstali pouze u samovýroby, jezdili do měst své produkty prodávat a vraceli se zpět se získanými financemi nebo si nakoupili potřebné věci pro domácnost a na hospodářství. Zakrátko se z volyňských Čechů rekrutovali řemeslníci, průmyslníci a obchodníci se sídlem ve městech, přestože nejvíce Čechů bydlelo na vesnicích a věnovalo se zemědělství. Podle ruského sčítání lidu z roku 1897 bylo z 27 670 Čechů 24 303 rolníků¹²⁶.

Stávalo se, že Malorusové sekali obilí srpem a zasazovali zrní pomocí koní, kteří ho roznášeli po poli, a pro obilí rozemleté dvěma placatými kameny si chodili Židé z měst. Jejich domy byly z lískového proutí, střecha z došků nebo z rákosí. Dokonce i ve srovnání s prvním rokem usazování značně pauperizovaných Čechů bylo zemědělství Malorusů méně efektivní.

Obilí se postupně stalo nejrozšířenější pěstovanou entitou. Pěstoval se ječmen, žito, pšenice a oves. Rostlinná výroba byla produktivnější, než ve zbytku carského Ruska, ovšem za českými zeměmi ještě pokulhávala. Na vysoké produkci se podíleli Češi, ale obecně také lepší ekonomický vývoj na Volyni v komparaci se zbytkem carského Ruska. Roky 1904-1905 tak vykazuje tato tabulka (q/ha):

---

¹²⁵ VELENSKÝ, Jaroslav. *Kronika obce Kvasilova*. Kvasilov: Hlas Volyně, 1929.

¹²⁶ VACULÍK, Jaroslav. *Dějiny volyňských Čechů I*. 1. vyd. Praha: Sdružení Čechů z Volyně a jejich přátel, 1997.

Plodina	Čechy	Volyně	Rusko
Ječmen	17,3	9,7	9,5
Žito	15,5	9,1	7,8
Pšenice	15,2	7,35	8,1
Oves	13,8	9,38	8,8

VACULÍK, Jaroslav. *Dějiny volyňských Čechů I.* 1. vyd. Praha: Sdružení Čechů z Volyně a jejich přátel, 1997. ISBN 80-901878-5-4.

Ačkoliv nejsou výchyly mezi Volyní a carským Ruskem na první pohled nikterak závratné, je očividné, že výnos na Volyni byl produktivnější. Lepší zemědělské techniky i nástroje, které Malorusové přebírali, pomohly ke zvýšení celkového výnosu. Na druhou stranu je nutné věnovat pozornost i celkové zaostalosti carského Ruska ve srovnání s českými zeměmi, rozdíl je obrovský a jen podtrhuje vzdělanost a hospodářskou vyspělost českých zemí, ze kterých se Češi rekrutovali.

Malorusové se k Čechům zpočátku stavěli podezíravě, Češi byli v pauperizovaném postavení, ale postupem času se sociální hierarchie otočila a Češi byli oproti Malorusům elitou společnosti. Malorusové samozřejmě s nelibostí pozorovali hospodářský růst Čechů, záviděli jim a někdy nevráživost přerostla až v ozbrojené střetnutí. V pramenech se často objevuje pasení maloruského dobytka na českých polích jako hlavní důvod nepřátelství či nevráživosti mezi Čechy a Malorusy: „*Tedy v neděli svatodušní r. 1873 byla v hostinci „u Rajchů“ četná společnost, a tu pět občanů (Zeman, Štejfa, Ševr, Valenta a Kačer) se vyzvalo, že se půjdou podívat co se děje na zadních polích. A když tam přišli, tu spatřili v dolině celý tábor padesáti vozů, mezi nimiž byly rozloženy ohně. „Nepřítel“ v počtu též asi padesáti mužů hověl si kolem ohňů, zatím co přes sto koní se volně páslo po celém svazu v českém obilí. Oněm pět mužů počalo bližší koně zajímat, chtěje je hnáti do vsi. Tu se však muži¹²⁷ na ně vyřítiti, Kačera a Valentu chytiti, odvedli do svého tábora a zde svázali; ostatním třeba podařilo se utéci do Kvasilova. „U Rajchů nastalo pravé pozdvižení, když udýchání rozvědčící sdělili, co se stalo. Asi dvacet Čechů se hned rozhodlo, že si pro své zajaté dojdou. Po cestě ozbrojili se obušky, tyčemi z plotu a zástup vedl učitel Kysela coby vůdce. Vyjednávání nevedlo k cíli a proto začala rvačka.“¹²⁸*

¹²⁷ Označení pro Malorusy (Ukrajince)

¹²⁸ VELENSKÝ, Jaroslav. *Kronika obce Kvasilova*. Kvasilov: Hlas Volyně, 1929.

Ovšem některé konflikty vznikaly i kvůli zabírání maloruských pozemků českými zemědělci, kteří se zase odvolávali na své zmocněnce. Nicméně v časopise *Čechoslovan* se u popisu historie jednotlivých obcí často uvádí dobré sousedské vztahy, ale i elitářství volyňských Čechů: „*Vliv na domorodé obyvatelstvo měla osada značný. Dnes již lépe vzdělávají svá pole, pěstují chmel a jetel, používají hospodářských strojů. Vůbec se domohli slušného blahobytu.*“¹²⁹ Nebo: „*Rusové hospodaří podle nás a říkají, že mají u nás školu; třípolního hospodářství již ponejvíce zanechali, sejí jetele a směsky. Chmel má jen jeden. Žijeme s nimi v dobrém poměru; chudí ovšem závidí zámožný, ale to je všude. Smíšených sňatků u nás není.*“¹³⁰

Posledně zmiňované úryvky popisují vzájemný vztah k roku 1911, tedy v době, kdy již Češi byli elitou společnosti a sami se tak již identifikovali. Úryvky vysvětlují, že vzájemný poměr Čechů a Malorusů je přátelský a mírumilovný a že se Malorusové naučili od Čechů lépe hospodařit. Svou úlohu v očích carského Ruska splnili, přivedli na zaostalejší Rusko vyspělejší hospodářské techniky, které napomáhaly efektivitě zemědělství. Přesto se Češi, podobně jako Němci neasimilovali v majoritním prostředí a - podobně jako u Němců - byl i český ekonomický status příčinou elitářství. Ovšem samotný hospodářský přínos by nestačil k percepci otočení sociální hierarchie směrem k elitářství.

5.2. Rozdílná mentalita

Rozdíl mezi oběma národy byl také v mentalitě - Malorusové a Češi byli odlišní důsledkem carské a rakousko-uherské politiky. Rozdíl mezi nimi vyplýval z historického vývoje, v Rakousko-Uhersku bylo zrušeno nevolnictví císařským patentem v roce 1781 a zrušení roboty přišlo v roce 1848, zatímco v carském Rusku bylo zrušeno nevolnictví až v roce 1861. Krátce před příchodem Čechů z českých zemí.

Carské nevolnictví znamenalo těsné připoutání nevolníků k ruské šlechtě, tzv. bojarům. Jejich vztah by se dal charakterizovat jako nájemnický vztah, nevolníci museli pracovat na bojarské půdě a měli povinnost odvádět dávky své vrchnosti. Pojem nevolnictví také znamenal nemožnost libovolného cestování, neboť nevolník byl pevně připoután k půdě své vrchnosti. Tento systém byl zrušen až v roce 1861, ale nadále fungovala tzv. občina, která

---

¹²⁹ DOLEŽAL, J. *Mlodava* (1911). In *Čechoslovan* 20.4./3.5. 1911. 11 (1). Pravděpodobně se jedná o tiskařskou chybu, charakteristika pravděpodobně náleží obci Moldava.

¹³⁰ Mv. *Kolonščina (Kijevského újezda)* (1911). In *Čechoslovan*. 7.7./20.7.1911. 22 (1).

rovněž připoutávala rolníka ke své půdě. Ta byla v podstatě kolektivním vlastnictvím a zaručovala rovnostářskou politiku, neboť každých několik let byla půda celé obcí přerozdělena jednotlivým rodinám podle počtu členů. Kvůli tomuto systému se tak měnil majitel půdy a navíc byla půda rozdělena do pásů, což zase znemožňovalo mechanizaci zemědělství. Občina byla navíc zákonem tvrdě vynucována, carské Rusko učinilo vesnickou samosprávu zodpovědnou za vybírání daní a dávek státu, a pro jednotlivce bylo prakticky nemožné z ní vystoupit. Pokud jedinec utekl, museli se ostatní členové obcí složit na zaplacení jeho dávky. Všichni členové tak byli pod sociální kontrolou ostatních. Tento systém znamenal pevné připoutání k půdě, obecněji k danému vesnickému uspořádání s nemožností odchodu a – pokud zaměříme svou pozornost opět na Volyni – s nechtím Malorusů pracovat na svém vymezeném úseku půdy. Pokud Malorus dosáhl lepšího hospodářského postavení, než ostatní, mohlo dojít k odebrání veškerého dosaženého úspěchu a k přerozdělení mezi ostatní Malorusy¹³¹. S postupem času ruská vesnice chudla, jelikož bylo pro jedince nemožné (a často i nevýhodné) z vesnice odejít a jelikož byla půda přidělována podle počtu rodinných příslušníků a počet jejich obyvatel rostl¹³², dostávali rodiny stále méně půdy. Populačním růstem docházelo k chudobě a také k nevzdělanosti, neboť obyvatelé nedocházeli do měst za prací ani za vzděláním.

Zatímco Češi vlastnili soukromá hospodářství, Malorusové byli nuceni pracovat v občinách. Ačkoliv bylo na Volyni poměrně dost zemědělské půdy v soukromém vlastnictví, drželi ji prakticky pouze cizinci, zatímco nativní obyvatelé byli znevýhodňováni. Mezi cizinci pak byli Poláci a Rusové největšími velkostatkáři a vlastnili rozsáhlé oblasti půdy. Češi se pak kvůli svému poměrně nízkému počtu sice zařadili mezi soukromé vlastníky, ale v přepočtu na jednotlivce měli oproti Rusům a Polákům malé pozemky.

Carský útlak tak nivelizoval veškeré snahy svých nativních obyvatel o zlepšení životní úrovně, což se projevilo jejich nechtím k práci. Kolektivní a rovnostářské hospodaření v občině bylo výsledkem historického procesu, který se projevil v mentalitě Malorusů. Nezáměr i nemožnost na budování lepšího obydlí, zvýšení zemědělského výnosu i na pracovním výkonu vedl Malorusy ke stagnaci, k neprůbojnosti a k neprosazování svých zájmů, vzdělání i potřeb. Na rozdíl od domorodých obyvatel zůstávala Čechům díky carským výhodám jejich půda a mohli na ní volně hospodařit. Mentalitu Čechů a Malorusů dobře

---

¹³¹ VACULÍK, Jaroslav. *Dějiny volyňských Čechů I*. 1. vyd. Praha: Sdružení Čechů z Volyně a jejich přátel, 1997.

¹³² Růst obyvatelstva byl zapříčiněn např. zlepšenou zdravotní péčí, hygienou, inovacemi v technice a větším hospodářským výnosem (čímž se zabránilo hladomoru) apod.

vystihuje následující úryvek: „*Párem urostlých koní s lehkým pluhem Čech zorá denně dvě desjatiny; rolník (Ukrajinec - J. V) párem svých vyzábých herek s těžkým pluhem obdělá za den sotva půl desjatiny. Čech 3-4x přeorá svou půdu, mužik pouze jedenkrát. Proto i úroda Čecha je většinou čtyřikrát větší. Na své mlátiče Čech za dva týdny vymlátí své obilí a prodá je. .... Rolník (Ukrajinec - J.V.) celou svou zimu mlátí obilí cepy. V tržní dny Čech jede do města na pěkném železném krytém voze zapřaženém párem urostlých, silných koní, prodá mnoho drůbeže, krásného čistého obilí, čerstvého voňavého másla; koupí koně za 300 rublů, krávu za 150 rublů. Rolník (Ukrajinec - J V.) jede párem vyzábých koníčků na dřevěném voze, prodá pracně špatně vyčištěné obilí, nekvalitní máslo, kupuju koně za 7-8 rublů.*“¹³³

Rozdíl je ještě lépe vidět na následujícím příkladu: „*Kolik neuvěřitelné práce stálo Čechy zbavení 200 desjatin¹³⁴ polí a zahrad stromů a pařezů. Pracovat museli Češi sami, i staří, i děti, bez cizí pomoci. Dělníky nenajímali: ty Češi, kteří zaplavili Volyň, patřili k nejchudším. Také nebylo koho najmout: mužik¹³⁵ dívající se na tuto titánskou práci, pouze krčil rameny: v životě neslyšel, že by bylo možné les klučit. Byl to lenivý Malorus, sotva osvobozený od roboty. Neměl potřebu klučit: pole kolem jeho vesnice, státní i statkářská, ležela ladem několik let. Za 30 kopejek si mohl najmout desjatinu překrásné černozemě; ale běda: orat se mu nechtělo. Proto Češi nechtěli najímat rolníky jako čeled'. Ale ještě častěji sami mužici odmítali práci u Čechů, i dobře placenou.*“¹³⁶

Carský útlak a nemodernost tak byly příčinou odlišné maloruské mentality. Frank Wollman sice ve své knize *Slovesnost Slovanů* označuje staré Slované jako individualistické oproti kolektivistickým Germánům¹³⁷, naproti tomu Oswald Spengler uvažuje o duších kultury a západní civilizaci hodnotí jako faustovskou (individualistickou)¹³⁸. Celkovým vývojem se i slovanská společnost rozdělila, Češi pocházeli ze vzdělanějšího a průmyslovějšího prostředí a měli k dobrému hospodaření (i k zakládání průmyslu) predispozice. Jejich hospodaření bylo na rozdíl od maloruského značně individualistické, neboť se snažili o maximalizaci svého majetku prostřednictvím tvrdé práce. Tím se stávali neasimilovatelnými díky kumulovanému majetku, hospodářským znalostem a tvrdé práci.

¹³³ *Volynskije eparchalnyje vedomosti*. 1891, 25, s. 755. In: VACULÍK, Jaroslav. Dějiny volyňských Čechů I. 1. vyd. Praha: Sdružení Čechů z Volyně a jejich přátel, 1997. s. 39. ISBN 80-901878-5-4.

¹³⁴ Desjatina – 1,0925 ha.

¹³⁵ Carské označení pro rolníka (Ukrajince).

¹³⁶ *Volynskije eparchalnyje vedomosti*. 1891, 24, s. 709. In: VACULÍK, Jaroslav. Dějiny volyňských Čechů I. 1. vyd. Praha: Sdružení Čechů z Volyně a jejich přátel, 1997. s. 39. ISBN 80-901878-5-4.

¹³⁷ WOLLMAN, Frank. *Slovesnost Slovanů*. Praha, 1928.

¹³⁸ SPENGLER, Oswald. *Zánik západu: Obrysy morfologie světových dějin*. Praha: Academia, 2010.

5.3. Neasimilovaná elita:

Jedním z průkazných jevů nedostatečné asimilace je skutečnost, zda vytvářeli příslušníci obou národů přísně chráněnou etnickou hranici nebo byly vůči ní benevolentní. Hranice může být nízká v oblasti styku díky sníženému prahu vnímání hranic nebo naopak vysoká kvůli zvýšenému prahu vnímání hranic. Nejedná se o fyziologické, jazykové či náboženské odlišnosti, ale o vědomí etnické sounáležitosti v interakci s jiným etnikem. V oblasti setkávání je pak důležitý počet interakcí v oblasti každodenního jednání, kdy může být častý (nebo neustálý) styk stimulem k rozvoji konfliktního uspořádání nebo pnutí¹³⁹. V případě nazírání etnickým principem pak může docházet k semknutosti ve vlastní skupině. Naopak pouze občasný styk může konfliktnost uvolňovat. Je to způsobeno růstem etnické distance, která se projevuje geografickou a kulturní vzdáleností. V daném případě byla geografická vzdálenost malá, ale kulturní vzdálenost velká¹⁴⁰. Oba typy styku však vytváří stereotypní předsudky o druhých pro nutnou kategorizaci nebo pro nedostatečné poznání a toleranci myšlení. Samotná míra vnímání etnických hranic ovšem nemusí kolidovat s uvedenou frekvencí možného styku, neboť uvedené je platné pouze v případě, že se společnosti definují etnickými kritérii. Dalšími možnými definicemi je sociální, náboženské, pracovní nebo příbuzenské kritérium. Češi se ovšem definovali podle etnického kritéria, po příchodu na Volyň se nalézali v pevném identitárním rámci zaručujícím integritu v etnické podobě a svou skupinovou definici aplikovali i na maloruské obyvatelstvo.

U nejstarších zdrojů se toto kritérium vůči Malorusům objevuje, např. v *Čechoslovanu* se uvádí vzpomínky přímé účastnice počátků přistěhovalectví: „*Poměr náš k místnímu obyvatelstvu byl zpočátku hodně neurčitý. Malorusové nás považovali za nebezpečné vetřelce, chovali se k nám s nedůvěrou a nechtěli nám ani přístřeší poskytnout*“¹⁴¹, v tom samém článku se dále objevuje: „*Změnili však své chování, když za každou práci a službu dostali poctivě zapláceno. Rádi šli k Čechům na práci, poněvadž si vydělali slušný peníz*“¹⁴².

Jak bylo zmíněno výše, Češi byli v poměru k Malorusům vzhledem k rozdílnému politickému a ekonomickému vývoji obou zemí vzdělanější a pokrokovější. V dalších číslech *Čechoslovanu* je to již implicitně naznačeno: „*Vliv Čechů na hospodářský vývoj ruského obyvatelstva jeví se všude. Při našem příjezdu do osady neměli naši ruští sousedi žádných hospodářských strojů, vozy bez obruči a bez železa, pluhy dřevěné těžké, takže je museli*

¹³⁹ VERTOVEC, Steven. *Transnationalism*. London: Taylor & Francis, 2009.

¹⁴⁰ ERIKSEN, Thomas Hylland. *Etnicita a nacionalismus*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2012.

¹⁴¹ ŠVIHOVSKÁ, F., *Hrstka vzpomínek* (1911). In *Čechoslovan*. 21.1./3.2.1911. 1 (1).

¹⁴² ŠVIHOVSKÁ, F., *Hrstka vzpomínek* (1911). In *Čechoslovan*. 21.1./3.2.1911. 1 (1).

muselo táhnouti 4-5 koňů. Nyní již mají pěkné vozy, železné lehké pluhy, hospodářské stroje. Hnojí též svá pole a dovážejí hnůj z blízkého města. Pěstují též chmel. Sousedský náš poměr je přátelský. Chodíme společně do kostela, žijeme bez hádek a svárů.“¹⁴³

Podobné zprávy přicházejí i z Marjatína: „*Jak velký je rozdíl mezi hospodařením českým a ruským vysvítá z toho, že často Rus mající 15 desjatin, na jaře přichází k Čechovi, který jich má jen 8, s prosbou, aby mu prodal pud sena nebo řezanky pro dobytek, jež nemá čím nakrmit, a český hospodář skutečně má ještě tolik, že může sousedu vypomoci. Než musím připomenouti, že i mezi nimi někteří již počínají hospodařiti podle našeho vzoru.*“¹⁴⁴

Postupně se tak interakcí utvořily a standardizovaly vzájemné vztahy a Češi se naučili generalizaci a stereotypizaci maloruských obyvatel. Byli tak vnímáni jako nízká sociální třída, leniví, málo pokrokoví a nevzdělaní. Objektivní příčiny této negativní charakteristiky jsou dobře zřetelné, důležité však je, že se tato charakteristika pevně uchytila i v hlavách samotných volyňských Čechů a rozdíl mezi oběma etniky se spíše prohluboval, než aby se rozplýval podle přání carské vlády.

Důležitá je tak skupinová sounáležitost, neboť udržuje jedince v rámci jednání, chování a myšlení dané skupiny. Takové spojení je pak základem pro kolektivní paměť, zastírá rozdíly uvnitř skupiny a vytváří rozdíly navenek vůči jiným skupinám. Jan Assman tuto objektivaci nazývá konektivní struktura¹⁴⁵, Berger s Luckmannem konstrukce reality¹⁴⁶ a může být i analogická se sociálním polem Pierra Bourrdieu¹⁴⁷.

William Safran uvádí, že diaspora pro emigranty znamená problematický vztah s hostující společností, což naznačuje nedostatečné přijetí nebo možnost, že narušení vztahů může zničit skupinu¹⁴⁸. Tento nedostatečný vztah se může uvádět skrze zmíněnou kulturu, sociální třídu, jazyk, sociální roli a v mnoha dalších kategoriích. Důležité je však vědomí samotných aktérů, přičemž stereotypizace se často nekryje s objektivní realitou. Jedná se pouze o konstruovaný pojem vůči druhým v hlavách aktérů a samotné charakteristiky jsou většinou směřovány pozitivně vůči vlastní skupině a negativně vůči odlišné skupině¹⁴⁹. Sami

¹⁴³ SUCHÝ, Josef. *Straklov* (1911). In *Čechoslovan*. 6.5./19.5.1911. 13 (1).

¹⁴⁴ ZÁLESÁK, A. *Marjatín* (1911). In *Čechoslovan*. 11.3./24.3.1911. 5 (1).

¹⁴⁵ ASSMANN, Jan. *Kultura a paměť*. Praha: Prostor, 2001.

¹⁴⁶ BERGER, Peter L., LUCKMANN Thomas. *Sociální konstrukce reality*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1999.

¹⁴⁷ BOURDIEU, Pierre. *Teorie jednání*. Praha: Karolinum, 1998.

¹⁴⁸ SAFRAN, William. *Common features of a diaspora*. In Vertovec Steven. *Transnationalism*. London: Taylor & Francis, 2009.

¹⁴⁹ PRELIČ, Mladena (2011). *Conceptualization and Symbolization of Ethnic Identity: Serbs in Hungary*, Český lid: Etnologický časopis, 98 (3). s. 293-260. ISSN 0009-0794.

sebe tak volyňští Češi pokládají za elitu v oblasti zemědělství, zatímco Malorusy za lenivé a nepracující¹⁵⁰. Jedná se o rozdíly v sociální stratifikaci – elitářství a nižší vrstva. Tato dichotomie se ve skutečnosti nekryje ani s třídou, neboť existovali také majetnější a pracovitější Malorusové (např. kněží). Pokud už se však stereotypizované vzájemné vztahy konstruovaly a generalizovaly na sociálně-etnické, tedy pokud se propojilo etnické příslušenství se sociálním postavením a maloruský jedinec tak byl paušalizován, snažila se česká elita udržet své postavení nikoliv proti maloruským rolníkům, řemeslníkům či obchodníkům, ale proti Malorusům samotným.

Jelikož se při střetu dvou rozdílně rozvinutých kultur identifikuje vyspělejší kultura jako nositel kulturní, hospodářské a vzdělanostní dominance, v případě - je-li tomu ve všech třech aspektech skutečně tak – nestává se, že by z dominantního postavení sestoupila do rovnoprávného postavení, ale naopak se snaží své elitářství udržet. Volyňští Češi se snažili své dominantní postavení neztratit, ale naopak upevnit. Malorusové se sice od Čechů snažili po počáteční nedůvěře jejich technikám a znalostem naučiti, ale vybudovaná mentalita volyňských Čechů a Malorusů již nedovolovala rovné postavení. To bylo důsledkem další standardizace a etnicizace vzájemných vztahů.

Navíc si Češi museli vytvořit nové objevované distinktivní znaky a i proto začali Češi v takovém smyslu nazírat na výrobu chmelu – aby si udrželi své elitní postavení, jelikož Malorusové nemohli na velký objem vyráběného chmelu dosáhnout. Elitářství tak bylo neustále konstruováno a byly objevovány další distinktivní znaky, které měly za úkol udržovat elitní postavení. To se dělo vědomě i nevědomě, bezděčně i záměrně, jelikož v případě volyňských Čechů se objektivní fakta v dichotomii méně vyspělé a pokrokové kryly s vlastním vědomím odlišnosti.

Smíšené manželství je pak průvodním jevem etnické hranice. V Moldavě tak bylo v roce 1911 pouze několik sňatků smíšených, aniž by byl uveden přesný počet a etnické složené smíšených rodin¹⁵¹, přičemž počet českých obyvatel v této obci v letech 1887 – 1914 byl 608 osob (jedná se o stejnojmennou obec s oddělenou českou částí)¹⁵². V Českém

---

¹⁵⁰ Srov. SAID Edward W. *Orientalismus*. Praha: Paseka, 2006. V duchu Edwarda Saida – na zdejší Ukrajince přisuzovali stereotypizace líného Ukrajince a představy v dichotomii mužnosti (aktivní, racionální apod.) a ženskosti (pasivní, neracionální apod.)

¹⁵¹ DOLEŽAL, J. *Mlodava* (1911). In *Čechoslovan* 20.4./3.5. 1911. 11 (1). Pravděpodobně se jedná o tiskařskou chybu, charakteristika pravděpodobně náleží obci Moldava.

¹⁵² HOFMAN, Jiří, KLICPERA, Jaroslav, PELCOVÁ, Věra. *Historická mapa českého osídlení na Volyni*. Praha: Sdružení Čechů z Volyně, 1995.

Straklově bylo v roce 1911 6 sňatků Rusů¹⁵³ s Češkami¹⁵⁴, přičemž počet českých obyvatel v letech 1887 – 1914 byl 452 osob (jedná se o stejnojmennou obec s oddělenou českou částí)¹⁵⁵. V Kupičově bylo v roce 1911 5 smíšených sňatků, opět bez uvedení etnik¹⁵⁶) s poměru českých obyvatel v letech 1887 – 1914 v počtu 1002 osob (jedná se o stejnojmennou obec s oddělenou českou částí)¹⁵⁷. V Dubně bylo v roce 1911 několik smíšených sňatků, ani by autor uvedl jejich přesný počet i etnické složení¹⁵⁸, přičemž počet českých obyvatel v roce 1947 byl 458 osob a byly zde usazené jednotlivé české rodiny bez oddělené české části města¹⁵⁹. V Českém Boratíně nebyly v roce 1911 údajně žádné smíšené sňatky¹⁶⁰, počet českých obyvatel v roce 1947 byl 229 osob (jedná se o stejnojmennou obec s oddělenou českou částí)¹⁶¹.

Je tedy nanejvýš patrné, že ke smíšeným sňatkům docházelo velice málo, přičemž někteří autoři uvádí skutečnost, že prvních padesát let po příchodu Čechů na Volyň nebyly vůbec žádné smíšené sňatky¹⁶². Podle Antonína Špatenky, nositele rodinné paměti Prusko-rakouské války z roku 1866 a beletristického spisovatele, nebyly malorusko-české či česko-maloruské sňatky tak hrozné jako česko-německé či německo-české sňatky¹⁶³. Dalším prvkem je vytváření českých enkláv v jednotlivých vesnicích, které se od zdejších židovských, polských, maloruských či německých vesnic víceméně distancovaly a byly tak buď úplně české (a), s oddělenou českou částí (b), s polovinou českých obyvatel roztroušených po celé vesnici bez ohledu na koherenci národnostního složení (c) nebo s několika českými rodinami žijícími v majoritně nečeské vesnici. (d).

Vesnice	Rok založení	Údaje z let	České osídlení
Hlinsk	1868	1887–1914	B
Česká Kolonie	1868	1947	A

¹⁵³ Z textu není patrné, zda má auto na mysli skutečně Rusy v dnešním našem chápání ruského etnika nebo zda do tohoto kritéria neobratně zahrnul i Malorusy (Ukrajince).

¹⁵⁴ SUCHÝ, Josef. *Straklov* (1911). In *Čechoslovan*. 6.5./19.5.1911. 13 (1).

¹⁵⁵ HOFMAN, Jiří, KLICPERA, Jaroslav, PELCOVÁ, Věra. *Historická mapa českého osídlení na Volyni*. Praha: Sdružení Čechů z Volyně, 1995..

¹⁵⁶ D. J. *Kupičev* (1911). In *Čechoslovan*. 22.7/4.8. 1911. 24 (1).

¹⁵⁷ HOFMAN, Jiří, KLICPERA, Jaroslav, PELCOVÁ, Věra. *Historická mapa českého osídlení na Volyni*. Praha: Sdružení Čechů z Volyně, 1995.

¹⁵⁸ *Čechoslovan* č.30. 1.9.1911

¹⁵⁹ HOFMAN, Jiří, KLICPERA, Jaroslav, PELCOVÁ, Věra. *Historická mapa českého osídlení na Volyni*. Praha: Sdružení Čechů z Volyně, 1995.

¹⁶⁰ *Český Borjatín* (1911). In *Čechoslovan*. 1.9.1911. 30 (1).

¹⁶¹ HOFMAN, Jiří, KLICPERA, Jaroslav, PELCOVÁ, Věra. *Historická mapa českého osídlení na Volyni*. Praha: Sdružení Čechů z Volyně, 1995.

¹⁶² MARTINOVSKÝ, Josef Alois, ŠIRC, Václav. *Kronika Českého Malína*. VI. náklad, 1983.

¹⁶³ ŠPATENKA, Antonín. *Svatba na Volyni*. VI. náklad: Praha, 1946.

Podcurkov	1868	1887-1914	A
Podhájce	1868	1887-1914	C
Podlísky	1868	1947	A
Pokosy	1868	1947	C
Nový Račín	1868	1947	A
Dědkovice	1869	1887-1914	B
Horynhrad	1869	do roku 1886	C
Jezírko	1869	1887-1914	A
Mirohošť	1869	1887-1914	B
Radzivillov	1869	1887-1914	D
Teremno	1869	do roku 1886	B
Ulbárov	1869	1887-1914	B
Vladimír-volyňský	1869	1887-1914	D
Buderáž	1870	do roku 1886	C
Buršovka	1870	1887-1914	B
Dembrovka	1870	1915-1939	A
Velké Dorohostaje	1870	do roku 1886	C
Hrušvice	1870	1887-1914	B
Jaloviči	1870	1847	C
Kněhínky	1870	1887-1914	B
Česká Kneruta	1870	do roku 1886	A
Kochanka	1870	1887-1914	C
Kupičov	1870	1887-1914	B
Kvasilov	1870	1887-1914	B
Lipiny	1870	1947	A
Malá Zubovščina	1870	1887-1914	A
Český Malín	1870	1887-1914	A
Martinovka	1870	1947	A
Moskovština	1870	1887-1914	C
Mstěšín	1870	1887-1914	B
Nikolajevka	1870	1887-1914	C
Nikytiči	1870	1887-1914	C
Niva Hubínská	1870	1915-1939	A

České Noviny	1870	1947	A
Staré Novosilky	1870	1947	A
Rudňa Bazarská	1887	do roku 1886	D
Ploska	?	do roku 1886	C
Niva Zločovská	1871	do roku 1886	C
Nikolajevka (Holendry)	1873	do roku 1886	C
Mežiliška	?	do roku 1886	A

HOFMAN, Jiří, KLICPERA, Jaroslav, PELCOVÁ, Věra. *Historická mapa českého osídlení na Volyni*. Praha: Sdružení Čechů z Volyně, 1995.

Uvedené vesnice mají přibližně podobný rok založení, přičemž se jedná o nejstarší české vesnice či nejstarší oblasti českého osídlení na Volyni. Osídlení typu a,b by se daly označit jako koherentní česká osídlení utvářející samostatné národnostní enklávy s nižší predispozicí k asimilaci, přestože se s jinými národnostmi museli vzhledem k obchodnickým či řemeslnickým vztahům setkávat. Osídlení typu c,d pak tvořily méně koherentní osídlení s častějšími styky s jinými národnostmi a vztahy s jinými národnostmi by se daly označit nejen jako zemědělské, obchodnické či řemeslnické, ale také sousedské. Styk s dalšími národnostmi tak byl v případě osídlení typu c,d častější. Úmyslně byly vybrány vesnice s nejstarším datem založení, neboť se právě na nejstarších osídleních dá demonstrovat vytváření enkláv po příchodu Čechů. Jak však bylo uvedeno výše, české enklávy byly budovány záměrně skupinově již v době příchodu a pakliže byla sounáležitost s Malorusy v tomto ohledu druhotná, podstatné budou údaje nasbírané z jednotlivých období.

Údaje z let	Osídlení typu a,b	Osídlení typu c,d
Do roku 1886	5	9
1887-1914	15	10
1915-1939	2	0
1947	7	3
CELKOVĚ	29	22

HOFMAN, Jiří, KLICPERA, Jaroslav, PELCOVÁ, Věra. *Historická mapa českého osídlení na Volyni*. Praha: Sdružení Čechů z Volyně, 1995.

Touto tabulkou se dá poukázat, že v době příchodu netvořili Češi koherentní osídlení a že byli náchylnější k možnému splynutí s maloruským obyvatelstvem, zatímco v pozdějším období se česká menšina na Volyni stmelila a i přes rusifikační opatření v poslední čtvrtině 19. století v sobě nebudovala asimilující tendence. Spíše se odmítali identifikovat s majoritním maloruským prostředím.

V carském Rusku pak mimo skupinu volyňských Čechů působili i čeští vzdělanci, kteří často byli elitami v oblasti své profese. Figurovali ve vyšší vrstvě, a přestože vyvinuli si adaptační mechanismy pro začlenění do společnosti, nebyli – podobně jako volyňští Češi – asimilováni. Ačkoliv jejich práce spočívala především v utužování panslavistických vztahů a byli společenským, technickým či ekonomickým přínosem pro Rusko, zároveň udržovali kontakty s českým prostředím. Byli tedy zapojeni do ruské společnosti díky hospodářským, technickým či kulturním vztahům, ale nezapomínali na svůj český původ. Emanuel Vávra to dokazuje, když píše: „*V Moskvě jsme se sešli s mnohými našimi. Táta Jezbera je v devátém nebi, má se zde dobře, ale nenabyl ani za mák politického rozumu. Patrnou silou jest Lambl z Charkova.*“¹⁶⁴

Oproti volyňským Čechům neměli tito emigranti v době příchodu carské výhody a museli se rychleji přizpůsobit ruským právním i společenským poměrům. Takovými jevy jsou přijetí jazyka či náboženství nebo adaptace na kulturní zvyklosti, v případě jednotlivých profesí pak přijetí ruských obchodnických, řemeslnických a jiných norem a zákonů. V souvislosti s panslavistickým smýšlením (např. vyučování ruštiny či ruských dějin) se však zájmy a povinnosti kryly, neboť se propojilo předchozí nadšení a nová idealizovaná zkušenost, což činilo integraci snesitelnější a jednodušší. Právě v tomto bodě je rozdíl mezi jejich strategiemi a strategiemi volyňských Čechů, neboť individualisté často odcházeli do Ruska kvůli svému zájmu, zatímco volyňští Češi kvůli existencionálním podmínkám. Tím se projevila rozdílnost smýšlení, s jakou tyto emigrační proudy ke stěhování do Ruska přistupovali.

Individuální osudy vzdělců se tak více pojí s pocitem, touhou a zájmem než s potřebou, např. v osudech Emanuela Vávry (1839-1891) se dočteme, že se po technických studiích věnoval novinářskému povolání, v letech 1862-1865 pracoval v redakci *Hlasu* a po splynutí s *Národními listy* pokračoval i v těchto novinách. Dále se v monografii Karla

---

¹⁶⁴ KAZBUNDA, Karel. *Pout Čechů do Moskvy 1867 a rakouská diplomacie*. Praha: Orbis, 1924.

Kazbundy, že jej Rusko neodolatelně vábilo. V roce 1970 založil v Rize *Rižský věstník*, poté působil jako gymnaziální profesor v Orenburgu a v Erivani, kde skonal¹⁶⁵.

Podobné osudy se dozvíme např. o Vilému Dušanu Lamblovi (1824-1895), doktorovi a lékaři, který v roce 1861 přijal povolání na univerzitu v Charkově a v roce 1870 přešel do Varšavy. Také se o něm dozvídáme, že často cestoval, mj. i v Rusku, o kterém psal cestopisy a že jeho vědecko-literární práce byla věnována zejména ruskému lékařství. Další osobností je výše zmiňovaný František Jezbera (1829-1901), profesor slovanských jazyků na univerzitě ve Varšavě nebo Jaroslav Němec (1842-1898), syn Boženy Němcové, který působil jako učitel kreslení v reálné škole v Oděse, později byl ředitelem školy v Rovně a ve Vinnici, a věnoval se ovocnářství a sadařství. Pro své úspěchy byl ministerstvem vyslán do USA a do Kanady, aby se zde věnoval studiu ovocnářství a sadařství. Další institucí spojenou s integrací individualistů v carském Rusku bylo smíšené manželství, v česko-ruském vztahu se často jednalo o muže českého a manželku ruského původu, kdy manžel musel těsněji indoktrinovat jazyk, zvyky a způsob života pro vliv manželky a jejích příbuzných. To je také případ zmiňovaného syna Boženy Němcové.

V těchto případech byl zájem o ruské poměry živnou půdou pro vystěhování a integraci, navíc byl kulturní kapitál těchto emigrantů často spojen s dostatečným finančním kapitálem. Primárním cílem tak byla emigrace spojená s touhou poznat idealizované Rusko, zatímco v případě vystěhovalců Čechů na Volyň byly nejdůležitějším aspektem vystěhovalcův nuzné existencionální podmínky, ze kterých měli potřebu se vymanit.

---

¹⁶⁵ KAZBUNDA, Karel. *Pout Čechů do Moskvy 1867 a rakouská diplomacie*. Praha: Orbis, 1924. s. 43.

6. Závěr

Vystěhovalectví z českých zemí do Spojených států bylo ovlivněno značnou pauperizací obyvatelstva v době industrializace, kdy docházelo k řetězové migraci. Odklon vystěhovalectví do carského Ruska byl způsoben několika příčinami. První byla rozšířená myšlenka panslavismu, která byla indoktrinována na nižší sociální vrstvy, druhou byla Prusko-rakouská válka, která zpusťovala oblast severních Čech, odkud se rekrutovali vystěhovačci do Ruska, a třetí byla Národopisná výstava v Rusku v roce 1867, kde se poprvé objevila myšlenka masového vystěhovalectví do carského Ruska. Pauperizace v českých zemích byla příčinou vystěhovalectví, neboť carské Rusko lákalo především levnou půdou po zákonech namířených proti Polákům, výhodami pro nové přistěhovačce (neplacení daní a nenastoupení vojenské služby po dobu pěti a svobodou náboženského vyznání), ale také vidinou možné reemigrace v případě neúspěchu. Samotná oblast Volyně pak byla vybrána pro svou blízkost k Rakousko-Uhersku.

Emigrace byla vedena skrze zplnomocněnce a nezřídka byli emigranti cílem lichvářských praktik. Češi putovali pěšky nebo vlakem přes Polsko do vesnice Brody, kde byla hranice carského Ruska a Rakousko-Uherska, a dále na Volyň. Přes zplnomocněnce si od polských statkářů zakoupili pozemek a vybudovali si zde svá obydlí. Někdy byly podmínky opravdu nesnesitelné a někteří Češi se vrátili zpět do Čech.

Majoritním obyvatelstvem v oblasti Volyně byli Malorusové (Ukrajinci), kteří se zpočátku dívali na Čechy podezřívavě a nelibě. Ti se navíc kvůli svému pauperizovanému postavení dočasně stávali pracovníky na polích Malorusů. Přesto si s sebou Češi z vyspělejších českých zemí přivážely efektivnější zemědělské znalosti a techniky, které zdejší Malorusové neznali. Po počáteční nedůvěře začali přejímat české znalosti a začali se od Čechů učit.

Na Volyni byla dosud rozšířená tzv. občina, která byla příčinou maloruské neprůbojnosti a která nivelizovala rozvoj. Znamenala rovnostářský kolektivní systém, ale také způsobovala chudobu a nmodernost. Naproti tomu Češi měli i díky carským výhodám vůli po maximalizaci vlastního hospodářství a životní úrovně. Mezi Malorusy a Čechy tak byl rozdíl v mentalitě, odlišnost byla důsledkem historického vývoje a naplno se projevila při střetu dvou odlišných kultur.

Zatímco Češi z Rakousko-Uherska odcházeli s vidinou zlepšení své životní úrovně a ve své původní domovině se nacházeli v pauperizovaném postavení, v novém domově byli

konfrontování s méně rozvinutým etnikem. V novém domově se věnovali zejména zemědělství, malé procento si určilo obchodnické či řemeslnické zaměstnání.

Konfrontačním měřítkem dvou odlišných kultur tak bylo zemědělství a vyspělost Čechů způsobila semknutost a zabránila asimilaci. Vytvořila se tak ostrá etnická hranice, která stanovovala elitní hospodářské postavení volyňských Čechů a nízké hospodářské postavení zdejších Malorusů. Tato stereotypizace se postupnou standardizací rozšířila i na ostatní činnosti obou etnik, a tak byli Malorusové ze strany Čechů označováni jako líní, nepracovití se zaostalou kulturou, zatímco sami Češi sebe označovali jako pracovitě s vyspělou kulturou. Tato stereotypizace se poté rozšířila i na nezemědělské činnosti, a tak byli i Malorusové nevěnující se zemědělství identifikováni výše zmíněnou charakteristikou. Stereotypizace se tak přenesla ze zemědělské dichotomie odlišnosti na etnikum a toto označování se v myslích Čechů postupem času dogmatizovalo, jak je patrné na výtiscích časopisu *Čechoslovan*. Ačkoliv vyspělost Čechů se konstruovala i objektivní realitou, důležité je, že je stereotypizace v jejich myslích pevně ukotvena navzdory původnímu cílu emigrace do carského Ruska – uniknout z pauperizovaného postavení a najít si pouze malý kus půdy, na kterém by mohli bezstarostně hospodařit.

7. Dodatek

7.1. Carská snaha o asimilaci skrz školství a náboženství

Přestože se do doby odchodu Čechů na Volyni v českých zemích zcela neprofilovalo vedoucí náboženství¹⁶⁶, čeští vystěhovalci jsou v sekundární literatuře vnímáni jako katolíci¹⁶⁷. Carské Rusko však doufalo v příklon Čechů k odkazu husitství, což bylo zároveň jedním z hlavních motivů jejich výběru pro kolonizaci carského Ruska. Již od 60. let 19. století se v ruské literatuře objevuje tendence označovat Čechy jako husity blízké pravoslavnému náboženství¹⁶⁸. Navzdory diskrepanci nevznikl konflikt mezi přáním carského Ruska a vlastním náboženství nových imigrantů, Češi údajně ochotně přijímali vnučované husitské náboženství, jelikož byli nábožensky vlažní¹⁶⁹. Farnosti vznikly v Dubně, Hlinsku a v Hulči.

Náboženství bylo jedním z hlavních principů rychlé asimilace mezi většinové maloruské a velkoruské obyvatelstvo, předpokládalo se, že husitství bude předstupněm pro přijetí pravoslaví a že údajná soudružnost mezi Čechy zabrání rozpuštění etnika mezi ostatní náboženské směry na Volyni, které byly většinou tvořeny národnostně¹⁷⁰ (Němci – evangelíci, Poláci – katolíci, Malorusové - pravoslavní). Češi tak byli úmyslně tlačeni k semknutosti ve vlastních řadách a samotná carská vláda zabraňovala jejich asimilaci. Typickým příkladem je údajná touha Jana Sasky i dalších jednotlivců přestoupit na pravoslaví, což jim ovšem carská vláda nedovolila. Husitská církev měla postupem času volně a nenásilně splynout s pravoslavím. Přesto se stávalo, že se někteří Češi odštěpili a inklinovali k jiným církvím¹⁷¹. Náboženskou nevyhraněnost volyňských Čechů popisuje Jaroslav Velenský: „*Církevní obřady jako zaopatřování nemocných svátostmi a pohřby vykonával pravoslavný batjuška ze sousední ukrajinské vesnice Kornina; křty a oddavky*

---

¹⁶⁶ PABIAN, Petr. *Inventing the Hussite Nation: Liberals, Catholics, and Protestants in Conflict over Czech national Identity*. In: David R. Holeton – Zdeněk V. David (eds.): *The Bohemian Reformation and Religious Practice*, vol. 6. Prague: Academy of Science of the Czech Republic, 2007. s. 275-282. ISBN 80-86675-11-4.

¹⁶⁷ VACULÍK, Jaroslav. *Dějiny volyňských Čechů I*. 1. vyd. Praha: Sdružení Čechů z Volyně a jejich přátel, 1997. ISBN 80-901878-5-4.

¹⁶⁸ LAPTĚVOVÁ, Ludmila Pavlovna. *František Palacký a Rusko*. In František Palacký 1798-1998: dějiny a dneše. Praha: Historický Ústav AV ČR, 1999.

¹⁶⁹ ROBEK, Antonín. *Češi v cizině 3*. Praha: Ústav pro etnografii a folkloristiku ČSAV, Československý ústav zahraniční, 1988.

¹⁷⁰ ROBEK, Antonín. *Češi v cizině 3*. Praha: Ústav pro etnografii a folkloristiku ČSAV, Československý ústav zahraniční, 1988.

¹⁷¹ ROBEK, Antonín. *Češi v cizině 3*. Praha: Ústav pro etnografii a folkloristiku ČSAV, Československý ústav zahraniční, 1988.

*konali katoličtí kněží z blízkého města Rovna nebo vesnice Tajkur. Takovým způsobem to šlo až do konce roku 1872. Pak ale ruská vláda dovolila, aby si Češi povolali české kněze.*¹⁷²

Husitská církev tak měla tvořit předmostí k pravoslaví a zároveň obranu proti polskému a rakousko-uherskému katolicismu¹⁷³. Náboženství volyňských Čechů mělo tedy mimo jiné funkci vytvářet kontrast vůči jiným náboženstvím, avšak kvůli institucionálně nezakotvenému směru chyběla husitské církvi legitimita. Husitská církev tak byla pouze formální¹⁷⁴. Hned po příchodu na Volyni oddal Jan Saska Václava Hrdličku s jeho chotí přesně v den velkého pravoslavného půstu¹⁷⁵, což vytvářelo negativní ovzduší. Carské Rusko doufalo, že přinutí Čechy k přechodu na pravoslaví samotným prostředím bez použití násilí, ovšem již v letech 1880 a 1881 dochází ke shromáždění v Kvasilově, aby se rozhodlo o budoucím směřování náboženství volyňských Čechů. Carské Rusko tak chtělo vyřešit postavení husitské církve, ovšem naopak došlo k dalšímu rozdrobení. Jan Saska proklamoval starokatolictví, směr údajně velmi blízký pravoslaví a navazující na dobu Cyrila a Metoděje, Václav Hrdlička českobratrskou husitskou církev a František Kašpar proklamoval protestantismus. Kvůli odlišnosti v náboženském cítění proběhly i konflikty: *„Večer byla zábava, ale poněvadž hostinský (A. Karmin) se hlásil k straně českobratrské, mládež starokatolická nechtěla se zábavy účastnit a tančila v jiném místě téhož lesíka až do rána. Strana starokatolická vůbec dělala ze sebe stranu vládní.*¹⁷⁶

Nakonec byla v roce 1888 samostatná česká náboženství zlikvidována, všichni tři faráři byli propuštěni a Hrdlička a Kašpar měli nařízen odchod z Volyně. Státem ustanovené náboženství spolu se zákony z roku 1884 o zákazu nákupu půdy nepravoslavným věřícím a z roku 1893 o zákazu vlastnictví půdy nepravoslavným věřícím donutila většinu Čechů přijmout pravoslaví. Pro vládu carského Ruska bylo pravoslaví jedním z hlavních principů asimilace, zatímco pro volyňské Čechy nebylo náboženství důležité. Tím se státní politika mýjela účinkem, neboť nedokázala rozpoznat smýšlení volyňských Čechů. O asimilaci skrze náboženství se tak dá hovořit pouze vzhledem k návštěvám pravoslavné církve a uznání pravoslavného kalendáře.

¹⁷² VELENSKÝ, Jaroslav. *Kronika obce Kvasilova*. Kvasilov: Hlas Volyně, 1929.

¹⁷³ VACULÍK, Jaroslav. *Dějiny volyňských Čechů I*. 1. vyd. Praha: Sdružení Čechů z Volyně a jejich přátel, 1997. ISBN 80-901878-5-4.

¹⁷⁴ ROBEK, Antonín. *Češi v cizině 3*. Praha: Ústav pro etnografii a folkloristiku ČSAV, Československý ústav zahraniční, 1988.

¹⁷⁵ VACULÍK, Jaroslav. *Dějiny volyňských Čechů I*. 1. vyd. Praha: Sdružení Čechů z Volyně a jejich přátel, 1997. ISBN 80-901878-5-4.

¹⁷⁶ VACULÍK, Jaroslav. *Dějiny volyňských Čechů I*. 1. vyd. Praha: Sdružení Čechů z Volyně a jejich přátel, 1997. ISBN 80-901878-5-4.

Školství bylo na Volyni po příchodu Čechů dvojí. První bylo vázáno na carské ministerstvo národní osvěty, které zřizovalo v obcích státně zřízené školy s dvoutřídní strukturou, z nichž se v prvním roce vyučovalo česky, v druhém ročníku rusky. Přestože Češi z Volyně požadovali vzdělání a jejich zástupci se zasazovali o výuku, často posílali své děti pouze do české třídy, nikoliv do ruské. Tyto školy byly zakládány v Buderáži, Hlinsku, Mirohošti a v Kupičově již od roku 1870.¹⁷⁷

Ovšem stejně jako němečtí obyvatelé Volyně i čeští přistěhovalci si zařizovali vlastní školy s českým učitelem, kde se učilo výhradně česky. Takové školy nespádali pod ministerstvo národní osvěty a byly v podstatě autonomní. Učitel byl však vybírán bez patřičných zkušeností a často byl pouze o málo vzdělanější než ostatní obyvatelé vesnice. „*Hned v prvních začátcích se u nás pamatovalo, aby mládež uprostřed našich lesů nerostla „jako v lese“.* Pokud nebylo školy a učitele, někteří sečtělejší hospodáři, pokud jejich síly stačily, sami vyučovali dítky. Teprve po deseti letech (r. 1882) přistěhoval se do Nivy na žádost občanů český učitel pan Václav Peš. Vyučoval původně v soukromém domě, neboť školní budova byla vystavěna až roku 1884.“¹⁷⁸

Někteří učitelé tak přicházeli i z českých zemí se záměrem vyučovat zdejší Čechy, ačkoliv i aspekt vystěhovalectví mohl hrát svou roli. Někteří učitelé na Volyni také doučili, ale někteří se kvůli pozdějším rusifikačním opatřením vraceli zpět do českých zemí nebo do jiných oblastí. To je i příklad učitele Mottla z Českého Boratína, kterému bylo zakázáno učit, částečně i kvůli vyučování náboženství a kázání v duchu českobratrské evangelické církve, a tak se odstěhoval zpět do české země: „*Náboženská řevnivost vzplanula znovu. Mottl konečně i obžalován. Předvolán byl ke stanovenému přistavu, na otázku: „V jakém duchu vyučuje se ve škole náboženství,“ Mottl vyňal český Nový zákon a ukázav naň, pravil: „V duchu tomto.“ Přistav prohlédnuv zákon a porovnav jej s vydáním ruským, shledal, že jsou úplně stejny, proto rozhodl, že nikdo nemá Mottlovi vy vyučování překážeti. Tu však vystoupili zástupcové vyznání luteránského a mezi jiným obviňovali Mottla v tom, že „nevěří v P. Marii a kříž.“ Na to bylo vyneseno rozhodnutí, aby Mottl během 48 hodin opustil Rusko, a obecní starosta, který celou akci proti Mottlovi vedl, měl rozsudek vykonat.“¹⁷⁹*

Učitelů často dostal do Čechů pozemek k užívání, vlastní byt a na plat se mu skládala celá obec. I taková pozice však byla neutěšená, neboť učitel musel rodiny i obcházet, aby mu

¹⁷⁷ VACULÍK, Jaroslav. *Dějiny volyňských Čechů I.* 1. vyd. Praha: Sdružení Čechů z Volyně a jejich přátel, 1997. ISBN 80-901878-5-4.

¹⁷⁸ B. J. Niva (1911). In *Čechoslovan*. 5.3./17.3. 1911. 4 (1).

¹⁷⁹ *Český Borjatín* (1911). In *Čechoslovan*. 25.8./1.9.1911. 29 (1).

zaplatili a aby mohl z něčeho žít. Přesto bylo vzdělání jedním z priorit Čechů na Volyni¹⁸⁰. Učitelé pouze nevyučovali, ale vedli ve vesnicích kulturní život i v rámci volného času - pořádali divadla, organizovali kapely nebo zakládali knihovny. Podobně jako náboženství, bylo i školství v 80. letech 19. století rusifikováno zrušením škol s českým vyučovacím jazykem a zavedením semináře v Ostrogu v roce 1888, kde byla přijata znalost ruského jazyka a přijetí pravoslaví jako základní podmínky pro vyučování. Čeští učitelé byli často propouštěni a pokusy o výuku s českým vyučovacím jazykem bylo státními orgány stíháno. Češi tak učili své děti doma a někde vyučovaly i celé skupiny dětí. V dopise z Českého Boratína se píše: „*Pro učitele – Čechy byly zařízeny pedagogické kurzy v Ostrogu, kterých účastnil se i p. Horák. Mnoho soukromých učitelů vzdalo se svého úřadu a na jich místo dosazení byli chovanci ruských učitelských seminářů. Tak byly české školy přejmenovány v národní s ruským vyučovacím jazykem ruskou „programmou.“ To byl první krok k násilnému porušování Čechů volyňských. Čeština byla úplně vymýtěna ze škol, učitelů – Čechů ubývalo a i těm, kteří se udrželi, činily se ze strany školního představenstva všemožné obtíže a požadavky.*“¹⁸¹

---

¹⁸⁰ VACULÍK, Jaroslav. *Dějiny volyňských Čechů I.* 1. vyd. Praha: Sdružení Čechů z Volyně a jejich přátel, 1997. ISBN 80-901878-5-4.

¹⁸¹ *Český Borjatín* (1911). In *Čechoslovan*. 1.9.1911. 30 (1).

8. Zdroje

- ASSMANN, Jan. *Kultura a paměť*. Praha: Prostor, 2001. ISBN 80-7260-051-6.
- AUERHAN, Jan. *České osady v tauridské gubernii*. In Sborník menšinový I, 1914.
- BADE, Klaus J. *Evropa v pohybu*. Praha: Nakladatelství lidové noviny, 2005. ISBN 80-7106-559-5.
- BERGER, Peter L., LUCKMANN Thomas. *Sociální konstrukce reality*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1999. ISBN 80-85959-46-1.
- BOURDIEU, Pierre. *Teorie jednání*. Praha: Karolinum, 1998. ISBN 80-7184-518-3.
- DOUBEK, Vratislav. *Cesty na Východ: Češi v korespondenci M.F. Rajevského*. Praha: Masarykův ústav – Archiv AV ČR, 2006. ISBN 80-86495-39-6.
- DOUBEK, Vratislav. *Česká politika a Rusko*. Praha: Academia, 2004. ISBN 80-200-1286-9.
- ERIKSEN, Thomas Hylland. *Etnicita a nacionalismus*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2012. ISBN 978-80-7419-053-7.
- FOLPRECHT, Josef. *Dějiny české Volyně*. Rukopis, 1950.
- FOŘT, Josef. *O stěhování se našeho lidu do ciziny*. Praha: J. Otto, 1876.
- GRÉGR, Edvard. *Pouť Slovanův do Ruska roku 1867 a její význam*. Praha: Edvard Grégr, 1867.
- HOFMAN, Jiří. *Češi na Volyni: Základní informace*. Praha: Sdružení Čechů z Volyně, 2007.
- HOFMAN, Jiří, DRAHOKOUPIL, Ludvík. *Historická mapa českého osídlení na Volyni*. Praha: Sdružení Čechů z Volyně a jejich přátel, 1995. ISBN 80-901878-0-3

HOFMAN, Jiří, ŠIRC, Václav, VACULÍK, Jaroslav. *Volyňští Češi v prvním a druhém odboji*. 2. vyd. Praha: Český svaz bojovníků za svobodu, 2004. ISBN 80-7005-036-5

HROCH, Miroslav. *Na prahu národní existence*. Praha: Mladá fronta, 1999. ISBN 80-204-0809-6.

KAZBUNDA, Karel. *Pout Čechů do Moskvy 1867 a rakouská diplomacie*. Praha: Orbis, 1924.

KOKAISL, Petr a kol. *Krajané: Po stopách Čechů ve východní Evropě*. Praha: Za hranice: Společnost pro rozvojovou spolupráci při Provozně ekonomické fakultě ČZU v Praze. 2009. ISBN 978-80-254-5924-9.

KRIŽANOVSKIJ, J.J. *Čechi na Volyni*. Sankt Peterburg, 1867.

LAPTĚVOVÁ, Ludmila Pavlovna. *František Palacký a Rusko*. In František Palacký 1798-1998: dějiny a dneše. Praha: Historický Ústav AV ČR, 1999. ISBN 80-7286-003-8.

LIBOVICKÝ, Vladimír, FICEK Vladimír. *Kronika obec České Noviny na Volyni*. Rukopis, 1950

MARTINOVSKÝ, Josef Alois, ŠIRC, Václav. *Kronika Českého Malína*. VI. náklad: 1983

NOSKOVÁ Jana. *Reemigrace a usídlování volyňských Čechů v interpretacích aktérů a odborné literatury*. Brno: Ústav evropské etnologie, 2007. ISBN 978-80-254-0095-1.

ORNST, Jaroslav. *Kronika Malé Zubovštiny*. Praha: Sdružení Čechů z Voyně a jejich přátel, 2009. ISBN 978-80-903164-3-0.

PABIAN, Petr. *Inventing the Hussite Nation: Liberals, Catholics, and Protestants in Conflict over Czech national Identity*. In: David R. Holeton – Zdeněk V. David (eds.): *The Bohemian Reformation and Religious Practice*, vol. 6. Prague: Academy of Science of the Czech Republic, 2007. s. 275-282. ISBN 80-86675-11-4.

PAVLÍKOVÁ, Eva, SLÁDEK, Karel. *Sociální situace a religiozita ukrajinských migrantů v ČR*. Červený Kostelec: Nakladatelství Pavel Mervart, 2009. ISBN 978-80-86818-95-5.

PRELIĆ, Mladena (2011). *Conceptualization and Symbolization of Ethnic Identity: Serbs in Hungary*, Český lid: Etnologický časopis, 98 (3). s. 293-260. ISSN 0009-0794.

PŮLPYTEL, Karel. *Kronika obce České Novosilky na Volyni*. Rukopis 1950.

ROBEK, Antonín. *Češi v cizině 3*. Praha: Ústav pro etnografii a folkloristiku ČSAV, Československý ústav zahraniční, 1988.

SAID Edward W. *Orientalismus*. Praha: Paseka, 2006. ISBN 978- 80-7185-921-5.

SPENGLER, Oswald. *Zánik západu: Obrysy morfologie světových dějin*. Praha: Academia, 2010. ISBN 978-80-200-1886-1.

ŠATAVA, Leoš. *Charakteristické rysy materiální a duchovní kultury volyňských Čechů na Podbořansku a Žatecku a celkové postavení skupiny po roce 1947*. In: *Materiály k problematice novoosídleneckého pohraničí*. Sv. 2, Charakteristické rysy jednotlivých osídleneckých skupin, jejich civilizační a kulturní úroveň v době příchodu do pohraničí. ZKSVI č. 2, 1982. Praha: Ústav etnografie a folkloristiky ČSAV: 50-52. In: NOSKOVÁ Jana. *Reemigrace a usídlování volyňských Čechů v interpretacích aktérů a odborné literatury*. Brno: Ústav evropské etnologie, 2007. ISBN 978-80-254-0095-1.

ŠPATENKA, Antonín. *Svatba na Volyni*. VI. náklad: Praha, 1946.

TERLES, Mikolaj. *Ethnic cleansing in Volhynia and Eastern Galicia 1942-1946*. Toronto: Alliance of the polish eastern provinces, 1993. ISBN 0-96980-20

VACULÍK, Jaroslav. *Dějiny volyňských Čechů I*. 1. vyd. Praha: Sdružení Čechů z Volyně a jejich přátel, 1997. ISBN 80-901878-5-4.

VACULÍK, Jaroslav. *Dějiny volyňských Čechů II*. 1. vyd. Praha: Sdružení Čechů z Volyně a jejich přátel, 1998. ISBN 80-901878-8-9.

VACULÍK, Jaroslav. *Dějiny volyňských Čechů III*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2001. ISBN 80-210-2568-9.

VELENSKÝ, Jaroslav. *Kronika obce Kvasilova*. Kvasilov: Hlas Volyně, 1929.

VERTOVEC, Steven. *Transnationalism*. London: Taylor & Francis, 2009. ISBN 9780145432986.

WOLLMAN, Frank. *Slavismy a antislavismy za jara národ*. Praha: Academia, 1968.

WOLLMAN, Frank. *Slovesnosti Slovanů*. Praha, 1928.

Periodika

Národní listy

Čechoslovan